

## บทที่ ๑

### ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเภสัชกรรม

#### ๑. ประวัติความเป็นมา

##### ๑.๑ ประวัติความเป็นมาของการแพทย์แผนโบราณ

ประวัติการแพทย์แผนโบราณนั้นเริ่มมีบันทึกไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งในสมัยนั้นมีชายคนหนึ่ง ชื่อ ชิวโกมารภัจจ์ มีความสนใจในการศึกษาวิชาแพทย์ เพราะเห็นว่าเป็นวิชาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้ใด ท่านเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณา ประารถนาที่จะให้มนุษย์มีความสุข จึงได้ไปศึกษาวิชาการทางการแพทย์ในสำนักศึกษาปาโมกข์แห่งเมืองตักศิลา ท่านเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเรียนรู้เรียนได้มาก เรียนได้เร็ว ความทรงจำดี ใช้เวลาเรียนน้อยกว่าผู้อื่น เมื่อจบวิชาแพทย์แล้ว สามารถรักษาคนไข้ครั้งเดียวก็หายได้ ในเวลาต่อมาพระเจ้าพิมพิสาร ทรงประชวรด้วยโรคจิตสีดวงทวาร ก็ทรงโปรดให้หมอชิวโกมารภัจจ์เข้าไปถวายการรักษา หมอชิวโกมารภัจจ์ท่านได้ถวายการรักษาด้วยการทายาเพียงครั้งเดียว พระเจ้าพิมพิสารก็ทรงหายจากโรคที่เป็น จึงโปรดให้เป็นแพทย์หลวงประจำพระองค์และบำรุงพระสงฆ์ นับว่าหมอชิวโกมารภัจจ์เป็นแพทย์ผู้มีความรู้ความสามารถตั้งแต่ในครั้งพุทธกาล และมีผู้เคารพยกย่องมากมาย

##### ๑.๒ ประวัติการแพทย์แผนโบราณในประเทศไทย

###### ๑.๒.๑ การแพทย์แผนโบราณสมัยก่อนรัตนโกสินทร์

ประวัติการแพทย์แผนโบราณในประเทศไทยนั้น ได้มีการค้นพบศิลาจารึกของอาณาจักรขอมประมาณปี พ.ศ. ๑๗๒๕-๑๗๒๙ ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลโดยการสร้างสถานพยาบาล เรียกว่า อโศกยาศาลา โดยมีผู้ทำหน้าที่รักษาพยาบาล ได้แก่ หมอ พยาบาล เภสัชกร รวม ๙๒ คน มีพิธีกรรมบวงสรวงพระไภสัชยคุรุไวฑูรย์ ด้วยยาและอาหารก่อนแจกจ่ายไปยังผู้ป่วย ต่อมามีการค้นพบหินบดยาสมัยทวารวดีและศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ในสมัยสุโขทัยได้บันทึกไว้ว่าทรงสร้างสวนสมุนไพรขนาดใหญ่บนเขาหลวงหรือเขาสรรพยา เพื่อให้ราษฎรได้เก็บสมุนไพรไปใช้รักษาโรคยามเจ็บป่วย

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ค้นพบบันทึกว่ามีระบบการจัดหายาที่ชัดเจนสำหรับราษฎร มีแหล่งจำหน่ายยาและสมุนไพรหลายแห่งทั้งในและนอกกำแพงเมือง มีการรวบรวมตำรับยาต่างๆ ขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การแพทย์โบราณ เรียกว่า “ตำราพระโอสถพระนารายณ์” การแพทย์แผนโบราณมีความรุ่งเรืองมากโดยเฉพาะการนวด ในสมัยนี้การแพทย์แผนตะวันออกเริ่มเข้ามามีบทบาท โดยมีชนชั้นชาวจีนโพ้นทะเลเข้ามาจัดตั้งโรงพยาบาลรักษาโรค แต่ขาดความนิยมจึงได้ล้มเลิกไป

###### ๑.๒.๒ การแพทย์แผนโบราณในสมัยรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม หรือ “วัดโพธิ์” ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ให้ชื่อว่า “วัดพระเชตุพนวิมล

มังคลาราม” ทรงให้มีการรวบรวมและจารึกตำรายา ฤกษ์ดีตัดตน ตำราการนวดไว้ตาม ศาลารายส่วนการจัดหายาของทางราชการมีการจัดตั้งกรมหมอและโรงพระโอสถคล้ายกับในสมัย อยุธยา แพทย์ที่รับราชการ เรียกว่า หมอหลวง ส่วนหมอที่รักษาราษฎรทั่วไป เรียกว่า “หมอราษฎร” หรือ “หมอเขลยศักดิ์”

**รัชกาลที่ ๒** พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเห็นว่าคัมภีร์ แพทย์โรงพระโอสถสมัยอยุธยาอันสูญหายไป เนื่องจากตอนนั้นมีสงครามกับพม่า ๒ ครั้ง บ้านเมือง ถูกทำลายและราษฎรรวมทั้งหมอแผนโบราณถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลย ทำให้ตำรายาและข้อมูล เกี่ยวกับการแพทย์ของไทยถูกทำลายไปด้วย จึงมีพระบรมราชโองการให้เหล่า ผู้ชำนาญโรคและ สรรพคุณยา รวมทั้งผู้ที่มีตำรายานำเข้ามาถวายและให้กรมหมอหลวงคัดเลือก ให้จัดเป็นตำรา หลวงสำหรับโรงพระโอสถ และในปี พ.ศ.๒๓๕๙ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตรา กฎหมายชื่อว่า “กฎหมายพนักงานพระโอสถถวาย”

**รัชกาลที่ ๓** พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิสังขรณ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามอีกครั้ง ทรงโปรดเกล้าฯให้มีการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์แผนโบราณ แห่งแรก คือ “โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดโพธิ์” ในงานฉลองวัดโพธิ์สมัยนั้น ทรงดำริว่าอันตำรา ยาไทยและการรักษาโรคแบบอื่นๆ เช่น การบีบนวด ประคบ หมอที่มีชื่อเสียงต่างก็หวงตำราของแต่ละคนไว้เป็นความลับ ตลอดจนทรงดำริว่า การรักษาโรคทางตะวันตกกำลังแผ่อิทธิพลลงเข้ามาใน ประเทศสยาม และในเวลาอันใกล้หน้าจะบดบังรัศมีของการแพทย์แผนโบราณเสียหมดสิ้น สุดท้าย อาจไม่มีตำรายาไทยเหลืออยู่เพื่อประโยชน์ของอนุชนรุ่นหลังก็ได้ จึงทรงประกาศให้ผู้มีตำรับตำรา ยาโบราณทั้งหลายที่มีสรรพคุณดีและเชื่อถือได้ เท่าที่มีอยู่สมัยนั้น นำมาจารึกเป็นหลักฐานไว้บน หินอ่อน ประดับไว้บนผนังพระอุโบสถ ศาลาราย เสา และกำแพงวิหารครอบพระเจดีย์สี่องค์และ ตามศาลาต่างๆ ของวัดโพธิ์ ที่ปฏิสังขรณ์ในครั้งนั้น การจารึกนี้เป็นตำราบอกสมุฏฐานของโรคและ วิธีการรักษา และยังได้มีการจัดหาสมุนไพรที่ใช้ปรุงยาและหายากมาปลูกไว้ในวัดโพธิ์เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นได้ทรงให้ปั้นรูปฤกษ์ดีตัดตนในท่าต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้ประสงค์จะฝึกตนเป็นแพทย์ หรือหาทางบำบัดตนได้ศึกษาเป็นสาธารณะทาน นับว่าเป็นการจัดการศึกษาให้กับประชาชนรูปแบบ หนึ่ง ตำรายาเหล่านี้พอจะทราบกันดีในบรรดาหมอไทยว่า ตำรายาดังจริง ๆ นั้น คงไม่ได้รับการ เปิดเผยอย่างแท้จริง แต่ก็ใช้อนุสรณ์และเป็นโรงเรียนการแพทย์ของเมืองไทย รัชสมัยนี้มีการ นำเอาการแพทย์แผนตะวันตกเข้ามาเผยแพร่โดยคณะมิชชันนารีชาวอเมริกัน โดยการนำของ นายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ ซึ่งคนไทยเรียกว่า “หมอบรัดเลย์” เช่น การปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ การใช้ยาเม็ดควินินรักษาโรคไข้จับสั่น เป็นต้น

**รัชกาลที่ ๔** พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้การแพทย์แผน ตะวันตกมาใช้มากขึ้น เช่น การสูติกรรมสมัยใหม่ แต่ไม่สามารถให้ประชาชนเปลี่ยนความนิยมได้ เพราะการรักษาพยาบาลแผนโบราณของไทย เป็นจารีตประเพณีและวัฒนธรรมสืบเนื่องกันมาและ เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของไทย

**รัชกาลที่ ๖** พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการสั่งยกเลิกวิชาการแพทย์แผนโบราณ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ มีประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติการแพทย์เป็นการ ควบคุมการประกอบโรคศิลปะ เพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดกับประชาชน อันเนื่องมาจากการประกอบโรคศิลปะของผู้ที่ไม่มีความรู้และมีได้ฝึกหัด ด้วยความไม่พร้อมในด้านการเรียนการสอน การสอบ และการประชาสัมพันธ์ ทำให้หมอพื้นบ้านจำนวนมากถูกรัฐจับจี้เลิกประกอบอาชีพนี้ บ้างก็เผาตำราทิ้ง

**รัชกาลที่ ๗** พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ตรากฎหมายเสนาบดีแบ่งการประกอบโรคศิลปะออกเป็น “แผนปัจจุบัน” และ “แผนโบราณ” โดยกำหนดไว้ว่า

(1) ประเภทแผนปัจจุบัน คือ ผู้ประกอบโรคศิลปะโดยความรู้จากตำราอันเป็นหลักวิชาโดยสากลนิยม ซึ่งดำเนินและจำเจริญขึ้น โดยอาศัยการศึกษา ตรวจสอบ และทดลองของผู้รู้ในทางวิทยาศาสตร์ทั่วโลก

(2) ประเภทแผนโบราณ คือ ผู้ประกอบโรคศิลปะโดยอาศัยความสังเกต ความชำนาญ อันได้สืบต่อกันมาเป็นที่ตั้ง หรืออาศัยตำราอันมีมาแต่โบราณมิได้ดำเนินไปในทางวิทยาศาสตร์

**รัชกาลที่ ๘** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชชมหาราช ในรัชสมัยนี้มีการจัดตั้งสมาคมของโรงเรียนแพทย์แผนโบราณ ได้ก่อตั้งขึ้นที่วัดโพธิ์ กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ นับนั้นมาสมาคมต่างๆ ก็ได้แตกสาขาออกไป ปัจจุบันก็มีโรงเรียนแพทย์แผนโบราณที่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ก่อตั้งโรงเรียนอายุรเวทวิทยาลัย (ชีวกโกมารภักจ) ให้การอบรมศึกษาด้านการแพทย์แผนโบราณแบบประยุกต์มาจนกระทั่งทุกวันนี้

## ๒. จรรยาเภสัช

ผู้ที่จะเป็นเภสัชกรนอกจากจะต้องศึกษาถึงหลักเภสัชกรรมแล้ว ยังจะต้องมีคุณธรรม คือ ต้องมีจรรยาที่ดีงาม ซึ่งจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้ประพฤติในทางที่ถูกที่ควรและชอบธรรมเป็นทางนำความสุขความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ตน จรรยาเภสัช ๔ ประการ มีดังนี้

**๒.๑ ต้องมีความขยันหมั่นเพียร** หมั่นเอาใจใส่ศึกษาวิชาการแพทย์เพิ่มเติม ให้เหมาะสมแก่กาลสมัยอยู่เสมอ โดยไม่เกียจคร้าน

**๒.๒ ต้องพิจารณาหาเหตุผลในการปฏิบัติงานด้วยความสะอาด ประณีต ไม่ประมาท ไม่มั่งง่าย**

**๒.๓ ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต และมีเมตตาจิตแก่ผู้ใช้ยา** ไม่โลภเห็นแก่ลาภ โดยหวังผลกำไรมากเกินไปจนเกินควร

**๒.๔ ต้องละเอียดรอบคอบ** ไม่กล่าวเท็จหรือกล่าวโอ้อวด ให้ผู้อื่นหลงเชื่อในความรู้ความสามารถอันเหลวไหลของตน

**๒.๕ ต้องปรึกษาผู้ชำนาญ** เมื่อเกิดการสงสัยในตัวยานชนิดใด หรือวิธีปรุงยา โดยไม่ปิดบังความเขลาของตน

ความสำคัญของจรรยาเภสัชนี้ เพื่อให้เภสัชกรระลึกอยู่เสมอว่าการปรุงยา หรือผสมยา หรือการประดิษฐ์วัตถุใดๆ ขึ้น เป็นยาสำหรับมนุษย์ ต้องมีความรับผิดชอบต่อชีวิตมนุษย์ จะต้องมีความสะอาด ประณีต รอบคอบ นึกถึงอยู่เสมอว่าเป็นสิ่งที่บำบัดโรคร้ายไข้เจ็บต่อชีวิตมนุษย์ มิใช่เป็นยาทำลายชีวิตมนุษย์ ฉะนั้น เภสัชกรจึงต้องมีจิตใจบริสุทธิ์ยึดหลักจรรยาเภสัชเปรียบเหมือนศีล ๕ เป็นข้อยึดเหนี่ยวหรือเป็นกฎข้อบังคับเตือนใจเตือนสติให้ผู้เป็นเภสัชกรประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ถูกที่ควร เป็นทางนำไปสู่คุณงามความดี และนำความเจริญก้าวหน้าแห่งวิชาชีพสืบต่อไปชั่วกาลนาน

### ๓. หลักเภสัช ๔ ประการ

การศึกษาวิชาเภสัชกรรมแผนโบราณ จำเป็นต้องรู้หลักสำคัญของการศึกษาวิชานี้ เพื่อได้จดจำง่ายได้จัดไว้เป็นหลักฐานใหญ่ๆ ที่เรียกว่า “หลักเภสัช” โดยจำแนกออกเป็น ๔ บท เพราะผู้ที่จะเป็นเภสัชกรแผนโบราณจำเป็นต้องรู้หลักใหญ่ ๔ ประการนี้ก่อน คือ

**๓.๑ เภสัชวัตถุ** คือ รู้จักวัตถุธาตุยานาชนิดที่จะนำมาใช้เป็นยารักษาโรคและรักษาไข้ จะต้องรู้ลักษณะพื้นฐานของตัวยาหรือสมุนไพรแต่ละชนิด คือ ต้องรู้จัก ชื่อ ลักษณะ สี กลิ่น และ รส

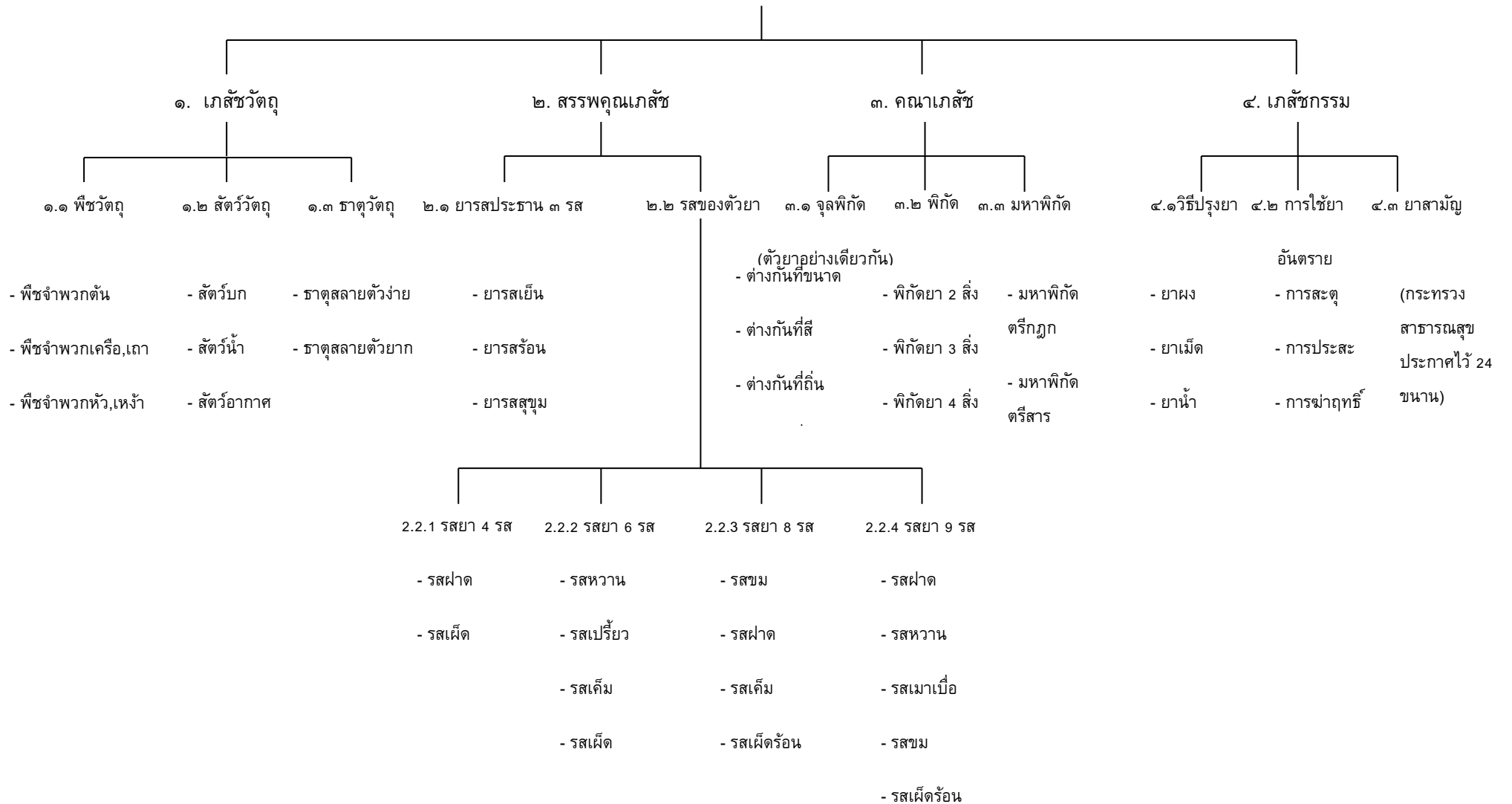
**๓.๒ สรรพคุณเภสัช** คือ รู้จักสรรพคุณของวัตถุธาตุยานาชนิดที่จะนำมาใช้เป็นยา จะต้องรู้รสของตัวยานั้นๆก่อนจึงสามารถทราบสรรพคุณได้ภายหลัง

**๓.๓ คณาเภสัช** คือ รู้จักการจัดหมวดหมู่ตัวยาหลายสิ่งหลายอย่าง รวมเรียกเป็นชื่อเดียว

**๓.๔ เภสัชกรรม** คือ รู้จักการปรุงยา ผสมเครื่องยาหรือตัวยา ตามที่กำหนดในตำรับยา หรือตามใบสั่ง

แผนภูมิที่ ๑ หลักเภสัช ๔

หลักเภสัช ๔ ประการ



#### ๔. ประวัติยาเบญจกูล

เบญจกูล หรือ พิกัดเบญจกูล เป็นพิกัดยาที่ใช้กันมากในตำรับยาไทย เพราะที่ใช้ประจำในธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ในร่างกายของคนเรา ทั้งยังใช้แก้ในกองฤดู กองสมุฏฐานต่างๆอีกด้วย

พระอาจารย์ท่านได้กล่าวสืบต่อกันมาว่ามีฤๅษี ๖ ตน ซึ่งแต่ละคนได้ค้นคว้าตัวยา โดยบังเอิญตัวแต่ละอย่างนั้นมีสรรพคุณรักษาโรค และสมุฏฐานต่างๆได้ ซึ่งมีประวัติดังนี้

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “ปัพพะตัง” บริโภคซึ่งผลดีป्ली เชื่อว่า อาจจจะระงับอชิณโรคได้ (แพ้ของแสง)

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “อุธา” บริโภคซึ่งรากข้าวปลู เชื่อว่า อาจจจะระงับซึ่งเมื่อยขบได้

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “บุพเพวา” บริโภคซึ่งเถาสะค้ำน เชื่อว่า อาจจจะระงับเสมหะและวาโยได้

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “บุพพรด” บริโภคซึ่งรากเจตมูลเพลิง เชื่อว่า อาจจจะระงับโรคอันบังเกิดแต่ดีอันทำให้หนาวและเย็นได้

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “มหิททกรรม” บริโภคซึ่งเหง้าขิง เชื่อว่า อาจจจะระงับตรีโทษได้

ฤๅษีตนหนึ่งชื่อ “มูรทาธร” เป็นผู้ประมวลสรรพยาทั้งหมดนี้เข้าด้วยกัน ให้ชื่อว่า เบญจกูลเสมอภาค เชื่อว่า ยาเบญจกูลนี้ อาจจจะระงับโรคอันบังเกิดแก่ ทวัตติงสการ คือ อากา ๓๒ ของร่างกายมีผมเป็นต้นและมันสมองเป็นที่สุด และบำรุงธาตุทั้ง ๔ ให้บริบูรณ์

ตัวยาแต่ละตัวในเบญจกูล ใช้เป็นยาประจำธาตุได้ดังนี้

ดอกดีป्ली	ประจำธาตุดิน (ปถวีธาตุ)
รากข้าวปลู	ประจำธาตุน้ำ (อาโปธาตุ)
เถาสะค้ำน	ประจำธาตุลม(วาโยธาตุ)
รากเจตมูลเพลิง	ประจำธาตุไฟ(เตโชธาตุ)
เหง้าขิง	ประจำทวารของร่างกาย (อากาศธาตุ)

## บทที่ ๒

### เภสัชวัตถุ

เภสัชวัตถุ คือ วัตถุธาตุขนาดมหึมาชนิดที่นำมาใช้ประกอบเป็นยารักษาโรค ตามคัมภีร์แพทย์กล่าวไว้ว่า “สรรพวัตถุต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้ล้วนเกิดขึ้นแต่ธาตุ ทั้ง ๔ ย่อมเป็นยารักษาโรคได้ทั้งสิ้น” ตามคำกล่าวก็อาจจะเป็นไปได้ แต่จะมีสรรพคุณและประโยชน์มากน้อยอย่างไรต้องสุดแล้วแต่ชนิดของวัตถุนั้นๆ จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ให้ลึกซึ่งถึงรูปลักษณะ ส่วนที่ใช้ชนิดของวัตถุธาตุอ่อนหรือแก่ เก่าหรือใหม่ สดหรือแห้ง มีคุณภาพดีหรือเลวอย่างไร เมื่อนำมาใช้แล้วจะมีสรรพคุณจริงตามตำราหรือไม่ การเอาใจใส่อย่างละเอียดและปราณีอย่างนี้ ต้องมีอยู่ประจำตัวเภสัชกรเสมอ

เภสัชวัตถุจำแนกออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ

**ประเภทที่ ๑ พืชวัตถุ** ได้แก่ พรรณไม้ต่างๆ จำแนกออกได้เป็นพืชจำพวกต้น, พืชจำพวกเถา-เครือ, พืชจำพวกหัว-เหง้า, พืชจำพวกผัก และพืชจำพวกหญ้า ซึ่งจะต้องรู้จักส่วนต่างๆ ของพืชที่นำมาใช้เป็นยา เป็นต้นว่า ราก , หัว, ต้น, กะพี้, แก่น, เปลือก, ใบ, ดอก, เกสร, ผล, เมล็ด ว่ามี รูป , สี , กลิ่น, รส และมีชื่อเรียกอย่างไร

**ประเภทที่ ๒ สัตว์วัตถุ** ได้แก่ ร่างกายและอวัยวะของสัตว์ทั้งหลาย จำแนกสัตว์ออกได้เป็น สัตว์บก, สัตว์น้ำ และสัตว์อากาศ ซึ่งจะต้องรู้จักส่วนต่างๆ ที่นำมาใช้เป็นยา เป็นต้นว่า ขน, เขา, เขี้ยว , นอ , หนัง , กราม , กรวด , น้ำดี , เล็บ , กระดุก ว่าเป็นของสัตว์อะไร มีรูป , สี , กลิ่น , รส และมีชื่อเรียกอย่างไร

**ประเภทที่ ๓ ธาตุวัตถุ** ได้แก่ แร่ธาตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นเอง หรือสิ่งที่ประกอบขึ้นจากแร่ธาตุ หรือสิ่งสังเคราะห์ขึ้น จำแนกธาตุออกได้เป็นธาตุที่สลายตัวได้ง่าย และธาตุที่สลายตัวได้ยาก ซึ่งจะต้องรู้จักแร่ธาตุนั้นๆ ว่ามีรูป , สี , กลิ่น , รส และมีชื่อเรียกอย่างไร

#### ๑. หลักในการพิจารณาตัวยา ๕ ประการ

ในการที่จะรู้จักเภสัชวัตถุนั้นๆ จำเป็นต้องรู้ให้ลึกซึ่งถึงรูปลักษณะพื้นฐานของวัตถุธาตุ ซึ่งมีหลักในการพิจารณาตัวยา ๕ ประการ คือ

**๑.๑ รูป** คือ การรู้รูปลักษณะของตัวยานั้นว่ามีรูปร่างที่ปรากฏเป็นอย่างไร ถ้าเป็นพืชวัตถุก็ต้องรู้ว่าเป็นพืชจำพวกต้น จำพวกเถา จำพวกหัว จำพวกผักหรือหญ้าว่ามีส่วนต่างๆ เช่น ต้น ราก ใบ ดอก ผล มีรูปอย่างไร ถ้าเป็นสัตว์วัตถุก็ต้องรู้ว่าเป็นสัตว์จำพวก สัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์อากาศว่ามีอวัยวะต่างๆ เช่น ขน เขา นอ เขี้ยว กระดุกมีรูปเป็นอย่างไร ถ้าเป็นธาตุวัตถุ ก็ต้องรู้ว่าเป็นธาตุสลายตัวได้ง่าย ธาตุสลายตัวได้ยากกว่า มีสถานะเป็นของแข็ง ของเหลวเป็นเกล็ด เป็นแผ่น หรือเป็นผง เป็นต้น เรียกว่า รู้จักรูปของตัวยา

**๑.๒ สี** คือ การรู้สีของตัวยานั้นว่ามีสีอะไร เช่น ใบไม้มีสีเขียว กระดุกสัตว์มีสีขาวแก่นฝางมีสีแดง ยาดำมีสีดำ จุนสีมีสีเขียว กำมะถันมีสีเหลือง เป็นต้น เรียกว่ารู้จักสีของตัวยา

๑.๓ กลิ่น คือ การรู้จักกลิ่นของตัวยานั้นว่ามีกลิ่นเป็นอย่างไร อย่างนี้กลิ่นหอมหรือกลิ่นเหม็น เช่น กฤษณา กายาน อบเชย ดอกมะลิ ฆะมดเช็ด อำพันทอง มีกลิ่นหอม ยาดำ กำมะถัน กระจุกสัตว์ มหาหิงค์ มีกลิ่นเหม็น เป็นต้น เรียกว่ารู้จักกลิ่นของตัวยา

๑.๔ รส คือ การรู้จักรสของตัวยานั้นว่ามีรสเป็นอย่างไร ให้รู้ว่อย่างนี้รสจืด รสขม รสหวาน รสเปรี้ยว รสเมาเบื่อ รสเผ็ดร้อน รสมัน รสหอมเย็น รสเค็ม หรือฝาด เช่น พริกไทย มีรสร้อน มะนาวมีรสเปรี้ยว น้ำผึ้งมีรสหวาน เป็นต้น เรียกว่ารู้จักรสของตัวยา

๑.๕ ชื่อ คือ การรู้จักชื่อของตัวยานั้นว่าเขาสมมติชื่อเรียกไว้อย่างไร เช่น สิ่งนั้นเรียกชื่อเป็นชากะทือ มะขาม วัว กวาง เสือ เกลือ กำมะถัน ศิลาโยน เป็นต้น เรียกว่า รู้จักชื่อของตัวยา

ในหลัก ๕ ประการดังกล่าวมานี้ จะเป็นข้อพิสูจน์ทำให้เรารู้ว่าเป็นตัวยาอะไร ฉะนั้นการจะรู้จักตัวยาได้นั้น จึงต้องอาศัยหลัก ๕ ประการดังกล่าวนี้

## ๒. พืชวัตถุ

๒.๑ พืชจำพวกต้น ได้แก่ พืชพรรณไม้ เป็นต้นเล็ก ต้นใหญ่ เป็นกอ เป็นพุ่ม มีแก่นบ้าง ไม่มีแก่นบ้าง ซึ่งนิยมเรียกกันว่า ต้น ส่วนมากใช้ราก แก่น เปลือก ใบ ฝักหรือลูก จะอธิบายถึงรสและสรรพคุณของส่วนที่ใช้ทำยาดังต่อไปนี้ :

กรรมิกา(กัณฐิกา) ไม้พุ่มขนาดใหญ่ หรือ ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก

ต้น รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ปวดศีรษะ

ใบ รสขม สรรพคุณ บำรุงน้ำดี

ดอก รสขมหวาน สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ลมวิงเวียน

ราก รสขม สรรพคุณ แก้ท้องผูก บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง บำรุงเส้นผมให้

ดกดำ บำรุงผิวหนังให้สดชื่น

กฤษณา (ไม้หอม) ไม้ต้นขนาดย่อม ถึงขนาดกลาง

เนื้อไม้ รสขมหวาน สรรพคุณ บำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ บำรุงตับ ปอด แก้ลมหน้ามืดวิงเวียน

กัณเกรา(ตำเสา) ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

แก่น รสเผ็ดร้อนฝาดขม สรรพคุณ แก้ไข้จับสั่น บำรุงธาตุ แก้หืด ไอบมอกร้อ ริดสีดวง ท้องมาน แนนหน้าอก ท้องเดิน มูกเลือด แก้พิษฝีดาษ บำรุงม้าม บำรุงโลหิต แก้ปวดแสบ ปวดร้อน เป็นยาอายุวัฒนะ

กรัก (แก่นขหนูละมุด) ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

แก่น รสหวานชุ่มขม สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงโลหิต สมานแผล

ใบ เผาให้เป็นถ่านผสมกับน้ำปูนใสหยอดหู สรรพคุณ แก้ปวดหู แก้หูเป็นน้ำหนอง

ใส่ในลูก รสฝาดหอมหวาน สรรพคุณ แก้ตกเลือดทางทวารเบาของสตรี กินแล้วทำให้เลือดหยุด

กัลปพฤกษ์ ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบเล็กคล้ายขี้เหล็ก ดอกขาวคล้ายแคฝอย ฝักแบนยาว ข้างในเป็นชั้นๆ สีเทา ภายนอกฝักเป็นกำมะหยี่

เนื้อในฝัก รสขมเอียนติดหวานเล็กน้อย สรรพคุณ ระบายท้อง แก้อุจจาระ เป็น  
 พรรตติก และระบายท้องเด็กได้ดี

**กัลปิงหา(กาละปิงหา)** ไม้พุ่มขนาดย่อม เกิดใต้ทะเล ไม่มีใบและดอก

เนื้อไม้และต้น รสฝาด สรรพคุณ สมานแผล แก้เนื้อหนังฉีกขาด แก้บาดแผลตามเนื้ออ่อน  
**กระเซา** ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

เปลือก รสเมา แก้โรคผิวหนัง แก้ปวดข้อ

**กระทิง** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ใบ ขยำแช่น้ำสะอาดล้างตา สรรพคุณ แก้ตาแดง ตาฝ้า ตามัว

น้ำมันจากเมล็ด รสร้อน สรรพคุณ ทาถูนิ้ว แก้ปวดข้อ แก้เคล็ดขัดยอก บวม

ดอก กลิ่นหอม รสเย็น สรรพคุณ บำรุงหัวใจ

**กระแบก** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ คุมธาตุ แก้ท้องร่วง สมานแผล

**กระเบียน(มะกอกพราห)** ไม้พุ่มขนาดใหญ่

ใบ รสฝาด สรรพคุณ ตำพอกบาดแผลสดหายเร็ว

**กระเบา (กระเบาหน้า)** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

ผลสุก รับประทานเนื้อในได้ คล้ายเผือก

น้ำมันจากเมล็ดใน รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้โรคผิวหนังต่างๆ แก้โรคเรื้อน

**กะโปลิง** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสเมาเบื่อ สรรพคุณ เป็นยาบำรุงผม

เปลือกต้นและผล รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ทาแก้ปวด ปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ ทากันทากกัด

**กะพังอาด (พญามือเหล็ก)** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

แก่นและเนื้อไม้ รสขมเมาเล็กน้อย สรรพคุณ ดับไข้จับสั่น ดับพาไข้ แก้กษัย แก้

โลหิต ลดความร้อน ฝนทาศีรษะ แก้รังแค

**กะเพราทั้ง ๒ (ขาว-แดง)** ไม้ต้นเล็ก

ใช้ทั้ง ๕ รสเผ็ดร้อน สรรพคุณ บำรุงธาตุ แก้ปวดท้อง ขับผายลม แก้ท้องอืดเพื่อ

**กระแจะ** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ผล รสมันสุขุม สรรพคุณ บำรุงร่างกาย

เนื้อไม้ รสจืดเย็น สรรพคุณ บำรุงดวงจิต ขับผายลม แก้ไข้

**กระเจียบแดง** ไม้ล้มลุกเนื้ออ่อน ขึ้นเป็นพุ่มเตี้ย

ใบ รสเปรี้ยว สรรพคุณ กัดเสลด ทำให้โลหิตไหลเวียนดี

เมล็ดใน รสจืดเป็นเมือก สรรพคุณ แก้อ่อนเพลีย บำรุงกำลัง บำรุงธาตุ

ใช้ทั้ง ๕ สรรพคุณ แก้พยาธิตัวจิ๊ด

ผล รสจืดเมาเล็กน้อย สรรพคุณ ขับเหงื่อ แก้อ่อนภายใน

**กระดังงาไทย** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

น้ำมันที่กลั่นออกจากดอก ใช้ปรุงเป็นเครื่องสำอาง  
 ต้น กิ่ง ก้าน ใบ รสเฝื่อน สรรพคุณ ขับปัสสาวะ ปัสสาวะพิการ  
 ดอก รสสุขุมกลิ่นหอม สรรพคุณ บำรุงโลหิต บำรุงธาตุ บำรุงหัวใจ

**กระโถงแดง** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ใบ รสขมเมา สรรพคุณ ระงับประสาท แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย ทำให้อ่อนหลับสบาย

**กระโดน** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกก้าน รสฝาดเมา สรรพคุณ แก้พิษงู สมานแผล แก้เคล็ด เมื่อย  
 ดอก รสสุขุม สรรพคุณ บำรุงภายหลังคลอดบุตร

**กระโดนดิน** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกก้าน รสจืด สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้ไตพิการ แก้เบาหวาน

**กระดังใบ(กระดังบาย)** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ราก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้ไข้ ขับเหงื่อ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

**กระถินไซ่ง่อน** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกก้าน รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้บิด แก้ธาตุพิการ คุมธาตุ สมานแผล  
 ราก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้ไข้ ขับเหงื่อ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

**กระถินเทศ(กระถินดอกหอม)** ไม้พุ่มขนาดใหญ่

ราก รสเฝื่อน สรรพคุณ แก้พิษสัตว์กัดต่อย เป็นยาอายุวัฒนะ

**กระถินไทย(กระถินดอกขาว)** ไม้พุ่มขนาดกลาง

ราก รสจืดเฝื่อน สรรพคุณ ขับระดูขาว ขับผายลม เป็นยาอายุวัฒนะ  
 ดอก รสมัน สรรพคุณ บำรุงตับ แก้เกล็ดกระดี่ขึ้นตา

**กระถินป่า** ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก

เปลือกและราก รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้อาเจียน แก้อติสาร (ลงแดง)สมานแผลห้ามเลือด

**กระถินพิมาน(กระถินวิมาน)** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ราก รสฝาดเฝื่อน สรรพคุณ แก้พิษสัตว์กัดต่อย

เห็ดที่เกิดขึ้นจากไม้กระถินพิมาน รสเบื่อเมา แก้ปวดฝีในหู แก้เริม งูสวัด ผสมกับตัวยาแก้ไข้

พิษไข้กาฬ

**กระทุ่ม** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

ใบ รสขมเฝื่อนเมา สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้ปวดมวนในท้อง

**กระท้อนป่า** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

ราก(สุ่ม) รสฝาดเย็น สรรพคุณ ดับพยาธิ ถอนพิษไข้ แก้ไข้รากสาด แก้บิด ใช้ผสมยา

มหานิล มหาภาพ

**กระท่อม** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ใบ รสขมเผื่อนเมา สรรพคุณ แก้ปวดท้อง แก้บิด ปวดเบ่ง ท้องร่วงลงแดง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย ถ้ำรับประทานทำให้เมา อาเจียน คอแห้ง

**กระบือเจ็ดตัว(กระทู้เจ็ดแบก)** ไม้พุ่มขนาดเล็ก

ใบ รสร้อน สรรพคุณ ขับน้ำคาวปลา แก้กษัยนิบาตหน้าเพลิง ขับเลือดหลังการคลอดบุตร การบูรขาว-ดำ ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เมล็ดใน รสฝาด สรรพคุณ แก้บิด ท้องร่วง ปวดเบ่ง คุมธาตุ

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ คุมธาตุ สมานแผล

**กระพีเขาควาย** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่

เนื้อไม้ รสจืดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้กลับซ้ำ ถอนพิษไข้ ถอนพิษผิดสำแดง แก้อ่อนในกราย(หางกราย) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ลูก รสฝาด สรรพคุณ แก้บิด อุจจาระเป็นมูกเลือด ปวดเบ่ง เสมหะเป็นพิษ แก้ท้องเดิน

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ กล่อมเสมหะและให้อุจจาระเป็นก้อน แก้อุจจาระเป็นฟอง

**กรวยป่า** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่

ใบ รสเมา สรรพคุณ แก้พิษกาฬ แก้โรคผิวหนังผื่นคัน แก้อริตสีดวงจุมุก

ดอก รสเมาเย็น สรรพคุณ แก้พิษกาฬ พิษไข้

เมล็ด รสเมาเย็น สรรพคุณ แก้อริตสีดวงทวาร

**กล้วยตีบ** ไม้ล้มลุก

ราก รสฝาดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ท้องเสีย (ใช้รากสด) แก้อ่อนในกระหายน้ำ

ใบ รสฝาด สรรพคุณ แก้อริตสีดวงจุมุก แก้ผื่นคันตามผิวหนัง

**กาวตัน** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

ดอก รสเย็น สรรพคุณ ถอนพิษไข้ ผสมยาหยอดตาแก้ตาฟาง ขับปัสสาวะ

ยาง รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง

ใบ รสเย็น สรรพคุณ ตำพอกถอนพิษฝีและสิ่ว

เมล็ด รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ขับพยาธิไส้เดือน

ราก รสเมาร้อน สรรพคุณ แก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ ขับพยาธิ แก้อริตสีดวงทวาร

**การะเกด** เป็นไม้พุ่มจำพวกเตย

ดอก รสขมหอม สรรพคุณ แก้โรคเสมหะในอก บำรุงธาตุ ใช้ผสมยาหอม

**การบูร** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่

ใบ เปลือกต้น เนื้อไม้ กลั่นเป็นการบูรเกล็ด ได้รสร้อน สรรพคุณ แก้ปวดท้อง จุกเสียด แก้อาการพิษไข้ ขับลมในลำไส้ แก้ไอ

กาหลง ไม้พุ่มขนาดย่อมถึงกลาง

ดอก รสจืด สรรพคุณ แก้ปวดศีรษะ ลดความดันโลหิตสูง แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้เสมหะ  
 กาสามปิก(เกล็ดปลาช่อน) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง และเป็นไม้พุ่มขนาดย่อมก็มี  
 เปลือกกราก รสจืดฝืด สรรพคุณ แก้ปวด แก้เคล็ดบวม  
 ใบ รสจืด สรรพคุณ แก้ไข้

ก้างปลาแดง ไม้พุ่มขนาดกลาง

ราก รสจืดเย็น สรรพคุณ แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้ไข้ ขับพิษไข้หัว (หัด,สุกใส, ต้ำ  
 แดง) ลดความร้อน (แก้ตัวร้อน)

ก้างปลาทะเล ไม้พุ่มขนาดย่อม และเกิดตามชายทะเล

ใบ เนื้อไม้ รสกร่อยเค็ม สรรพคุณ แก้ไข้กำเดา รักษาตา  
 เปลือกต้น รสฝาดเค็ม สรรพคุณ สมานแผล ห้ามเลือด  
 ราก รสเย็นกร่อย สรรพคุณ แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้ไข้ ถอนพิษผิดสำแดง ถอนพิษไข้กาฬ

กานพลู ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ดอก รสร้อน สรรพคุณ บำรุงธาตุ แก้ปวดท้อง แน่น จุกเสียด แก้อาหารไม่ย่อย แก้ปวดฟัน แก้  
 ปวดท้อง ท้องขึ้น แก้ท้องร่วง ขับลมในลำไส้ ขับผายลม

ก้ามกุ้ง ก้ามกาม ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ก้ามปู เมล็ด รสเมา สรรพคุณ แก้กลาก เกลื้อน โรคเรื้อน

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ แก้ปากเปื่อยเป็นแผล แก้เหงือกบวม แก้ปวดฟัน แก้  
 ท้องร่วง แก้อืดสีดวงทวาร

กุ่มน้ำ ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงขนาดกลาง

ราก รสร้อน สรรพคุณ แก้ปวดท้อง บำรุงธาตุ  
 เปลือกต้น รสร้อน สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ ขับผายลม

กุ่มบก ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ใบ รสจืดเย็น สรรพคุณ บำรุงหัวใจ  
 เปลือกต้น รสร้อน สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ แก้แน่นท้อง มักใช้ร่วมกับเปลือกต้นทองหลางใบมน

แก้ว ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ใบ รสร้อนเผ็ด ขมสุขุม สรรพคุณ ขับโลหิตระดูสตรี บำรุงธาตุ แก้อาหารไม่ย่อย แน่นในท้องขับผายลม  
 รากแห้ง-สด รสเผ็ดขมสุขุม สรรพคุณ แก้ปวดสะเอว แก้ผื่นคันที่เกิดจากความชื้น แก้ผิ  
 ผักบัวที่ดำนม แก้ผิมีดลูก แผลคัน พิษแสงสัตว์กัดต่อย

โกก่าง(มีทั้งชนิดใบใหญ่และใบเล็ก) ไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงกลาง

เปลือกต้น รสฝาดเค็ม สรรพคุณ ห้ามโลหิต สมานแผล แก้ท้องร่วง แก้บิด แก้อติสาร

โกฐกะกลิ้ง(แสดงใจ, ลูกกะจี่, ว่านไฟตัน) ไม่ยืนต้นขนาดกลาง

เมล็ด(มีส่วนผสมของสตรีคินิน) รสขมเมา สรรพคุณ แก้ลมอัมพาต อิดโรย บำรุงธาตุ บำรุงหัวใจ เจริญอาหารขับน้ำย่อย กระตุ้นประสาทส่วนกลาง ถำรับประทานมากเป็นพิษทำให้ กล้ามเนื้อกระตุก ชัก ชากรรไกรแข็ง

ใบ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ตำพอกแก้แผลเน่าเปื่อยเรื้อรัง

โกฐกั๊กกรา ไม่ต้นขนาดกลาง รากส่งมาจากจีน อินเดีย ฮองกง

ราก รสฝาดน้อย เผ็ดร้อนซ่า สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ แก้คลื่นเหียนอาเจียน แก้ ดีพิการ ปวดหัวตัวร้อน นอนสะดุ้ง แก้วริดสีดวงทวาร

โกฐกระดูก เป็นไม้ต้นขนาดเล็กถึงกลาง จากประเทศจีน

เปลือกกรากรสร้อน กลิ่นหอม สรรพคุณ แก้ลมวิงเวียนหน้ามืด ตาลาย ขับลมในลำไส้ แก้โลหิตจาง

โกฐกำพร้า ไม้ล้มลุกเนื้ออ่อน

ราก มีลักษณะคล้ายทางหนูมะพร้าวแห้ง ไม่มีกลิ่นหอมใด ๆ รสเย็น สรรพคุณ แก้ ไข้ แก้หอบ แก้สะอึก แก้เสมหะเป็นพิษ

โกฐจุฬาล้มพา ไม้เนื้ออ่อนล้มลุกเป็นพุ่มขนาดย่อม

ใช้ทั้งต้น รสขมกลิ่นหอม สรรพคุณ แก้ไข้เจ็ริง แก้ไข้ที่มีผื่นขึ้นตามตัว เช่น หัด เหือด สุกใส ดำแดง ผิดาษ ไข้รากสาด แก้หืด ไอ แก้ไข้เพื่อเสมหะ

โกฐน้ำเต้า ไม้พุ่มขนาดใหญ่

ราก (ปอกเปลือกออกนำไปหนึ่งแล้วตากแห้ง) รสฝาดหอม สรรพคุณ แก้ธาตุพิการ อาหารไม่ย่อย บำรุงธาตุแก้ท้องอืด ขับลมในลำไส้ ขับปัสสาวะและอุจจาระให้เดินสะดวก ระบาย ท้อง รู้ถ่ายรู้ปัดเอง แก้เจ็บตา แก้วริดสีดวงทวาร

โกฐสอ ไม้ขนาดเล็กจำพวกโสม

รากรสสุขุมกลิ่นหอม สรรพคุณ แก้ไข้ แก้หืด แก้ไอ บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น กอมขม หรือ ดิงดูตัน ไม่ยืนต้นขนาดกลาง

เนื้อไม้ รสขม สรรพคุณ แก้ไข้จับสั่น และไข้ตัวร้อน

เปลือกต้น รสขมจืด สรรพคุณ แก้ไข้จับสั่น (มาลาเรีย) ไข้ป่า และไข้ทุกชนิด

ก่อ ไม่ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้คลื่นเหียนอาเจียน สมานแผล ห้ามโลหิต

เนื้อในเมล็ด รสหวาน สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงลำไส้ แก้อ่อนเพลีย

กำจัด (พริกหอม ลูกกระมาด หมากมาด) เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เมล็ด รสสุขุมกลิ่นหอม สรรพคุณ แก้ลมวิงเวียน บำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ ขับลมในลำไส้

รากและเนื้อไม้ รสร้อน สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ แก้ลมขึ้นเบื้องสูง หน้ามืด ตาลาย

วิงเวียน ขับระดู

**กำลังข้างเผือก (กำลังข้างสาร) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

เนื้อไม้ รสขมน้อย สรรพคุณ บำรุงธาตุ แก้อ่อนเพลีย บำรุงโลหิต

**กำลังวัวเถลิง (กำลังทรพี) ไม้พุ่มขนาดใหญ่**

เนื้อไม้และเปลือกต้น รสขมฝืด สรรพคุณบำรุงโลหิต บำรุงธาตุ บำรุงเส้นเอ็น บำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

**กำลังเสือโคร่ง (กำลังพญาเสือโคร่ง) ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่**

เปลือกต้น รสร้อนเล็กน้อย กลิ่นหอม สรรพคุณ บำรุงธาตุ บำรุงเส้นเอ็น เจริญอาหาร บำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

**กำลังหนุมาน (กำลังราชสีห์) ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่**

เนื้อไม้และรากรสขม สรรพคุณ แก่น้ำดีพิการ คือ นอนสะดุ้ง ผวาหลับๆ ตื่นๆ ร้อนหน้าร้อนตาไหล

**เกว้า (เขว้า กายาน ชาตีสมิง) ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่**

ราก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง

ยอด รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้ปวดศีรษะ

ใบสด รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ตำคั้นเอาน้ำใส่แผลฆ่าเชื้อโรค

**ยาง (เรียกว่ากายาน) รสสุขุมหอม สรรพคุณ แก้ลม บำรุงเส้นเอ็น แก้หลอดลมอักเสบ สมานแผล แก้ขัดเบา**

**ขันทองพยาบาท (หมากดุก ยางปรอก) ไม้พุ่มขนาดใหญ่ หรือไม้ยืนต้นขนาดย่อม**

เนื้อไม้ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้ลมพิษ แก้ไข้ แก้กามโรค

เปลือกต้น รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ทำให้ฟันทน รักษาโรคตับพิการ แก้ประดง แก้พิษในกระดูก แก้โรคผิวหนัง ฆ่าพยาธิ แก้โรคเรื้อน มะเร็ง คุตทะราด กลาก กลี้น

**ข่าต้น (ตะไคร้ต้น เทพทาโร) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

เนื้อไม้และราก รสร้อนกลิ่นหอมฉุน สรรพคุณ แก้ท้องขึ้นอืดเพื่อ ขับลมในลำไส้ แก้ลมขึ้นเบื้องสูง หน้ามืด วิงเวียน

**ขี้ครอก ไม้พุ่มขนาดย่อมคล้ายมะเขือ**

ใบ รสขื่น สรรพคุณ แก้ไอ ขับเสมหะ

ราก รสเย็น สรรพคุณ ถอนพิษไข้ทั้งปวง

ใช้ทั้ง 5 รสขื่นเย็น สรรพคุณ แก้ไตพิการ

**ขี้หนอน ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่**

เปลือกต้นรสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน แก้หวัดคัดจมูก น้ำมูกไหล

**ขี้เหล็กบ้าน ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่**

ใบ รสขม สรรพคุณ แก้ระดูขาว แก่นิว ขับปัสสาวะ แก้กษัย ถ่ายพิษไข้ พิษเสมหะ ถ่ายพรรตึก

ดอก รสขม สรรพคุณ แก้หืด ฟอกศีรษะแก้รังแค แก้โรคประสาท แก่นอนไม่หลับ

เปลือกต้น รสขม สรรพคุณ แก้กษัย แก่ริดสีดวงทวาร

กระพี รสขม สรรพคุณ แก้อ่อนนุ่ม กระสับกระส่ายเพราะพิษไข้  
 แก่น รสขม สรรพคุณ แก้กามโรค หนองใน แก้กษัย แก่เหน็บชา แก่ไพธาตุพิการ  
 ราก รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้กลับ แก้ช้ำ

**ขี้เหล็กเลือด** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบอ่อนมีสีแดงเข้ม

แก่น รสขมจัด สรรพคุณ แก้กษัย แก้ไตพิการ ปวดบั้นเอว ขับปัสสาวะ บำรุงโลหิต ขับระดูเสีย

**ขี้ยาย** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้นรสฝาด สรรพคุณ แก้บิด แก้อุจจาระเป็นฟอง แก้ปวดเบ่ง สมานแผล

**เข็มขาว (เข็มใหญ่)** ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงขนาดกลาง

ราก รสหวาน สรรพคุณ แก่โรคตา เจริญอาหาร

**เข็มแดง** ไม้พุ่มขนาดใหญ่

ราก รสหวานเย็น สรรพคุณ แก้เสมหะ แก้กำเดา บำรุงธาตุ แก้บวม แก้เจ็บตัว

**เข็มป่า** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม ถึงขนาดกลาง

เปลือกต้น รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ตำคั้นเอาน้ำหยอดหูฆ่าแมลงเข้าหู

ใบ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ฆ่าพยาธิทั้งปวง

ดอก รสฝาดเย็น สรรพคุณ แก้โรคตา ตาแฉะ ตาแดง

ลูก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก่ริดสีดวงงอกในจมูก

ราก รสเผื่อน สรรพคุณ ขับเสมหะในท้อง ขับเสมหะในทรวงอกและแก้ฝีในท้อง

**เขยตาย(ลูกเขยตายแม่ยายทำศพ,เขยตายแม่ยายชกปก)** เป็นไม้พุ่มขนาดเล็กถึงกลางเนื้อแข็ง

ราก รสขื่นปร่า สรรพคุณ กระทุ้งพิษ แก้พิษฝีมายในและภายนอก ขับน้ำนม  
 แก้พิษงู พิษแมลงกัดต่อย แก้ไข้กาฬ แก้โรคผิวหนังพุพอง

ดอกและลูก รสร้อนเมา สรรพคุณ ตำทรรักษาโรคหิด

**ขอนดอก** ไม้ยืนต้นตายจากต้นพิกุลและต้นตะแบก ลักษณะเหมือนไม้ฝูสีขาวเป็นจุด เนื้อไม้

ขอนดอก รสจัดหอม สรรพคุณ บำรุงตับ ปอด หัวใจ บำรุงทารกในครรภ์ ทำให้ใจชุ่มชื้น

**ข่อย** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

แก่น รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้แมงกินฟัน แก่ริดสีดวงจมูก

เปลือกต้นและเนื้อไม้ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้แมงกินฟัน แก้ปวดฟัน

ใบ รสเมาอ่อน สรรพคุณ คั่วให้กรอบชงน้ำรับประทานเป็นยาระบายอ่อนๆ

เมล็ด รสมันร้อนน้อย สรรพคุณ บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก่ท้องขึ้นอืดเฟ้อ เป็นยาอายุวัฒนะ

ราก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ฆ่าพยาธิ แผลเน่าเปื่อย

**ข่อยหย่อง หรือ ข่อยเตี้ย** ไม้ยืนต้นขนาด กลาง

รากและเนื้อไม้ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ขับปัสสาวะ ขับเมือกมันในลำไส้ แก้กษัย  
 ไตพิการ แก่คลื่นเหียนอาเจียน

**เขี้ยวงู(เล็บครุฑ) ไม้ต้นขนาดย่อม**

ราก รสจืดเย็น สรรพคุณ แก้นัยไตพิการ ขับปัสสาวะ แก้พิษซาง แก้ไข้ แก้สะอึก  
แก้ปวดศีรษะ ตัวร้อน แก้ไข้สันนิบาต

เมล็ด รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้พิษสัตว์กัดต่อย ถอนพิษไข้เน่า ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสฝาดหวานชุ่ม สรรพคุณ แก้พิษตานซาง แก้อุจจาระเป็นฟอง เหม็น  
เปรี้ยว แก้ท้องเสีย แก่ตานขโมย ขับพยาธิไส้เดือนในท้อง

ราก รสฝาดหวานเบื่อ ขับพยาธิไส้เดือน บำรุงธาตุ เจริญอาหาร

**ไข่มด ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

ใบ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง กลากเกลื้อน

ดอก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ขับพยาธิไส้เดือนในท้อง

ลูก รสร้อน สรรพคุณ ตำพอกฝี บ่มหนองให้แตกเร็ว

เปลือกต้น รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ตำคั้นเอาน้ำหยอดหู แก้แมงเข้าหู

กระพี้ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้เกลื้อนซาง

แก่น รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้โรคเรื้อน

ราก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้พยาธิ ขี้กลาก แก้รังแค

**คงคาเตือด (หมากเล็กหมากน้อย) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

ใบ,เปลือก,ต้น รสเย็นเฟื่อน สรรพคุณ ตันเอาน้ำอาบ แก้คัน แก้ทรางตัวร้อน

**คนทา(สีพื้น กะลันทา) ไม้พุ่มขนาดใหญ่**

รากอ่อนและต้น รสขมฝื่อนฝาดเย็น สรรพคุณ แก้ท้องร่วง บิด ลดความร้อนในร่างกาย

กระทุ้งพิษไข้พิษ ไข้กาฬ ไข้หัวลมทุกชนิด แก้อ่อนในกระหายน้ำ

**คนที่สอเขมา หรือ คนที่สอดดำ ไม้พุ่มขนาดใหญ่**

เปลือกต้น รสร้อน สรรพคุณ แก้ปวดท้อง แก้เลือด แก้ลม เป็นยาอายุวัฒนะ

รากและใบ รสร้อน สรรพคุณ ต้มรับประทานหรือประคบ แก้ปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ

บำรุงและรักษาไข้

ใบสด รสร้อนหอม สรรพคุณ คั้นเอาน้ำรับประทานแก้ปวดศีรษะ รักษาเยื่อจมูก

อักเสบ ถอนพิษสาหร่ายทะเล

ยาง รสร้อนเมา สรรพคุณ บำรุงกำลัง ขับเลือดขับลมให้กระจาย ชำพพยาธิ ผิวหนัง แก้คุดทะราด

ราก รสเมาร้อน สรรพคุณ แก้ลม ขับเหงื่อ แก่ริดสีดวงแห้ง

**คัตลัน ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่**

ราก รสร้อนจัด สรรพคุณ แก้เส้นเอ็นพิการ บำรุงเส้นเอ็น ห้ามใช้กับบุคคลที่เป็นโรค

เส้นประสาทพิการ

คันทรง มี ๒ ชนิด คือไม้พุ่มขนาดย่อมและเป็นต้นขนาดย่อม แต่สรรพคุณเหมือนกัน

เปลือกต้นและใบ รสฝาดเฟื่อน สรรพคุณ ต้มอาบแก้บวม เนื่องจากโรคไต หัวใจ

พิการ น้ำเหลืองเสีย เหน็บชา

**คราม ไม้พุ่มต้นเล็ก**

ใบ รสเย็น สรรพคุณ ดับพิษ แก้ไข้ตัวร้อน แก้ปวดศีรษะ

ต้น รสเย็น สรรพคุณ ฟอกขับปัสสาวะให้บริสุทธิ์ แก้กระษัย แก้นิว แก้ปัสสาวะขุ่นข้น

**ครอบทั้ง ๓ (ครอบจักรวาล, ครอบตลับ, ครอบพินสี) ไม้ล้มลุกเนื้ออ่อน**

ครอบจักรวาล (สารเข้าเลือก, ก่องเข้า)

ครอบตลับ(มะก่องเข้าหลวง)

ครอบพินสี (ตอบตบ, โฝงผาง)

ต้น รสขม สรรพคุณ บำรุงโลหิตและขับลม

ใบ รสขมติดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ บ่มหนองฝีให้แตกเร็ว

ดอก รสขม สรรพคุณ ฟอกไล่ไส้ให้สะอาด บ่มหนองให้แตกเร็ว

ราก รสขม สรรพคุณ แก้ลม แก้ดี บำรุงธาตุ แก้มุตกิด แก้ไอ แก้ไข้ผอมเหลือง บำรุงกำลัง

**ครอบพินสี (ตอบตบ, โฝงผาง)**

ต้น รสขม สรรพคุณ บำรุงโลหิตและขับลม

ใบ รสขมติดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ บ่มหนองฝีให้แตกเร็ว

ดอก รสขม สรรพคุณ ฟอกไล่ไส้ให้สะอาด บ่มหนองให้แตกเร็ว

ราก รสขม สรรพคุณ แก้ลม แก้ดี บำรุงธาตุ แก้มุตกิด แก้ไอ แก้ไข้ผอมเหลือง บำรุงกำลัง

**คางแดง (คาง, กางขี้มอด, มะขามป้า) ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่**

เปลือกต้น รสฝาดเผื่อน สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้ตกโลหิต แก้บวม แก้ฝี แก้พยาธิ  
เปื่อยเน่า แก้ไล่ไส้พิการ บำรุงธาตุ ฝนทารักษาโรคเรื้อน แผลเน่าเปื่อยเรื้อรัง ทาหัวฝี

ใบ รสเผื่อน สรรพคุณ แก้ไอ

ดอก รสหวาน สรรพคุณ บำรุงธาตุ แก้ปวดบาดแผล แก้พิษฟกบวม แก้คุดทะราด แก้ตาอักเสบ

**ควินิน (ต้นชิงโค่น่า) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

ก้านใบและเปลือกต้น รสขมจัด สรรพคุณ แก้ไข้จับสั่น (มาลาเรีย) บำรุงน้ำดี แก้อ่อนใน

**คุณ (ชัยพฤกษ์) ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงขนาดกลาง ใบใหญ่ ดอกสีเหลือง ห้อยเป็นพวง ฝัก  
กลมยาวเกลี้ยง เนื้อในสีดํา**

เนื้อในฝัก รสหวานเอียน สรรพคุณ ระบายท้อง ช่วยบรรเทาการแน่นหน้าอก ฟกช้  
แก้ลมเข้าข้อและขัดข้อ

ดอก รสขมเปรี้ยว สรรพคุณ แก้ไข้ เป็นยาระบาย

เปลือกและใบ รสฝาดเมา สรรพคุณ บดผสมทาฝี และเม็ดยืดตามร่างกาย

ใบ รสเมา สรรพคุณ ระบายท้อง แก้พยาธิผิวหนัง

ราก รสเมา สรรพคุณ ฝนทารักษาขี้กลาก และเป็นยาระบายท้อง แก้คุดทะราด

แก่น นักไสยศาสตร์ใช้ทำปลัดขิกลงยันต์ผูกเอาเด็ก เพื่อให้ปีศาจไม่รบกวนเด็ก

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง สมานแผล

เปลือกเม็ดยืดและเปลือกฝัก รสเมาเมื่อบีบ สรรพคุณ ถอนพิษยาเมื่อบีบ ทำให้อาเจียน

กระพี้ รสเมา สรรพคุณ แก้รำมะนาด

**แค (แคแดง, แคขาว)** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสฝาดจืด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง คุมธาตุ บิดมูกเลือด สมานแผลทั้งภายในและ  
ภายนอก

ใบ รสจืดมัน สรรพคุณ แก้ไข้เปลี่ยนอากาศ(ไข้หัวลม) แก้ไข้หวัด

เปลือกต้นแคป่า รสฝาด สรรพคุณ ต้มเอาน้ำชะล้างบาดแผลให้แผลหายเร็ว

**แคแตร (แคเกล)** ไม้ป่ายืนต้นขนาดกลาง

ดอก รสหวานเย็น สรรพคุณ ขับเสมหะและโลหิต ขับผายลม

ราก รสหวานเย็น สรรพคุณ ขับเสมหะ แก้ลม

**แคฝอย (แคขาว)** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เนื้อไม้และเปลือกต้น รสฝาดเผื่อนหวาน สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้บวม แก้ตก  
โลหิต แก้พยาธิ แก้ฝีเปื่อยพัง

ราก รสฝาดเย็น สรรพคุณ แก่ริดสีดวงอก

**คำไทย(คำแสด, คำเงาะ)** ไม้พุ่มขนาดใหญ่ หรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก

ดอก รสหวาน สรรพคุณ บำรุงโลหิต แก้โรคโลหิตจาง สมานแผล แก้บิด แก้โรคไต

เมล็ด รสร้อนหอม สรรพคุณ แก้ลม สมานแผล ตัดไข้

รก (เนื้อหุ้มเมล็ด) รสหวาน สรรพคุณ ระบายท้อง

**คำฝอย(คำ, ดอกคำ)** ไม้ล้มลุกเนื้ออ่อน

ดอก รสหอมร้อน สรรพคุณ บำรุงหัวใจ บำรุงประสาท ขับระดู ดอกแห้ง รักษาโรคดีพิการ

เกสร รสหวาน สรรพคุณ บำรุงโลหิตและน้ำเหลืองให้เป็นปกติ แก้แสบร้อนตามผิวหนัง

เมล็ด รสหวานร้อน สรรพคุณ ระบายท้อง ขับเสมหะ แก้โรคผิวหนัง แก้บวม ขับ

ระดู ป็นเป็นยาพอก แก้ปวดมดลูกหลังคลอดบุตร

น้ำมันจากเมล็ด รสร้อน สรรพคุณ แก้โรคขัดข้อ อัมพาต แก้ฝี

**คว่ำตายหงายเป็น (ฆ้องสามย่านตัวผู้)** ไม้ต้นเล็ก ใบหนา

ใบ รสเย็นเผื่อน สรรพคุณ ตำพอกแก้ปวด แก้อักเสบ ฟกบวม และถอนพิษ น้ำที่คั้น  
จากใบผสมการบูรใช้ทาถูขนาดแก้เคล็ด แก้ขัดแผลง

**ไคร้เครือ** ไม้ต้นเล็ก

ราก รสขมขึ้นปร่า สรรพคุณ แก้พิษไข้ พิษกาฬ เจริญอาหาร ชูกำลัง

**ฆ้องสามย่าน** ไม้ต้นขนาดเล็ก

ใบ รสเย็น สรรพคุณ ตำพอกฝีถอนพิษ แก้ปวด รับประทานยาในดับพิษร้อน ใบผสม  
น้ำประสานทองสะตุ ตำตากแดดให้แห้ง บดเป็นผงทาลิ้นเด็กอ่อน แก้ละอองซาง

**จิว** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่

ใบสด สรรพคุณ ตำคั้นเอาน้ำทาต่อมในคออักเสบ กากพอกแก้ฟกช้ำ อักเสบบวม

ดอกแห้ง สรรพคุณ แ

ราก รสเบื่อเมา สรรพคุณ บำรุงกำลัง แต่ทำให้อาเจียน  
 ยาง รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้ระดูตกหนัก บำรุงร่างกาย  
**จิวป่า (จิวผา, หนูป่า)** ไม่ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่

ราก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ บำรุงกำลัง ทำให้อาเจียน  
 ใบ ตำเป็นผง ทาภายนอกแก้ฟกช้ำ ฝนกับน้ำทาแก้ต่อมอักเสบ  
 ดอกแห้ง ทำยาทาระงับความปวด และแก้พิษไข้ใช้ผสมกับเมล็ดฝิ่น น้ำนมแพะ และ  
 น้ำตาลแก้ริดสีดวง

ยาง รสฝาด สรรพคุณ บำรุงกำลัง แก้ระดูขาว  
**หงอนไก่ดอกกลม(หงอนไก่ป่า)** ไม้ดอกต้นเล็ก ๆ

ราก รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อลม (ไข้ฤดูฝนมีอาการท้องอืดเพื่อ) แก้  
 ไข้พา แก้โลหิต แก้ลมอัมพฤกษ์ บำรุงธาตุ แก้หืด แก้เสมหะ

**หงอนไก่ทะเล** ไม่ยืนต้นขนาดกลาง

ราก รสกร่อยเค็ม สรรพคุณ ขับน้ำคาวปลาหลังคลอดบุตร แก้ประจำเดือนไม่ปกติ  
**เหียงอกปลาหมอ (ดอกขาว, ดอกสีฟ้า)** ไม้พุ่มขนาดกลางใบเป็นจักเว้าใหญ่ ริมใบมีหนามแหลมคม  
 ใบ รสร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ตำพอกรักษาโรคปวดบวมและแผลอักเสบ  
 ใบอ่อน ต้มกับเปลือกต้นอบเชย รับประทานแก้ท้องขึ้นอืดเพื่อ  
 ลูก รสร้อน สรรพคุณ ขับโลหิตอย่างแรง แก้ฝีตานซาง  
 ราก รสเผื่อนเค็ม สรรพคุณ ต้มอาบแก้พาไข้หัวฝิ่นคัน แก้โรคผิวหนังทุกชนิด  
 ต้นมัดตำให้ละเอียด พอกปิดแผลเรื้อรัง ถอนพิษ รับประทานแก้พิษฝีดาษ เป็นยาตัด  
 รากผี ไข้ทั้ง ๕ รสร้อน สรรพคุณ แก้ไข้หัว แก้พาฝี แก้พิษกาฬได้ดีมาก

**จักรนารายณ์** ไม้ต้นเล็ก)

ใบสด รสเย็น สรรพคุณ ตำผสมสุราพอกปิดแก้พิษฝี แก้ปวด แก้ฟกบวม ถอนพิษ ได้  
 ดี แก้อักเสบทุกชนิด แก้พิษสัตว์กัดต่อย

**จันทน์กระพ้อ** ไม่ยืนต้นขนาดกลาง

แก่น รสร้อนหอม สรรพคุณ แก้ไข้สันนิบาต แก้ไข้เพื่อเลือดและลม  
 ดอก รสเย็นหอมจัด สรรพคุณ แก้ไข้ บำรุงหัวใจ

**จันทน์เกราะ** ไม่ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เนื้อไม้ รสขมหอม สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไข้เพื่อดี แก้กระษัย แก้ตับปอดพิการ แก้  
 ร้อนในกระหายน้ำ

### จันทร์ชะมด หรือ จันทร์หอม ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

แก่น รสขมหอม สรรพคุณ บำรุงหัวใจ แก้ลมวิงเวียน แก้คลื่นเหียนอาเจียน ทำให้ใจชื้น บาน สดชื่นแจ่มใส ชูกำลังใช้ทำยาหอม

### จันทร์แดง ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

เนื้อไม้ และแก่น รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไอ แก้ซางอันบึงเกิดแต่ดี แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้บาดแผล แก้ไข้เพื่อดีฟิการทำให้ชื่นใจ แก้อ่อนดับพิษไข้ทุกชนิด ฝนทาแก้ฟกบวม

### จันทร์เทศ ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

เนื้อไม้และแก่น รสขมหอมร้อน สรรพคุณ แก้ไข้ดีเดือด ดีพลุ่ง แก้กระสับกระส่าย ตาลอยเปลอสติ บำรุงตับ ปอด น้ำดี

เมล็ดใน รสหอมฝาดหวานสุขุม สรรพคุณ แก้กระหายน้ำ บำรุงกำลัง แก้ลม แก้จุกเสียด แก้กำเดา แก้ก้องร่วง แก้ปวดขัดมดลูก ขับลมในลำไส้ บำรุงโลหิต แก้บิด บำรุงธาตุ รกหุ้มเมล็ด(ดอก) รสหอมฝาดร้อน สรรพคุณ บำรุงโลหิต บำรุงผิวเนื้อให้เจริญ

### จันทร์ลูกหอม ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เนื้อไม้ รสขมหวาน สรรพคุณ บำรุงประสาท บำรุงเนื้อหนังให้สดชื่น แก้ไข้ดับ ปอด พิการ แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้เหงื่อตกหนัก ขับพยาธิ

ผลสุก รสหวานฝาด สรรพคุณ รับประทานกับน้ำกะทิสด บำรุงกำลัง แก้ท้องเสีย

### จันทร์โอ หรือ ลูกอินทร์ ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เนื้อไม้ รสขมหวาน สรรพคุณ บำรุงประสาท บำรุงกำลัง แก้ดับปอดพิการ แก้ไข้ แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้เหงื่อตกหนัก แก้ไข้ตัวร้อน

### จันทร์นา (จันทร์ขาว) ไม้พุ่มยืนต้นขนาดกลาง

เนื้อไม้ รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้อันบึงเกิดแต่ตับและดี บำรุงเลือดลม

แก่น รสหอมเย็นดีร้อน สรรพคุณ แก้ไข้กำเดา บำรุงหัวใจ แก้ลม แก้อ่อนเพลีย

### จาก ไม้กอใบคล้ายใบมะพร้าว เกิดที่ลุ่มเค็ม

ใบ รสฝาด สรรพคุณ แก้ลมจรต่างๆ แก้เสมหะและดับพิษทั้งปวง

นมจาก เป็นเกล็ดสีดำอยู่ใต้ท้องใบ รสฝาดกร่อย สรรพคุณ แก้ลมจร ลมป่วง แก้ไข้ท้องเสีย แก้พิษตานซางสิ้นเป็นผ้าละอองขาว

### จามจู้รี, ก้ามปู, ฉำฉา ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ สมานแผลในปาก ในคอ เหนือหรือฟันผุ แก้วริดสีดวง  
ทวาร แก้วท้องร่วง ห้ามโลหิตตกใน

เมล็ด รสฝาดเมา สรรพคุณ แก้วกลาก เก้วอื่น และโรคเรื้อน แก้วเยื่อตาแก้วเสบ  
ใบ รสเย็น สรรพคุณ ทำให้เย็นดับพิษ แก้วปวดแสบปวดร้อน

### จิกเขา ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้วปวดศีรษะ แก้วเสมหะพิการ แก้วระดูขาว  
เมล็ด รสร้อน สรรพคุณ แก้วแน่นจุกเสียด

### จิกหา ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้วปวดศีรษะ แก้วเลือดออกตามไรฟัน ใช้เมื่อปลา  
เนื้อไม้ รสร้อนเผื่อนๆ สรรพคุณ ขับระดูขาว  
เมล็ด รสร้อน สรรพคุณ แก้วแน่นจุกเสียด รัตมดลูกหลังการคลอดบุตร แก้วเยื่อตา  
แก้วเสบ แก้วอาเจียน ฝนทาแก้วตัวร้อน แก้วไอเด็ก  
ใบ รสฝาด สรรพคุณ แก้วท้องร่วง  
ราก รสขื่นเอียน สรรพคุณ ระบายท้อง

### จุกโรหิณี ไม้พุ่มขนาดย่อม

ราก รสขมเย็น สรรพคุณ ถอนพิษไข้กาฬ แก้วร้อนในกระหายน้ำ ลดความร้อนใน  
ร่างกาย บางตำราว่า รสสุขุม สรรพคุณ แก้วไข้เพื่อโลหิต แก้วลมปลายไข้

### เจตพังคี ไม้ต้นเล็ก ๆ

ราก รสเผ็ดขื่นปร่า สรรพคุณ แก้วท้องขึ้นปวดแน่นในท้อง ขับลมทำให้เรอ ฝนกับน้ำ  
ปูนใส ผสมกับมหาหิงคุ์และการบูรทาท้องเด็กอ่อน แก้วท้องขึ้นอืดเพื่อ แก้วปวดท้อง ขับผายลม

### เจตมูลเพลิงขาว ไม้พุ่มขนาดเล็ก

ใบ รสร้อน สรรพคุณ แก้วลมและเสมหะ  
ดอก รสร้อน สรรพคุณ แก้วโรคตา แก้วหนาวและเย็น  
ต้น รสร้อน สรรพคุณ ขับโลหิตประจำเดือน  
ราก รสร้อน สรรพคุณ ขับลมในกระเพาะอาหารและลำไส้ แก้วริดสีดวงทวาร แก้ววม  
แก้วคุดทะราด บำรุงธาตุ บำรุงโลหิต

**เจตมูลเพลิงแดง (ไฟใต้ดิน) ไม้พุ่มขนาดเล็ก**

ราก รสร้อน สรรพคุณ บำรุงธาตุ บำรุงโลหิต ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร ให้เรอ แก้อท้องอืด เพื่อ เสียด แน่นหน้าอก ทำให้ร่างกายเกิดความอบอุ่น ถ้ำรับประทานมาก ทำให้แห้ง ลุก บดเป็นผงปิดพอกฝี ทำให้เกิดความร้อน เคลื่อนฝีได้ แก้อริดสีดวงทวาร

**เจียงพำหนางแอ ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงขนาดกลาง**

เปลือกต้น รสฝาดเย็น สรรพคุณ ลดความร้อน แก้ไข้ กล่อมเสมหะ แก้อร้อนในกระหายน้ำ

**ชะมดต้น(ฝ้ายผี) ไม้ล้มลุกเนื้ออ่อนหรือไม้พุ่ม**

ใบ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ชำพยาธิผิวหนัง กลาก เคลื่อน  
ดอก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้พยาธิไส้เดือน  
ต้น รสเมาเบื่อ สรรพคุณ เคลื่อนซาง เคลื่อนใหญ่ เรื้อนกวาง เรื้อนน้ำเต้า  
ราก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ชำพยาธิตามซุ่มซนและรากผม รังแค  
ลูกและใบ ตำพอกฝี เร่งหนองให้แตกเร็ว  
เปลือกต้น รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ตำคั้นเอาน้ำหยอดหูฆ่าแมงเข้าหู  
ใช้ทั้ง ๕ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ รักษาฝีภายใน

**ชะมวง(ส้มม่วง) ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงขนาดกลาง**

ใบ ผล รสเปรี้ยว สรรพคุณ ระบายท้อง แก้ไข้ กัดพอกเสมหะ แก้อธาตุพิการ  
ราก รสเปรี้ยว สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน

**ชบา ไม้พุ่มขนาดย่อม**

รากสด รสร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ตำพอกแก้พิษฝี ฟกบวม รับประทานขับน้ำย่อย  
อาหาร เจริญอาหาร

**ชะอม ไม้พุ่มขนาดย่อม**

ราก รสร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้อท้องขึ้นอีกเพื่อ ขับลมในลำไส้ แก้ปวดเสียวใน  
ท้อง(มดลูกอักเสบ)

**ชะเอมเทศ(ชะเอมจีน) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

ใบ รสเผื่อนหวาน สรรพคุณ ทำให้เสมหะแห้ง แก้อดีพิการ  
ดอก รสเผื่อน สรรพคุณ แก้อคั้น แก้อฝีดาษ  
ต้น รสหวานน้อย สรรพคุณ ขับลมให้สงบท้อง

ราก รสหวาน สรรพคุณ ขับเลือดเน่า บำรุงหัวใจชุ่มชื้น แก้กำเดา แก้เสมหะเป็นพิษ  
แก่น้ำลายเหนียว ทำให้ชุ่มคอเปลือกกราก ทำให้อาเจียน

**ชมพู่น้ำดอกไม้** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เนื้อในลูก รสเปรี้ยวหวานเย็น สรรพคุณ ประโยชน์หอมชูกำลัง ทำให้ใจชุ่มชื้น บำรุง  
หัวใจเหมาะสำหรับเป็นอาหารแก่คนไข้หนัก

**ชา หรือ เมียง** ไม้ต้นขนาดย่อม

ใบ รสฝาด สรรพคุณ รุมแก้หืด ชงแก่ ๆ รับประทาน แก้พิษของยาอันตราย สมาน  
แผล กากใบชา ใช้โคลกหิดพอกแผลถูกไฟ ถูกน้ำร้อนลวก บางตำราว่า รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง  
แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น

**ข้าวปลู(ผักอีไร)** ไม้ต้นเล็ก ๆ

ราก รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้คุณเสมหะ ขับเสมหะให้ตกทางทวารหนัก  
ต้น รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้เสมหะในทรวงอก  
ลูก(ดอก) รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้เสมหะในลำคอ  
ใบ รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ทำให้เสมหะงวดและแห้งเข้า

**ข้างงาเดียว** ไม้ต้นเล็ก ๆ

ราก รสขื่น สรรพคุณ แก้พิษฝีมายใน แก้กษัย แก้ปัสสาวะพิการ แก้ไตพิการ

**ชิงชี** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ต้น รสขื่นปร่า สรรพคุณ แก้ฟกบวม  
ลูก รสขื่นปร่า สรรพคุณ แก้เจ็บคอ ลำคออักเสบ  
ดอก รสขื่นเมา สรรพคุณ แก้โรคมะเร็ง  
ราก รสขมขื่น สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อลม ขับลมในท้องให้ชานออกมา แก้ไข้ร้อนในทุกชนิด  
ใบ รสฝื่อนเมา สรรพคุณ ต้มเอาน้ำอาบแก้โรคผิวหนัง ไข้ฝีกาฬ สันนิบาต ตะคริว

**ชุมเห็ดเทศ** ไม้พุ่มใหญ่

ใบ รสเบื่อเอียน สรรพคุณ ตำหรือขยี้ทาแก้กลากเกลื้อน โรคผิวหนังชนิดมีตุ่ม  
ต้น รสเบื่อเอียน สรรพคุณ ขับพยาธิไส้เดือน  
ดอก รสเบื่อเอียน สรรพคุณ ระบายอ่อน ๆ  
ต้น ราก ใบ รสเบื่อเอียน สรรพคุณ แก้กษัยเส้น แก้ท้องผูก ขับปัสสาวะ

**ชุมเห็ดไทย(ชุมเห็ดเล็ก)** ไม้ต้นขนาดเล็ก

เมล็ด คั่วให้เกรียม ตำผง ชงน้ำร้อนเหมือนกาแฟ รสขมหอมเล็กน้อย สรรพคุณ  
บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น ทำให้อ่อนหลับ แก้กษัย ขับปัสสาวะ

ใช้ทั้ง ๕ รสขมเบื่อ สรรพคุณ แก้ไข้ ขับพยาธิในท้องเด็ก

**ช้อยหางรำ (สอยหางรำ) ไม้พุ่มขนาดย่อม**

ใบ รสเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไข้พิษ

**ช้ด ไม้ต้นขนาดย่อม**

เมล็ด(ลูก) รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง กล่อมเสมหะและอาเจม

**ชาก ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่**

ไม้นี้รับประทานไม่ได้ เป็นพิษอาจถึงตายได้ ถ้าจะนำไปปรุงเป็นยาต้องเผาให้เป็นถ่าน ถ่าน รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้ไข้พิษเซื่องซึม แก้โรคผิวหนัง

**ดีหมี ไม้ต้นขนาดใหญ่**

เนื้อไม้ รสขม สรรพคุณ ระบายความร้อน ดับพิษไข้ แก้ปวดศีรษะ ขับเหงื่อ

**ตะโกนา(พญาช้างดำ) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง เรียกชื่อ ตะโก หรือ พญาช้างดำ**

ผล รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง ตกโลหิต แก้มวนท้อง ขับพยาธิ แก้กษัย แก้ฝีเน่าเปื่อย เปลือกลูก เฝายเป็นถ่าน ช้่น้ำรับประทาน ขับระดูขาว ขับปัสสาวะ เปลือกต้นและเนื้อไม้ รสฝาดติดขม สรรพคุณ บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง บำรุงกำหนด แก้กามตาย

ด้าน

เปลือกต้น เฝายเป็นถ่านช้่น้ำรับประทาน ขับระดูขาว ขับปัสสาวะ ต้มกับเกลือรักษา รำมะนาด แก้ปวดฟัน เป็นยาอายุวัฒนะ

**ตะโกสวน(ตะโกไทย) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

เปลือกต้นและลูกอ่อน รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้อาเจียน แก้บิด สมานแผล

**ตะขบไทย ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

เนื้อไม้ รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้บิดมูกเลือด ราก รสฝาด สรรพคุณ กล่อมเสมหะ และอาเจม ใบ รสฝาดเย็น สรรพคุณ ขับเหงื่อ

**ตะขบป่า ไม้ยืนต้นขนาดกลางมีหนาม**

เนื้อไม้ รสเบื่อเย็น สรรพคุณ ขับพยาธิไล่เดือน แก้กามขโมย แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน ประดง

**ตะไคร้ต้น (ตะไคร้บก) ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงกลาง**

ราก รสปร่า สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ ดับกลิ่นคาว ขับผายลม ทำให้เรอ แก้ปัสสาวะพิการ

ตะไคร้ห้า ไม้พุ่มขนาดย่อมขึ้นอยู่ริมน้ำ

ราก รสจืด สรรพคุณ แก้กระษัย แก้ปัสสาวะพิการ แก้ซำร้ว เบาทษยย่อย

ตะเคียนทอง ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

เนื้อไม้และแก่น รสขมหวาน สรรพคุณ แก้कुตทะราด แก้เสมหะ แก้โลหิต แก้กำเดา  
แก้ไข้ สัมประชวร (ใช้ที่มีอาการแสดงที่ดวงตา ให้เป็นสี แดง เหลือง เขียว)

ตับใหญ่(มะพลับดง) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เนื้อไม้และราก รสฝาดเลี่ยนเย็น สรรพคุณ แก้พิษทั้งปวง แก้พิษวัณโรค

ตับเต่าห้อย ไม้พุ่มขนาดย่อม

รากและต้น รสขมเย็นเอียน สรรพคุณ ตับพิษไข้ทั้งปวง แก้กัวร้อน ตับพิษชาง แก้พิษ  
ฝืนท้อง

ดาตุ่ม ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงกลาง

ต้น รสขมเอียนร้อน สรรพคุณ ขับผายลม แก้โลหิตพิการ ถ่ายเสมหะ  
ใบ รสร้อนเอียน สรรพคุณ แก้ลมบ้าหมู  
ยาง รสร้อน สรรพคุณ ถ่ายหนองและลม ถ่ายอุจจาระอย่างแรง และกัดทำลายอย่าง  
แรงจนน้ำหมดตัวถึงตาย และเข้าตาอาจบอดได้

ดาเสื่อ ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ กล่อมเสมหะ และขับโลหิต  
ใบ รสฝาดเผื่อน สรรพคุณ แก้บวม  
ผล รสฝาดเผื่อน สรรพคุณ แก้บวมข้อ

ดาเสื่อทุ่ง ไม้ยืนต้น

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ แก่ริดสีดวงจุมุก  
ใบ รสขมฝาด สรรพคุณ แก่ฮิวตกโรค แก่ท้องร่วง แก่อาเจียน

ดานขโมย ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสเบื่อเมา สรรพคุณ แก้บิดมูกเลือด  
เนื้อไม้ รสเบื่อเมา สรรพคุณ แก้พาดานชาง ขับพยาธิไส้เดือน แก้ชางลงท้อง  
ใบ รสเบื่อเมา สรรพคุณ แก้เม็ดชางขึ้นปาก  
ผล รสเบื่อเมา สรรพคุณ แก่ตานขโมย พุงโร

ราก รสเบื่อเมา สรรพคุณ ขับพยาธิทุกชนิด แก้พิษตานซาง แก้ท้องร่วง

### ตานดำ ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

เนื้อไม้และราก รสเมาเอียน สรรพคุณ ขับพยาธิไส้เดือน ตัวตืด แก้พิษตานซาง ผอมแห้ง ละลายไขข้อ ทำให้เกิดความร้อน

### ตาลโตนด ไม้ยืนต้นสูง จำพวกปาล์ม

งวงตาล รสหวานเย็น สรรพคุณ แก้พิษตานซาง ขับพยาธิ ทำให้ดวงจิตชื่นบาน  
ก้านตาลและใบสด ลนไฟบิดเอาน้ำรับประทาน รสฝาด สรรพคุณ แก้บิด แก้ท้องร่วง แก้โลหิต อมแก้ปากเปื่อย  
ราก รสหวานเย็น สรรพคุณ แก้พิษตานซาง ชูกำลัง ขับพยาธิ

### ตานเสี้ยน ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงกลาง

เปลือกต้นและเนื้อไม้ รสเบื่อเมาเล็กน้อย สรรพคุณ แก้อุจจาระธาตุพิการ อุจจาระเป็นฟองสีเขียว สีขาวเป็นมูกเลือด  
ราก รสจืดเบื่อเล็กน้อย สรรพคุณ แก้ตานซาง กล่อมอาจรม ขับพยาธิไส้เดือน

### ดินเบ็ดต้น (พญาสัตตบรรณ) ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสขม สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อตีพิการ สมานลำไส้  
ใบ รสจืด สรรพคุณ แก้ไข้หวัด  
ดอก รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อโลหิต ไข้ตัวร้อน ไข้เหนือ  
ราก รสร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ขับผายลม  
กระพี้ รสร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ขับโลหิตให้ตก

### ดินเบ็ดน้ำ ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสจืดเผื่อน สรรพคุณ แก้นิว แก้ไข้  
กระพี้ รสเบื่อเมา สรรพคุณ แก้เกลื้อน  
ใบ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ฆ่าพยาธิผิวหนัง กลาก เกลื้อน แก้ไข้หวัด

### ตุมกาทัน ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้พิษสัตว์กัดต่อย พิษงูกัด โดยฝนกับสุรา ชุบสำลีปิดบาดแผล ผสมร่ำให้มำกิน ขับพยาธิตัวตืด  
เมล็ด รสเมา สรรพคุณ รับประทานทำให้อาเจียน อันตรายถึงตายได้

**เตยหอม** ไม้ น้ำต้นเล็ก ๆ เป็นกอ

ใบ รสเย็นหอม สรรพคุณ บำรุงหัวใจ ดับพิษไข้ ชูกำลัง  
รากและต้น รสจืดหอม สรรพคุณ แก้กระษัย, ใต้พิการ ขับปัสสาวะ  
ต่อไส้ ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ราก รสจืดเย็น สรรพคุณ ขับปัสสาวะ บำรุงเส้นเอ็น  
ใบอ่อน ตำผสมดินสอพองสุ่มข่มมอดี้ก แก้หวัดคัดจมูก

**เต่าร้าง(เต่าร้าง)** ไม้ยืนต้นขนาดกลางจำพวกหมาก

หัวและราก รสหวานเย็นขม สรรพคุณ ดับพิษดับ ปอด แก้หัวใจพิการ

**ตองแตก หรือ ทนดี** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ราก รสจืดเฝื่อนขมน้อย สรรพคุณ ระบายอ่อนๆ ถ่ายลมถ่ายเสมหะ ไม่ใช่ท้อง  
ใบและเมล็ด รสเบื่อขมน้อย สรรพคุณ ถ่ายพยาธิ แก้ฟกบวม แก้ดีซ่าน แก้หืด

**ถั่วแระต้น** ไม้พุ่มเล็ก ๆ

เมล็ด รสมัน สรรพคุณ บำรุงเส้นเอ็น ทำให้เกิดความอบอุ่น  
ราก รสจืด สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้หน้าปัสสาวะเป็นสีแดงเหลืองคล้ายขมิ้น และ ปัสสาวะน้อย

**ถั่วแระฝี** ไม้พุ่มเล็ก ๆ

ราก รสจืดขื่นๆ สรรพคุณ ขับละลายก้อนนิ่วเกิดจากไต กระตุ้นเตือนไตให้ทำงาน

**ทรงบาดาล** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ราก รสเบื่อขม สรรพคุณ ถอนพิษผิดสำแดง(ไข้ซ้) แก้อะอืด (เนื่องจากกระเพาะอาหาร  
ขยายตัว)

**ทับทิม** ไม้พุ่มใบเล็ก ๆ ยอดแดง มีอยู่๒ชนิด คือ ชนิดดอกแดง และชนิดดอกขาว

ต้น ราก รสเบื่อเมา สรรพคุณ ขับพยาธิตัวตืด และพยาธิไส้เดือน  
ใบ รสฝาด สรรพคุณ แก้เด็กท้องร่วง บิดมูกเลือด  
เปลือกกลู รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง บิด บิดธาตุ ผงกับน้ำปูนใส ทาแก้พุพอง เน่าเปื่อย  
ทับทิมทั้ง๕ สรรพคุณ แก้ท้องเสีย บิด มูกเลือด

**ไม้ยืนต้นขนาดย่อม**

ต้น รสจืดเฝื่อน สรรพคุณ ขับเสมหะให้ลงเบื้องต่ำ ขับพิษไข้หัว (หัดสุกใสดำแดง) แก้ไข  
ราก รสจืดขื่น สรรพคุณ แก้พิษงู แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้อาเจียน แก้หืดไอ แก้พิษฝี

**ท้ายยายม่อมดอกแดง(ปทุมราชา)**

ราก รสจืดขึ้น สรรพคุณ ถอนพิษสัตว์กัดต่อย แก้พิษงู

**กิ่งอ่อน (พญาช้างเผือก,พญาจันทัน) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

เปลือกต้น รสร้อนสุขุม สรรพคุณ เจริญอาหาร ขับผายลม บำรุงธาตุ แก้ธาตุพิการ  
ราก แก่น รสขมร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้เจ็บเอว เจ็บหลัง เส้นตึง ท้องอืด  
ใบ เฝอไฟผสมกับน้ำยาสูบ ฉีดฆ่าตัวแมลงและตัวหนอนได้

**เทพทาโร ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่**

เปลือกต้น รสร้อน สรรพคุณ แก้ลมจุกเสียด แน่น เพ้อ แก้อาการปวดท้อง ขับผาย  
ลม บำรุงธาตุ ขับลมในลำไส้ และกระเพาะอาหาร

**ทุเรียน ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

ราก รสฝาด สรรพคุณ คุมธาตุ แก้ท้องร่วง  
เปลือกกลูก รสฝาด สรรพคุณ คุมธาตุ สมานแผล แก่น้ำเปลือกเสียพุพอง แก้ฝีตานขวาง  
กลีบของเปลือกทุเรียน ขับไล่ตัวเรือดได้ เผาเป็นขี้เถ้า ละลายน้ำมันมะพร้าว ทาแก้คางทูม  
เนื้อในลูก มีธาตุกำมะถัน รับประทานมากๆ ทำให้เกิดความร้อนในร่างกาย แก้โรค  
ผิวหนังและขับพยาธิไส้เดือนในท้องได้

**ทองพันชั่ง ไม้พุ่มต้นเล็ก**

ใบ รสเบื่อเย็น สรรพคุณ ดับพิษไข้ แก้ไข้ตัวร้อน แก้พยาธิผิวหนัง  
ราก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้กลากเกลื้อน ผื่นคัน และโรคผิวหนังที่เป็นน้ำเหลืองบางชนิด

**ทองระอาหรือลิ้นงูเห่า ไม้พุ่มขนาดเล็ก**

ใบ รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ ต่ำกับสุรา พอกแก้ปวดฝี ถอนพิษปวดอักเสบ  
ราก รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ ฝนกับสุรา ทาแก้พิษตะขาบ แมลงบึ้ง

**ทองหลาง ไม้ยืนต้นขนาดกลาง มีหนามตลอดทั้งต้น**

ใบ เปลือกต้น รสเฝื่อนเอียนเย็น สรรพคุณ แก้เสมหะ แก้ลมเป็นพิษ หยอดตาแก้ตา  
แดงตาฝ้าฟางและตาแฉะ

ราก รสเมาเอียนเย็น สรรพคุณ แก้พยาธิในท้อง แก้ตาฟาง แก้เสมหะ

**ทองหลางใบมน (ทองหลางบก) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบคล้ายใบถั่วพู**

เปลือกต้น รสเฝื่อนเอียนเย็น สรรพคุณ แก้เสมหะ แก้ลม แก้ก้อนนิ่วในไต  
กระพี้ รสเฝื่อนเอียนเย็น สรรพคุณ แก้พิษฝี

แก่น รสเผื่อนเอียนเย็น สรรพคุณ แก้ฝีในท้อง(วัณโรค)  
 ใบ รสเบื่อเอียนเย็น สรรพคุณ ขับพยาธิไส้เดือน แก้ตัวร้อน แก้ริดสีดวง  
 ดอก รสขื่นเอียนเย็น สรรพคุณ ขับโลหิตระดู  
 ลูก(ฝัก)รสขม สรรพคุณ บำรุงน้ำดี  
 ราก รสเผื่อนเอียนเย็น สรรพคุณ แก้พิษทั้งปวง

**ทองหลางใบมนต่าง** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบตามเส้นเป็นสีเขียวแกมเขียว ใบเหมือนทองหลางใบมน

ใบสด รสเอียนเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน ดับพิษ  
 ใบแก่สด รมควันได้ให้ตายหนึ่งซุบสุราปิดแผล แก้เนื้อร้ายตายลูกกลมบวมแดง(เนื้อเน่า)

**ทองโหลง** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ไม่มีหนาม

ใบ เปลือกต้น รสเผื่อนเอียนเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้โรคตา

**เทียนเกล็ดหอย** ไม้ต้นเล็ก ๆ

เมล็ด รสเผ็ดร้อนขมหอม สรรพคุณ แก้ลมวิงเวียน หน้ามืด ตามัว แก้โลหิตจาง  
 แก้เย็นชาปลายมือปลายเท้า

**เทียนขม** ลักษณะไม่ปรากฏ เพราะส่งมาจากต่างประเทศ

เมล็ด รสขม สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ตีพิการ แก้ครั่นเนื้อครั่นตัว นอนสะดุ้งผวา หลับ ๆ ตื่น ๆ

**เทียนขาว** ไม้ต้นเล็ก ๆ (ยี่หระ)

เมล็ด รสเผ็ดร้อนขม สรรพคุณ บำรุงกำลัง ขับผายลม แก้เส้นศูนย์กลางท้อง  
 พิการ แก้ชีพจรอ่อนหรือพิการ นอนสะดุ้งผวา(โทษน้ำดี) แก้กั้งเพ้อ

**เทียนแดง** ไม้ต้นเล็ก ๆ คล้ายผักชี

เมล็ด รสเผ็ดร้อนขมเล็กน้อย สรรพคุณ ขับเสมหะ แก้ลม แก้หน้าตีพิการ แก้ลม  
 เสียดวง แก้กั้งเหียนอาเจียน

**เทียนดำ** ไม้พุ่มขนาดย่อม

เมล็ด รสเผ็ดขม สรรพคุณ ขับเสมหะให้ลงสู่อุทร ขับลมในลำไส้ แก้อาเจียน บำรุงโลหิต

ใบและต้น รสจืดเผื่อน สรรพคุณ แก้หนองใน(กามโรค)

เปลือกต้น รสจืดเผื่อน สรรพคุณ ขับระดูขาว

เทียนต้น หรือ เทียนย้อมมือ ไม้พุ่ม

ใบ รสฝาด สรรพคุณ แก้เจ็บถอด อักเสบซ้ำ

ยอดอ่อน รสฝาด สรรพคุณ แก้เด็กท้องร่วงได้ผลดีทุกระยะ

เทียนตากบ ไม้ต้นเล็ก ๆ

เมล็ด รสเผ็ดร้อนฉุนหอม ขับลมในลำไส้ให้ผายเรอ แก้กะเพาะอาหารพิการกำเริบ หย่อน

พิการ

เทียนตาดักแตน ไม้ต้นเล็ก ๆ ผักชีลาว

เมล็ด รสขมเผ็ดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ บำรุงธาตุ แก้อาการพิการ แก้กำเริบ

เทียนยาวพาดิ คล้ายผักชี แต่โตกว่า ผักชีกะเหรี่ยง

เมล็ด รสหวานกลิ่นหอม สรรพคุณ กระจายเสมหะ กระจายลมที่ลิ้นโครกครากอยู่ใน  
ท้อง แก้อุจจาระแข็ง แก้ลมป่วนอยู่รอบขอบสะดือ แก้อ่อนเพลีย อาเจียน

เทียนลวด ไม้ปรากฏลักษณะ เพราะสั่งมาจากต่างประเทศ

ราก รสร้อนฉุนหอม สรรพคุณ แก้หน้าตีพิการ แก้กำเริบ นอนสะดุ้งสะทอน  
แก้เพื่อคลั่ง ขับหน้าตีให้ตกลงได้

เทียนดอก ไม้ต้นเล็ก ๆ นิยมใช้ดอกสีขาวทำยา

ใบ รสเย็น สรรพคุณ ตำพอกแก้ปวดนิ้วเท้า (เก๊าท์) เล็บขบ ถอนพิษปวดอักเสบ

ไทรกร่าง ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ ต้มชะล้างบาดแผล สมานแผล

ไทรใหญ่ ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ สมานแผล

ไทรย่อย ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

รากอากาศ รสจืด สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้กษัยไตพิการ บำรุงน้ำนม แก้ปัสสาวะมีสีต่างๆ

ทำม้ง ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสร้อนฉุน สรรพคุณ ขับผายลม แก้ท้องขึ้นอืดเพื่อ บำรุงธาตุ แก้อุจจาระแข็ง

**ธณีสสาร** ไม่ยี่นต้นขนาดเล็ก

ราก รสจืดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน แก้พิษตานซางเด็ก

**หนทรี** ไม่ยี่นต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ ขับโลหิต กล่อมเสมหะและโลหิต แก้ท้องร่วง ขับผายลม

**หมควาย** ไม่ยี่นต้นขนาดย่อม

ราก เนื้อไม้ รสฝาดเปื้อ สรรพคุณ แก้กระษัย แก้เบาเหลืองเบาแดง

**หมนาง หรือ หมสาว** ไม่ยี่นต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสเย็นเอียน สรรพคุณ บำรุงน้ำนม  
เนื้อไม้และราก รสเย็น สรรพคุณ ระบายความร้อน แก้ไข้พิษ แก้ไข้หัวหัด สุกใส ตำแดง  
ราก รสเย็น สรรพคุณ แก้คลื่นเหียนอาเจียน แก้เจ็บหลังเจ็บเอว  
ใบ รสเย็น สรรพคุณ ตำผสมน้ำทาหรือพ่น แก้ร้อนภายใน  
ลูก รสเย็น สรรพคุณ ต้มเอาน้ำรับประทานและอาบ แก้ซาง แก้เด็กตัวร้อน

**นางแย้ม** ไม่พุ่ม ราก รสเย็น สรรพคุณ แก้พิษฝีภายใน ขับปัสสาวะ แก้โรคลำไส้ แก้กระษัย ไตพิการ**หนาดดำ** ไม่ต้นเล็ก ๆ

ราก รสจืด สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้หิว ไตพิการ

**หนาดใหญ่** ไม่ยี่นต้นล้มลุก

ใบ รสเมาจุนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้จุกเสียด แน่นเฟ้อ ขับผายลม แก้ปวดท้อง  
ขับเหงื่อ ขับเสมหะ มวนเป็นบุหรี่ยสูบ แก่ริดสีดวงจมูก

**หนามพรม** ไม่ยี่นต้นขนาดย่อม มี ๒ชนิด คือ พรมป่าและพรมบ้าน

แก่น รสเฝื่อนมันขมฝาดเล็กน้อย สรรพคุณ บำรุงไขมัน บำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย

**หนุ่น** ไม่ยี่นต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสเอียนเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ร้อนใน  
เมล็ด รสเอียนมัน สรรพคุณ ระบายท้อง ขับปัสสาวะ คั้นเอาน้ำมันทำน้ำมันใส่ผม

**เนระพูสี** ไม่จำพวกเฟิร์นและผักกูด

ต้น รสฝาด สรรพคุณ แก้บิด มูกเลือด แก้ไข้ท้องเสีย (ใช้รากสด) แก้ปวดเบ่ง แก้ไข้  
เหนือ แก้ไข้พิษ ใช้กาพ

เหง้า รสฝาดเย็น สรรพคุณ แก้ธาตุพิการ แก้ปอดพิการ แก้ลมสันนิบาต ๗ จำพวก  
 ดับพิษไข้ แก้อุจจาระ ลื่นเปลื่อย แก้ไอ แก้ซางเด็ก  
 รากอากาศ สรรพคุณ คล้ายกับเหง้า

#### น้อยหน่า ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ใบ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ชำเชื้อโรค ขับตัวกัมมิชาติในลำไส้ (พยาธิไส้เดือน)  
 โขลกปน พอกแก้ฟกช้ำ ชำพยาธิผิวหนังกลากเกลื้อน  
 เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ สมานแผล ปิดธาตุ  
 เปลือกลูก รสฝาด สรรพคุณ ฝนกับสุราทาแก้พิษงูกัด  
 ราก รสขมเย็น สรรพคุณ ระบายท้อง

#### น้อยโหน่ง ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ใบ รสเบื่อขม สรรพคุณ ตำพอกแก้ฟกบวม ชำพยาธิผิวหนัง  
 ผลดิบ รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง บิด ขับตัวกัมมิชาติ (พยาธิไส้เดือนในท้อง)

#### เนียม ไม้ต้นเล็ก ๆ

ใบ รสหอมฉุน สรรพคุณ ทำยานัตถ์ แก้หวัดคัดจมูก  
 ลูกดิบ หรือ ปอบิด ไม้พุ่มขนาดย่อม  
 ผล รสฝาด สรรพคุณ แก้บิด แก้บวมเบ่ง แก้เสมหะพิการ ตำพอกแก้ปวดเคล็ดบวม  
 เปลือก ต้นราก รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง บำรุงธาตุ

**บุนนาค** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง มี ๒ ชนิด คือ บุนนาคบ้าน และ บุนนาคป่า นิยมใช้บุนนาคป่า  
 ซึ่งมีสรรพคุณดีกว่า

ใบ รสฝาด สรรพคุณ แก้บาดแผลสด สมานแผล  
 เปลือกต้น รสฝาดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ กระจายหนอง  
 กระพี้ รสขื่น สรรพคุณ แก้เสมหะในลำคอ  
 แก่น รสขื่น สรรพคุณ แก้เลือดออกตามไรฟัน  
 ราก รสร้อน สรรพคุณ ขับลมในลำไส้  
 ดอก รสหอมเย็น สรรพคุณ บำรุงโลหิต บำรุงผิวกายให้สดชื่น แก้อ่อนกระสับกระส่าย  
 ชูกำลัง แก้ลมกองละเอียด หนาม็ดวิงเวียนใจสั่น อ่อนเพลีย ใจหวิว

#### เบญจกานี ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ลูกเบญจกานี เป็นยางไม่เกิดจากต้นเบญจกานี (ลักษณะเป็นก้อนลูกกลมๆ เป็นหนาม)  
 รสฝาดจัด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง บิด ปวดเบ่ง แก้อาเจียน สมานแผล

**เบญจมาศบ้าน** ไม้ดอกต้นเล็ก

ดอก รสหอมเย็น สรรพคุณ ทำยาหอมชูกำลัง แก้ไข้ แก้ร้อนในกระหายน้ำ

**เบน หรือ เบนขอ** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น แก่น ใบ รสจืดขื่น สรรพคุณ แก้เส้นเอ็นพิการ แก้กระษัยเหน็บชา แก้เหน็บชา แก้ไขข้อ กามโรค

**ใบเงิน** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ใบ รสเย็น สรรพคุณ ดับพิษ แก้ไข้พิษร้อน ล้อมดับดับพิษ

**ใบทอง** ไม้พุ่มต้นเล็ก

ใบ รสเย็น สรรพคุณ ดับพิษ แก้ไข้พิษร้อน ล้อมดับดับพิษ

**ใบหาด** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ใบ รสเย็น สรรพคุณ ดับพิษ แก้ไข้พิษร้อน ล้อมดับดับพิษ

**ประดงเลือด หรือ ประดงไฟ** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เนื้อไม้ รสเย็นฝืดเหนียวเล็กน้อย สรรพคุณ แก้เม็ดประดงผื่นคัน แดงทั้งตัว แก้ปวด แสบปวดร้อน มีน้ำเหลืองไหล

**ประดู่ขาวหรือ สะตือ** ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ใช้ทั้ง ๕ รสฝาดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้หัดสุกใส ดำแดง เหือด และพิษฝีดาษ แก้ท้องร่วง แก้ปวดอักเสบเนื่องจากพิษไข้หัว(หัด สุกใส ดำแดง)

**ประดู่ลาย** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ ต้มเอาน้ำอม แก้ปากเปื่อย ปากแตก ยางสด รสฝาด สรรพคุณ ทาแก้ปากเปื่อย

เนื้อไม้ และแก่น รสฝาดหวาน สรรพคุณ บำรุงโลหิต คุมธาตุ ก่อมโลหิต ระวังเสมหะ

**ประดู่ส้ม** ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

แก่น เนื้อไม้ รสขมหวาน สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อกำเดาและโลหิต

**ประดู่เสน** ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

แก่น รสขมหวาน สรรพคุณ แก้คุดทะราด แก้ไข้เพื่อเสมหะ โลหิต และกำเดา

ปุ่ม รสฝาดขมเปื้อ สรรพคุณ ต้มเอาไอร่มทวาร แก่ริดสีดวงทวาร

**ประทัดจีน หรือประทัดใหญ่** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ราก รสขมจัด สรรพคุณ แก้ไข้ทุกชนิด ไข้จับสั่น ขับน้ำลาย เจริญอาหาร

**ประยงค์ป่า** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ปุ่ม รสฝาดขื่น สรรพคุณ ถอนเสมหะ แก้พิษทั้งปวง แก้หอบ แก้ไอ

**ประยงค์บ้าน หรือ หอมไกล** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ราก รสเบื่อเอียน สรรพคุณ ถอนพิษยาเบื่อเมา ทำให้อาเจียน

**ปฐู** ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงกลาง

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ แก้หืด ไอ แก้ท้องร่วง บิดธาตุ  
เนื้อไม้ รสฝาดเผื่อน สรรพคุณ แก่ริดสีดวงลำไส้ และทวารหนัก  
แก่น รสจืดเผื่อน สรรพคุณ แก่น้ำเหลือง บำรุงกำลัง  
ผล รสร้อนเบื่อ สรรพคุณ บำรุงธาตุ แก่จุกเสียด ขับพยาธิ

**โปรง** ไม้ล้มลุกน้ำเค็มยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสฝาดจัดเผื่อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้อาเจียน คุมอาจิม แก้  
เสมหะและโลหิต สมานแผล

**โปรงฟ้า** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ราก รสเผื่อนเย็น สรรพคุณ แก้วัณโรคระยะบวม แก้ตาฝ้าฟาง ตามัว

**ปลาไหลเผือก** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ราก รสขมเบื่อเมาเล็กน้อย สรรพคุณ ตัดไข้ทุกชนิด แก้วัณโรคระยะบวม ถ่ายพิษ  
ฝีในท้องและถ่ายพิษต่างๆ

**เปล้าใหญ่** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

ใบ รสร้อนเมาเอียน สรรพคุณ บำรุงธาตุ  
เปลือกต้น และกระพี้ รสร้อนเมาเอียน สรรพคุณ แก้เลือดร้อน  
ผล รสร้อนเมาเอียน สรรพคุณ ขับโลหิตในเรือนไฟ ขับน้ำคาวปลา  
แก่น รสร้อนเมาเอียน สรรพคุณ ขับเลือด ขับหนองให้ตก ขับพยาธิไส้เดือน  
ราก รสร้อนเมาเอียน สรรพคุณ ขับผายลม

### เปล้าห้อย ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

เปลือกตัน รสร้อน สรรพคุณ ทำให้อาหารงวด ช่วยย่อยอาหาร  
 ใบ รสร้อน สรรพคุณ แก้คันตามตัว  
 ผล รสร้อน สรรพคุณ ขับหนองให้กระจาย  
 ราก รสร้อน สรรพคุณ แก้ลมขึ้นเบื้องบนให้เป็นปกติ  
 แก่น รสร้อน สรรพคุณ ขับโลหิต แก้ซำใน

### เปล้าห้าเงิน ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกตัน แก่น รสขมเย็น สรรพคุณ บำรุงโลหิตสตรีให้สมบูรณ์  
 เปลือก ลูก ราก รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ร้อนในกระหายน้ำ

### ปีบ ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงกลาง

ดอก รสเผือกกลิ่นหอม สรรพคุณ ดากแห้งผสมบุหรี่ยาบ แก้ริดสีดวงจมูก  
 ราก รสเผือก สรรพคุณ บึงให้กรอบต้มรับประทาน แก้ท้องร่วง บิด แก้ปวดเมื่อย แก้เสมหะพิการ

ฝรั่ง

ใบสด รสฝาด สรรพคุณ เคี้ยวอม ดับกลิ่นสุรา  
 ลูกสุก รสฝาดหวาน สรรพคุณ ระบายท้อง กล่อมอาเจม ดูดกลิ่นเหม็น วางบนหีบศพดับกลิ่น

เหม็น

ราก รสฝาด สรรพคุณ แก่น้ำเหลืองเสีย

### ฝางส้ม ไม้ยืนต้นขนาดกลาง เนื้อไม้เป็นสีขาว

เนื้อไม้ รสฝาดติดเปรี้ยว สรรพคุณ ขับฟอกโลหิต แก้ไข้

### ฝางเสน ไม้ยืนต้นขนาดกลาง เนื้อไม้สีแดงและเหลือง

แก่น รสขมขึ้นฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้ธาตุพิการ แก้ร้อน แก้โลหิตออกทาง  
 ทวารหนัก แก้ไข้กำเดา แก้เสมหะ

### ฝ้ายขาว ไม้พุ่มขนาดย่อม

เปลือกราก รสขื่นเอียน สรรพคุณ ขับโลหิตระดูสตรี บีมดลูก รับประทานมากๆ อาจแห้งได้

### ฝ้ายแดง ไม้พุ่ม

ใบ รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ แก้ไข้ ขับเหงื่อ แก้พิษตานซางเด็ก

**ฝ้ายเทศ หรือ สำลี ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

เมล็ด รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้หนองใน(กามโรค) ขับหนองให้แห้ง

**ฝิ่น ไม้ต้นเล็ก ๆ คล้ายต้นมะเขือ**

ยาง เคี้ยวให้สุก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้บิดเรื้อรัง แก้ลงแดง ทำให้นอนหลับ ทาแก้เจ็บปวด ทาหัวริดสีดวงทวาร

ขี้ยาฝิ่น รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้บิด มูกเลือด ลงแดง แก้ปวดเบ่ง แก้ไอ ทำให้นอนหลับ

**ฝิ่นต้น ไม้พุ่มขนาดย่อม ใบคล้ายใบมะละกอ**

เปลือกต้น รสฝาดเมา สรรพคุณ คุมธาตุ แก้ท้องร่วง แก้อาเจียน แก้ลงแดง แก้ปวด แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

**ฝีมอบ ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่**

ใบ รสเผื่อนเย็น สรรพคุณ ตำพอกฝี แก้ปวดอักเสบ ถอนพิษ

เนื้อไม้ รสขม สรรพคุณ ฝนกับน้ำปูนใส เคลื่อนหัวฝี รับประทานแก้วัณโรคปอดและลำไส้

**พญาไก่เถื่อน หรือ มะเฟืองป่า ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

เนื้อไม้ ราก รสเย็น สรรพคุณ ดับพิษร้อนถอนพิษไข้กลับ แก้พิษอักเสบ ฝนทาแก้พิษร้อน แก้ฟกบวม แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

**พญาายา ไม้ยืนต้นขนาดกลาง**

เนื้อไม้ รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ แก้กระษัย แก้โลหิต แก้ผอมแห้ง ดับพิษร้อน

**พญารากขาว(โคลงเคลง) ไม้พุ่มขนาดย่อม**

ราก รสขม บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก้อ่อนเพลีย กินเป็นยาชูกำลังหลังฟื้นไข้

**พญารากดำ ไม้ยืนต้นขนาดกลางใหญ่**

เนื้อไม้ ยาง รสขมน้อย สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้เจ็บเอว เจ็บหลัง แก้กระษัย ไตพิการ

ดอก รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อโลหิต แก้ไข้ตัวร้อน ไข้เหนือ

ราก รสร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ขับผายลม

**พญาปล้องทอง ไม้เถาเนื้อแข็งคล้ายปล้องอ้อย**

ต้น รสจืดเย็น สรรพคุณ ถอนพิษไข้ พิษกาฬ แก้อ่อนใน ถอนพิษยาเบื่อเมา

**พญามูติ** ไม้ล้มลุกเนื้ออ่อน

เถา รสร้อน สรรพคุณ บำรุงธาตุ เจริญอาหาร ขับลมในลำไส้ แก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ แก้ท้องร่วง

**พญารากเดียว**

ราก รสจืด สรรพคุณ แก้ไข้ ลดความร้อน ปั่นเป็นแป้งใช้เป็นเครื่องประกินผิว

**พลับพลึง** ไม้ล้มลุกยืนต้นเดี่ยวๆ

ใบ รสเอียน สรรพคุณ ทำให้อาเจียนเป็นเสมหะ ใช้ประคบแก้ช้ำและเคล็ดยอก ลนไฟให้ตายหนึ่ง พันตามอวัยวะที่เคล็ดยอก บวม แผลง ถอนพิษได้ดี

**พิกุล** ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ ข่าแมงกินฟัน  
 กระพี้ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้เกลื้อน  
 แก่น รสขมเผื่อน สรรพคุณ บำรุงโลหิต  
 ใบ รสเมาเบื่อฝาด สรรพคุณ ข่าเชื้อกามโรค  
 ดอก รสฝาดกลื่นหอม สรรพคุณ แก้ลม บำรุงโลหิต  
 ราก รสขม สรรพคุณ บำรุงโลหิต แก้เสมหะ

**พิลังกาสา** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ต้น รสเมา สรรพคุณ แก้โรคเรื้อน โรคผิวหนัง  
 ใบ รสร้อน สรรพคุณ แก้ตับพิการ  
 ดอก รสขมเมา สรรพคุณ ข่าเชื้อโรค  
 ลูก รสฝาดสุขุม สรรพคุณ แก้ท้องเสีย  
 ราก รสเมา สรรพคุณ แก้กามโรค และหนองใน

**พริกป่า** ไม้พุ่มขนาดเล็ก

ราก รสเย็น สรรพคุณ ดับพิษไข้ แก้อ่อน แก้ลม

**พิมเสนต้น** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ใบ รสเย็นหอม สรรพคุณ แก้ลม บำรุงหัวใจ แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษไข้

**พุดอ** ไม้พุ่มต้นอ่อน

ราก รสเปรี้ยวเย็น สรรพคุณ แก้พิษฝีตานซาง ดับพิษทั้งปวง ทำให้นอนหลับ  
กระทั่งพิษแก้ร้อนใน แก้ไข้ แก้ประดง ผื่นคัน ผนกับน้ำสุกหรือปูนใส ทาแก้คันชะวม

**พุดตาน** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ราก รสเย็น ดับพิษไข้ แก้ไข้ แก้ประดงผื่นคันตามผิวหนัง ปวดแสบปวดร้อนตามร่างกาย

**พุ่มเรียงบ้าน หรือ ชำมะเรียงป่า** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ราก รสเบื่อจิตขมเล็กน้อย สรรพคุณ แก้ไข้เหนือ แก้ไข้สันนิบาต แก้ไข้ร้อนภายใน  
กระสับกระส่าย หมอมักใช้พุ่มเรียงทั้ง ๒ อย่างนี้รวมกัน

**เพกา** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสฝาดเย็นขมเล็กน้อย สรรพคุณ ตำกับสุรา ทา ฟันตามตัวสตรีที่ทนการ  
อยู่ไฟไม่ได้ ทำให้หนังชา สมานแผล ทำให้น้ำเหลืองปกติ ดับพิษโลหิต

ฝักแก่ รสขม สรรพคุณ แก้ร้อนในกระหายน้ำ

ฝักอ่อน รสขมร้อน สรรพคุณ ขับผายลม

เมล็ดแก่ รสขม สรรพคุณ ระบายท้อง

ราก รสฝาดขมเล็กน้อย สรรพคุณ บำรุงธาตุ ทำให้เกิดน้ำย่อยอาหาร แก้ท้องร่วง ผนกับ  
น้ำปูนใส ทาแก้บวมอักเสบ

**แพงพวยบก** ไม้ประดับต้นเล็ก

ราก รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ แก้มะเร็ง น้ำเหลืองเสีย

**มะกรูด** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ผล รสเปรี้ยว สรรพคุณ ใช้ทำยาดอง ฟอกโลหิตระดู ถอนพิษผิดสำแดง

ผิวลูก รสปร่าหอมติดร้อน สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ ขับระดู

น้ำในลูก รสเปรี้ยว สรรพคุณ แก้เลือดออกตามไรฟัน

ราก รสปร่า สรรพคุณ กระทั่งพิษไข้ แก้พิษฝีภายใน แก้เสมหะเป็นโทษ

**มะเกลือ** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ผล รสเบื่อเมา สรรพคุณ ตำคั้นเอาน้ำประมาณ ๒ ช้อนโต๊ะผสมหัวกะทิหรือนมสด  
รับประทานขับพยาธิตัวดี พยาธิไส้เดือน ได้ผลดี

**มะเกลือเลือด** ไม่ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เนื้อไม้ แก่น รสขมปร่า สรรพคุณ แก้โลหิตจาง ขับโลหิตประจำเดือนสตรี แก้กษัย บำรุงกำลัง แก้อาตุพิการ

**มะกล่ำตาช้าง หรือ มะกล่ำตัน** ไม่ยืนต้นขนาดกลาง

ใบ รสเบื่อเอียน สรรพคุณ แก้อริดสีดวงทวาร  
เมล็ดใน รสเบื่อเมา สรรพคุณ เบื่อพยาธิไส้เดือน  
ราก รสเปรี้ยวเล็กน้อย สรรพคุณ แก้เสมหะในลำคอ แก้หืด ไอ แก้ไข้ร้อนใน

**มะกาดัน** ไม่ยืนต้นขนาดกลาง

ใบ รสขมขื่น สรรพคุณ ถ่ายเสมหะและโลหิต ถ่ายพิษตกค้างเด็ก ชัดลมขึ้นเบื้องสูงให้ลงต่ำ  
เปลือกต้น รสขมฝาด สรรพคุณ แก้กษัย สมานลำไส้

**มะกอกห้า** ไม่ยืนต้นขนาดย่อม ชอบขึ้นริมน้ำ

เมล็ด รสเปรี้ยวฝาด สรรพคุณ แก้เสมหะในลำคอ ทำให้ชุ่มคอ แก้กษัยน้ำ

**มะกอกป่า** ไม่ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสฝาดเย็นเปรี้ยว สรรพคุณ ดับพิษกาฬ แก้อ่อนในอย่างแรง แก้ท้องแก้อ  
ปวดมาน แก้อะอืด

ใบ รสฝาดเปรี้ยว สรรพคุณ คั้นเอาน้ำหยอดหู แก้ฝีในหู แก้ปวดหู แก้อุจจาระ  
ผล รสฝาดเปรี้ยว สรรพคุณ แก้เลือดออกตามไรฟัน

ผล เปลือก ใบ ยาง รสเปรี้ยวฝาดหวานชุ่มคอ สรรพคุณ แก้บิด แก้อาตุพิการ แก้น้ำดีไม่ปกติ

**มะกอกเผือก** ไม่ยืนต้นขนาดใหญ่

ผล รสเปรี้ยวเย็น สรรพคุณ แก้อ่อนใน ดับพิษไข้ ถอนพิษผิดสำแดง แก้อ่อนในกระหายน้ำ

**มะขามแขก** ไม่ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

ใบ รสเปรี้ยว สรรพคุณ ระบายท้อง  
ฝัก รสเปรี้ยว สรรพคุณ แก้ท้องผูก ระบายท้อง แก้อริดสีดวงทวาร(สตรีมีครรภ์ห้ามใช้)

**มะขามเทศ** ไม่ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง คุมธาตุ ต้มเอาน้ำชะล้างบาดแผลทำให้หายเร็ว

**มะขามไทย** ไม่ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ ตระกูลมะขามใหญ่มี ๒ ชนิด คือ มะขามขี้แมว

ฝักเล็กกลมยาว และมะขามกระดาน ฝักใหญ่ แบบโค้งคล้ายรูปเคียว

เปลือกตัน รสฝาด สรรพคุณ ต้มเอาน้ำชะล้างบาดแผลทำให้หายเร็ว ผนกับน้ำปูนใสใส่  
แผลเรื้อรังทำให้หายเร็ว

ใบแก่ รสเปรี้ยวฝาด สรรพคุณ ขับเสมหะในลำไส้ แก้บิด แก้ไอ ต้มน้ำโกรกศีรษะเด็ก  
เวลาเข้ามีด แก้วหวัดคัดจุมูก

เนื้อในฝัก รสเปรี้ยวจัด สรรพคุณ กัดเสมหะ แก้กะหายน้ำ ทำให้เกิดน้ำลาย

**น้ำส้มมะขามเปียก** รสเปรี้ยว สรรพคุณ รับประทานกับน้ำปูนใส ขับเลือด ขับลมสำหรับสตรี

เปลือกเมล็ด รสฝาด สรรพคุณ คั่วไฟเอาเปลือกแช่น้ำรับประทาน แก้อท้องร่วง แก้อาเจียน

เมล็ดใน คั่วแล้ว รสมันเบือ สรรพคุณ ขับพยาธิไส้เดือนตัวกลม

รกมะขาม รสฝาดเปรี้ยวเล็กน้อย สรรพคุณ แก้อท้องเสีย

**มะขามป้อม** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ผลอ่อน รสฝาดขม สรรพคุณ บำรุงเนื้อหนังให้สมบูรณ์

ผลแก่ รสเปรี้ยวฝาดขม สรรพคุณ แก้ไข้เจือลม แก้เสมหะ ทำให้ชุ่มคอ

**มะขวิด** ไม้ยืนต้นขนาดกลางมีหนาม

ใบ เปลือกตัน รสฝาด สรรพคุณ แก้อท้องร่วง แก้พยาธิ แก้ฝีเปื่อยพัง แก้กเลือด ห้ามระดูสตรี

**มะเขือขี้หนู** ไม้ต้นเล็ก ๆ

ราก รสขื่นเอียนเปรี้ยวเล็กน้อย สรรพคุณ แก้อันนิบาต แก่น้ำลายเหนียว ขับเสมหะ ทำให้น้ำลาย

น้อย

**มะค่าทั้ง ๒** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่มี ๒ อย่าง คือ มะค่าโมงและมะค่าแต้หรือมะค่าเล็ก

ปุ่มมะค่า รสเมาเบือ สรรพคุณ ต้มเอาไอรรม แก้อหิวตีสีดวงทวาร แก้พยาธิผิวหนัง

**มะค่าไก่** ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

ใบ รสขมเบือเล็กน้อย สรรพคุณ ต้มให้ละเอียด พอกแก้พิษฝี

ราก รสขมเบือเล็กน้อย สรรพคุณ แก้กะษัย แก้อันเอ็น ทำให้เส้นเอ็นหย่อน

ใช้ทั้ง ๕ รสขมเบือเล็กน้อย สรรพคุณ แก้อริตีสีดวง ขับปัสสาวะ แก้กะษัย

**มะค่าตีควาย** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ผลแก่ รสขม สรรพคุณ แก้อาพภายใน ดับพิษทั้งปวง บำรุงน้ำดี ต้มเอาฟองสุ่มศีรษะ  
เด็ก แก้วหวัดคัดจุมูก สุมเป็นถ่าน สรรพคุณ ดับพิษร้อนภายใน แก้พิษไข้ พิษซาง แก้อหอบเนื่องจาก  
ปอดชื้นและปอดบวม

**มะงั่ว** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ราก รสปร่าจืด สรรพคุณ กระทุ้งพิษ แก้ผิดสำแดง แก้พิษฝีภายใน แก้เสมหะเป็นโทษ

**มะดัน** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ราก ใบ รสเปรี้ยว สรรพคุณ แก้กระษัย แก้ระดูเสีย กัดเสมหะ ขับฟอกโลหิต ระบายอ่อน แก้หวัด

**มะดูก** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ราก รสเฝื่อนเย็น สรรพคุณ แก้ปวดประดง น้ำเหลืองเสีย ผื่นคัน แก้กามโรค เส้นเอ็นพิการ แก้พิษฝีภายใน(วันโรค)

**มะเดื่อชุมพร** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง ชะล้างบาดแผลทำให้สมานแผล  
ราก รสฝาดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ กระทุ้งพิษไข้ กล่อมเสมหะและโลหิต แก้ไข้หัวลม ไข้กาฬ ไข้พิษทุกชนิด

**มะเดื่อแดง** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ กล่อมเสมหะ แก้ท้องเสีย แก้เม็ดประดง ผื่นคันตามตัว

**มะเดื่อปล้อง** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกราก รสฝาดเฝื่อน สรรพคุณ แก้เม็ดฝี แก้ปวดข้อ ปวดกระดูก

**มะเดื่อหอม** ไม้ต้นเป็นพุ่มขนาดใหญ่

ราก รสหอมเย็น สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ บำรุงหัวใจ ชูกำลัง ทำให้ชื่นบาน

**มะตูม** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง มี ๓ ชนิด คือ ลูกกลม ลูกยาว และลูกนึ่ง

ราก รสปร่าซ่าขึ้นเล็กน้อย สรรพคุณ แก้พิษไข้ แก้สติเฟลอ รักษาฝ้าดี  
เปลือก ราก ลำต้น รสปร่าซ่าขึ้น สรรพคุณ แก้ไข้จับสั่น ขับลมในลำไส้  
ใบสด รสปร่าซ่าขึ้น สรรพคุณ คั้นเอาน้ำรับประทาน แก้หวัด แก้หลอดลมอักเสบ แก้บวม แก้เยื่อตาอักเสบ  
ผลอ่อน ชนิดเปลือกแข็ง หั่นตากแดดปรุงเป็นยาธาตุ สรรพคุณ แก้ธาตุพิการ  
ผลสุก รับประทานเป็นยาช่วยย่อยอาหาร ระบายท้อง แก้โรคไฟธาตุอ่อน บิดท้องเสีย แก้ก้นเนื้อครันตัว

**มะนาว** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ใบ รสปร่าซ่า สรรพคุณ กัดฟอกเสมหะและระดู ใช้ในพิกัด ๑๐๘ ใบ  
ราก รสขื่นจืด สรรพคุณ ถอดพิษไข้กลับซ้ำ ผนกับสุกรากาผี แก้อักเสบ แก้ปวด

**มะปราง** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง มีอย่างเปรี้ยวและอย่างหวาน

รากมะปรางหวาน รสจืดเย็น สรรพคุณ ถอนพิษไข้กลับซ้ำ ถอนพิษผิดสำแดง แก้ไข้ตัวร้อน

**มะปริง** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ราก รสจืดเย็น สรรพคุณ ถอนพิษผิดสำแดง แก้ไข้กลับซ้ำ แก้ไข้ตัวร้อน

**มะฝ่อ** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ใบ (ลนไฟนอบท้องเด็ก) รสร้อน สรรพคุณ แก้ปวดท้อง แก้ท้องขึ้น แก่ลูกอัมตะยาน  
เปลือกต้น ราก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้พิษโรคอันเกิดต่อผิวหนังซึ่งมีอาการคัน

**มะพลับ** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

รากเย็น รสเย็น สรรพคุณ แก้พิษของแสลง

**มะพร้าว** ไม้ยืนต้นขนาดกลางคล้ายต้นตาล

ดอกรสฝาดหอม สรรพคุณ บำรุงโลหิต แก้ปากเปื่อย  
รากรสหวานฝาดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ไข้ท้องเสีย  
น้ำมะพร้าว รสหวาน สรรพคุณ บำรุงหัวใจ แก้อ่อนเพลีย ทำให้จิตใจชุ่มชื้น บำรุงครรภ์

**มะแฟน** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ราก รสเย็น สรรพคุณ แก้พิษของแสลง

**มะเฟือง** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ลูก รสเปรี้ยวหวาน สรรพคุณ กัดเสมหะ ละลายก้อนเนื้อ ขับปัสสาวะ แก่กามโรค ขับโลหิตพิการ  
ใบ ราก รสเย็น สรรพคุณ ดับพิษร้อน แก้ไข้ แก้กาฬขึ้นภายนอก ภายใน แก้พิษ ผิดสำแดง

**มะเฟืองป่า** (พญาไก่อ่เถื่อน) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสเย็นฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้บิด

**มะไฟ** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ราก รสจืด สรรพคุณ แก้วัดโรค สุขุมเป็นถ่าน สรรพคุณ ดับพิษร้อน แก้พิษตาชาง  
มาแก้พิษฝี พุงอุง เริ่ม งูสวัส ใช้ดับพิษได้ดีมาก

**มะไฟเดือนห้า** ไม้พุ่มขนาดกลางถึงใหญ่

ต้นรสเผ็ดร้อน สรรพคุณ บำรุงธาตุ  
ราก รสร้อนเมา สรรพคุณ แก้โรคเรื้อน ฆ่าพยาธิโรคเรื้อน ขับไล่เดือน ขับโลหิต ระบุให้ตก  
ใบ รสร้อน สรรพคุณ แก้ฟกช้ำ ฟลัดตกหกล้มจนดับปอดพิการ แก้ไข้ตัวเย็น  
หมดสติ เจริญธาตุ แก้พิษฝี

**มะมาด** ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงกลาง

เนื้อไม้ รสร้อน สรรพคุณ แก้ท้องขึ้น อืดเพ้อ แน่น จุกเสียด ขับลมในลำไส้

**มะม่วง** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เมล็ดใน รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง สมานลำไส้ ทาบาดแผลทำให้หายเร็ว  
กาฝากมะม่วง รสเย็น สรรพคุณ แก้ปวดศีรษะ แก้ความดันโลหิตสูง

**มะม่วงหิมพานต์** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

เมล็ด รสมันเมา สรรพคุณ บำรุงเส้นเอ็น แก้โรคผิวหนัง กลาก เคลื่อน  
ยาง สรรพคุณ กัดทำลายเนื้อด้านเป็นตุ่มโต  
เปลือกต้น ลูก รสฝาด สรรพคุณ พอกดับพิษ

**มะเฒ่า** ไม้พุ่มขนาดเล็กเตี้ยแจ้ง

ต้น ราก รสจืด สรรพคุณ บำรุงไต ขับปัสสาวะ แก้มดลูกพิการ และตกขาว

**มะยม** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม ถึงกลาง มี ๒ ชนิด คือ มะยมตัวผู้ ต้นเล็กออกดอกแล้วไม่ติดลูก  
หมอนิยมใช้ทำยา และมะยมตัวเมีย ต้นใหญ่ออกดอก ติดลูกตก

เปลือกต้น รสเปรี้ยว สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อโลหิต แก้เม็ดผื่นคัน  
ใบ รสเปรี้ยว สรรพคุณ ดับพิษไข้ แก้ไข้ตัวร้อน และไข้หัว  
ราก รสจืดเย็นติดเปรี้ยว สรรพคุณ แก้เม็ดประดง ผื่นคัน น้ำเหลืองเสีย

**มะรุม** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสร้อน สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ ทำให้ผายเรอ คุมธาตุอ่อนๆ แก้ม

ราก รสเผ็ด หวาน ขม สรรพคุณ แก้บวม บำรุงไฟธาตุ ทุบคอแตกอมไว้ ข้างแก้ม ต้มสุราจะไม่เมา

**มะละกอ** ไม้ยืนต้นไม่มีแก่น

รากแก้ รสฉุนเอียน สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้กามโรค

รากอ่อน รสฉุนเอียนน้อย สรรพคุณ บำรุงน้ำนม

ยาง สรรพคุณ กัดแผล หัวหูด สิว ฆ่าพยาธิผิวหนัง

**มะแว้งต้น** ไม้ต้นเล็กขนาดมะเขือพวง

ราก รสเปรี้ยวเอียน สรรพคุณ แก้ไข้สันนิบาต กัดเสมหะ แก่น้ำลายเหนียว ขับปัสสาวะ

ผลสุก รสขื่นขม สรรพคุณ กัดเสมหะในลำคอ แก้ไอ

ผลดิบ รสขื่นขม สรรพคุณ บำรุงน้ำดี แก้เบาหวาน

**มหาละลาย** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ คล้ายมะพร้าว

เนื้อไม้ รสเย็น สรรพคุณ แก้ไข้พิษไข้กาฬ ดับพิษร้อนถอนพิษไข้ เคลื่อนหัวฝี แก้ปวดบวม

**มหาสดำ** ไม้ยืนต้น ลักษณะคล้ายมะพร้าว

เนื้อไม้ รสเย็น สรรพคุณ ดับพิษร้อน แก้ไข้พิษ ไข้กาฬ แก้อ่อนในกระหายน้ำ

**มหาหิงคุ์** ไม้ยืนต้นเล็ก ๆ

ยาง รสขมร้อนเหม็น สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ แก้ท้องขึ้น อืด เพ่ง จุกเสียด แก่ปวดท้อง บำรุงธาตุ ขับท้องเด็กแก้ท้องขึ้น ปวดท้อง ทำให้ผายลม

**มะหาด** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

แก่น รสร้อน สรรพคุณ แก้ลมแก้กระษัย ละลายเลือด แก้เส้นเอ็นพิการ ฟองได้จาก การต้มเคี่ยวเปลือกต้น มีลักษณะคล้ายจาวมะพร้าว เอาผ้าห่อบีบน้ำให้แห้งนำไปย่าง หรือคั่วให้เหลือง เรียกว่า ปากหาด รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ขับพยาธิไส้เดือน พยาธิเส้นด้าย พยาธิตัวติด

**มะหวด** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สีหวด

ราก รสเย็น สรรพคุณ แก้พิษร้อน กัวณโรค

เมล็ด รสฝาด สรรพคุณ แก้ไอกรน แก้ไข้ทราง

**มะอึก** ไม้ยืนต้นจำพวกมะเขือ

ราก รสเย็นเปรี้ยวเล็กน้อย สรรพคุณ กัดเสมหะ แก่น้ำลายเหนียว ดับพิษร้อนภายใน  
กระทุ้งพิษ แก้ไข้เพื่อดี ไข้สันนิบาต

**มะแฮ็คโกนี** ไม่ยี่นต้นขนาดกลางใบและผลเล็กกว่ามะฮอกกานี

เมล็ดใน รสขมจัด สรรพคุณ แก้ไข้จับสั่น ไข้ป่า

**มะฮอกกานี** ไม่ยี่นต้นขนาดกลาง

เมล็ดใน รสขมจัด สรรพคุณ แก้ไข้จับสั่น (มาลาเรีย) และไข้ตัวร้อน

**มังคุด** ไม่ยี่นต้นขนาดกลาง

เปลือกลูก รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง บิดมูกเลือด สมานแผล

เนื้อในลูก รสเปรี้ยวหวาน สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย บิดมูกเลือด

**มังตาล** ไม่ยี่นต้นขนาดใหญ่

เปลือกต้น ลูก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ รบกวณเส้นประสาทและผิวหนัง ทำให้คัน ใช้  
เบื่อปลาดอกแห้ง รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แชน้ำหรือชงแทนใบชา รับประทาน แก้ขัดเบา แก้ชัก แก้  
ลมบ้าหมู ผสมกับน้ำมันทาแผลฝีดาษ

ต้นและกิ่งก้านอ่อน รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้กลิ้นเหียนอาเจียน หยอดหู แก้ปวด

**หมาก** ไม่ยี่นต้นจำพวกปาล์ม

ใบ รสเย็นเผื่อน สรรพคุณ ต้มเอาน้ำอาบ แก้กัน แก้เด็กออกไขหัว รับประทานรส  
ความร้อนในร่างกาย แก้ไข้

ลูก รสฝาดจัด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้อาเจียน ขับเหงื่อ ฝนทาปาก แก้ปากเปื่อย  
สัตว์กินขับพยาธิ

ราก รสฝาดเย็น สรรพคุณ แก้อ่อนในกระหายน้ำ

ทะเลายหมาก รสเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน

**หมากผู้** ไม่ต้นเล็ก

ใบ รสจัด สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน เหือด หัด สุกใส ดำแดง ต้มอาบ แก้กันตามผิวหนัง

ราก ต้มเอาน้ำอม แก้ฟันผุ หรือแก้สารปรอทกิน

**มักระทึบโรง** ไม่พุ่มต้นเล็ก ๆ

ใช้ทั้งต้น รสขมน้อย สรรพคุณ บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง บำรุงกำหนด

**หมี่เหม็น** ไม่ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกตัน รสฝาด สรรพคุณ แก้บิดมูกเลือด แก้ปวดมดลูก แก้พิษฝี ผื่นคัน  
 ยาง รสฝาดขม สรรพคุณ แก้แผลฟกช้ำ  
 ราก รสขมเบื่อ สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย หรือกล้ำเนื้ออีกเสบ

**โมกมันหรือโมกห้อย** ไม่ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกตัน รสฝาดเมา สรรพคุณ บำรุงธาตุให้เป็นปกติ แก้คุดทะราด  
 แก่น รสร้อน สรรพคุณ แก้ลมล้นดาน  
 กระพี้ รสขม สรรพคุณ แก้ตีพิการ  
 ใบ รสขม สรรพคุณ ขับน้ำเหลือง แก้ท้องมาน แก้ตับพิการ  
 ดอก รสจืด สรรพคุณ ทำลายพราดึก  
 ลูก รสเมา สรรพคุณ ข่าแมงกินฟัน

**โมกหลวงหรือโมกใหญ่** ไม่ยืนต้นขนาดย่อมหรือขนาดกลาง

เปลือกตัน รสฝาด สรรพคุณ แก้บิดมูกเลือด  
 เมล็ด รสฝาด สรรพคุณ สมานท้อง ลำไส้  
 ใบ รสฝาดเมา สรรพคุณ ขับพยาธิไส้เดือน

**หม่อน** ไม่ยืนต้นขนาดย่อม

ใบ รสเมา สรรพคุณ แก้ตาแดง ตาแฉะ ตาฟาง แก้ไอ ระงับประสาท

**เมี่ยงหรือซา** ไม่พุ่มขนาดใหญ่ หรือไม่ยืนต้นขนาดเล็ก

กิ่งและใบ รสฝาดเมาน้อย สรรพคุณ แก้พิษยาอันตราย สมานแผล (มีกรดแทนนิน) ร่มแก้หืด

**เมี่ยงอีลาม (ซา)** ไม่พุ่มขนาดใหญ่ หรือไม่ยืนต้นขนาดย่อม เกิดทางจ. เชียงใหม่

ใบ หมักดองทำเป็นเมี่ยงอม รสฝาดขม เปรี้ยว สรรพคุณ แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้  
 ปวดเมื่อยตามร่างกาย

**เหมือดคน (มะไฟแรด)** ไม่ยืนต้นขนาดกลาง

เนื้อไม้ รสขมน้อย สรรพคุณ ดับพิษร้อน แก้ไข้ ถอนพิษผิดสำแดง  
 ราก รสขมน้อย สรรพคุณ แก้ไข้หวัด ไข้ปวดบวม ไข้พิษ ไข้หัดสุกใส

**มดยอบ** เป็นยางของต้นไม้ห่อด้วยหางสัตว์

มดยอบ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ขับเสมหะ ขับปัสสาวะ ขับเหงื่อ ขับผายลม อมแก้เจ็บคอ  
แก้แผลในปาก

**ยาดำ** เป็นยาที่สกัดจากยางเหลืองในใบว่านหางจระเข้

ยาดำ รสเหม็นขมจัด สรรพคุณ ถ่ายท้อง ถ่ายพิษไข้ ถ่ายพยาธิไส้เดือน ตัวตืด ขับ  
น้ำดี แต่ใช้ท้อง ฝนกับสุราทาหัวฝี แก้อาการฟกบวม

**ยาสูบ** ไม้พุ่มขนาดย่อม ใบแก่หั่นเป็นฝอย ใช้เป็นยาสูบ

ยาสูบรสเมา สรรพคุณผสมทำยานัตถุ์ แก้วหวัด คัดจุมูก แก้วริดสีดวงจุมูก แซ่เอาน้ำผสม  
ยา ทาแก้โรคผิวหนัง หิด กลาก กลื่อน ผื่นคัน ฆ่าตัวหนอน

**ยาง** ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

เปลือกตัน รสฝาดเผื่อน สรรพคุณ แก้วริดสีดวงพลวก  
ใบ รสฝาดเมา สรรพคุณ แก้วปวดฟันโยกคลอน แก้วมูกัด คุมประจำเดือนให้มาตาม  
กำหนด คุมกำเนิดให้มีบุตรห่างได้  
ยาง รสขมเย็น สรรพคุณ กล่อมเสมหะ แก้วกามโรค สมานแผล

**ยางห้องต้น** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ยาง เป็นพิษถูกบาดแผลทำให้ตายได้ เพราะยางไม้นี้วิ่งเข้าสู่กระแสโลหิตได้เร็วมาก ใช้  
แต่น้อยที่สุด จะมีผลในทางดีได้ หรือใช้แก้ซอกหมดสติ

**ยี่โถไทย** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ใบ ดอก รสหอมเย็น สรรพคุณ บำรุงหัวใจ ขับชีพจร  
เปลือกกราก รสเมา สรรพคุณเป็นพิษต่อหัวใจทำให้ตายได้

**ยี่โถฝรั่ง** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ยาง และเมล็ด รสเมาเบื่อมาก สรรพคุณ เป็นพิษต่อหัวใจ ใช้ทำยาไม่ได้

**ยอป่า** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

แก่น รสขมร้อน สรรพคุณ ขับเลือด ขับลม ขับน้ำคาวปลาหลังคลอดบุตร แก้วบาดทะยักปากมดลูก

**รงทอง** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

ยาง (ฆ่าฤทธิ์แล้ว) รสเอียนเบือ สรรพคุณ ถ่ายอย่างแรง ถ่ายลม ถ่ายน้ำเหลืองเสีย ถ่ายเสมหะ ถ่ายโลหิต ฝนกับหัวกะทิสดทาแผลพุพอง แก้ปวด และให้ล่อนอดดี

**ระกำ (สละ)** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เนื้อในลูกสุก รสเปรี้ยวอมหวาน สรรพคุณ แก้ไอ กัดเสมหะ

**ระย่อม** ไม้ต้นเล็กกลาง

ราก รสขมเมานิดหน่อย สรรพคุณ แก้ปวดศีรษะเนื่องจากความดันโลหิตสูง แก้คลื่นคลั่ง เนื่องจากดีและโลหิต ช่วยย่อยอาหารและระงับประสาท ถ้ากินจะมีอาการข้างเคียง คือ หน้าแดง ตัวแดง แน่นจมูก และง่วงนอน (ก่อนใช้ต้องคว่ำให้เหลืองเสียก่อน อาการแทรกซ้อนจะน้อยลง)

**ระงับ** เป็นไม้พุ่ม

ใบ รสเอียน สรรพคุณแก้ไข้ตัวร้อน แก้ไข้พิษทั้งปวง กระทบพิษ แก้ไข้จับสั่น และ ชีมิ แก้ร้อนในกระหายน้ำ

**รักขาว** ไม้ยืนต้นขนาดย่อมมี ๓ ชนิด คือ ดอกขาว ดอกสีม่วง และชนิดดอกซ้อน

**รักซ้อน** นิยมเอารากไปทำนางกวัก และรักยม เพื่อให้คนรักใคร่นิยมนับถือ

ต้น รสขม สรรพคุณ บำรุงทวารทั้ง ๘

ใบ รสจืด สรรพคุณ แก่ริดสีดวงทวาร แก้คุดทะราด

ผล รสเอียน สรรพคุณ แก่รังแค

ราก รสขม สรรพคุณ แก้ไข้เหนือและมูกเลือด

ยาง รสเอียน สรรพคุณ แก่ริดสีดวงในลำไส้ แก่กลากเกลื้อน ทาปลาช่อนย่างให้เด็ก รับประทาน ขับพยาธิไส้เดือนได้ รับประทานมากทำให้อาเจียนและท้องร่วงได้

**รักใหญ่** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสเมา สรรพคุณ บำรุงกำลัง แก้กามโรค แก้บิด แก้ท้องร่วง แก้ปวดข้อเรื้อรัง แต่ทำให้อาเจียน

เมล็ด เรียกว่า ลูกรักเทศ รสขมฝาด สรรพคุณแก้แผลในปาก ในคอเบือ แก้ปวดฟัน แก้คุดทะราด ริดสีดวง แก่อักเสบและปวดไส้เลื่อน

ราก รสเมาเบือ สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง พยาธิลำไส้ ไอ และโรคตับ

ยาง รสขมเอียน สรรพคุณ กัดทำลาย ถ่ายอย่างแรง แก้ปวดฟันแก้โรคผิวหนัง (อันตราย) ใช้ลงพื้นสำหรับติดทอง หรือเรียกว่าลงรักปิดทองพระ หรือเครื่องใช้บางอย่าง ไม้นี้มีพิษ อาจทำให้มีอาการผื่นคันได้

**ราชดัด** ไม้พุ่มขนาดเล็ก

ลูก รสขม สรรพคุณ แก้กระษัย บำรุงน้ำดี เจริญอาหาร  
 เมล็ดรสขมฝาด สรรพคุณ แก้บิดมูกเลือด และแก้ท้องร่วง  
 ราก รสขม สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไข้พิษ

**ราชพฤกษ์** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ใบคล้ายใบชี่เหล็กแต่โตกว่าเล็กน้อย ดอกสีแดงออกเป็นช่อ ฝักแบนสั้น

กระพี้ รสฝาดเมา สรรพคุณ แก้รำมะนาด ปวดฟัน  
 ใบ รสฝาดเมา สรรพคุณ ช้ำเชื้อโรคผิวหนังทุกชนิด  
 ดอก รสฝาดเมา สรรพคุณ แก้ปวดแผลเรื้อรัง พุพอง  
 เนื้อในฝัก รสหวานเอียน สรรพคุณ ขับถ่ายอุจจาระ ถ่ายเสมหะ  
 แก่น รสเมา สรรพคุณ ขับพยาธิไส้เดือน

**เร่ว** ไม้ยืนต้นจำพวกกระวาน มี ๒ ชนิด คือ เร่วน้อย เร่วใหญ่**เร่วใหญ่** ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

ต้น รสสุขุม สรรพคุณ แก้คลื่นเหียนอาเจียน  
 ใบ รสจืด สรรพคุณ แก้ปัสสาวะพิการ  
 ดอก รสขม สรรพคุณ แก้เม็ดผื่นคันคล้ายผด  
 ผล รสขมเผ็ด สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อดี และเสมหะ แก่ริดสีดวงทวารทั้ง ๙  
 เมล็ด รสเผ็ด สรรพคุณ แก้คลื่นเหียนอาเจียน ขับผายลม บำรุงน้ำนม

**เร่วน้อย** ไม้ยืนต้นล้มลุกเนื้ออ่อน

ต้น รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อดี  
 ใบ รสจืด สรรพคุณ ขับปัสสาวะ  
 ดอก รสขมเผ็ด สรรพคุณ แก้ไข้ที่มีเม็ดขึ้นตามตัว  
 ผล รสขมเผ็ด สรรพคุณ แก้ไข้ริดสีดวง แก้หืด ไอ แก้ระดูขาว  
 เมล็ด รสขมเผ็ด สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ แก้คลื่นเหียนอาเจียน แก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ แก้ปวดท้อง แก้  
 ริดสีดวง แก้หืด ไอ กัดเสมหะ แก่ความดันโลหิตต่ำทำให้ขับสูงขึ้น แก้ไข้สันนิบาต  
 ราก รสขื่น สรรพคุณ แก้หืด

**โรกทั้ง ๒** คือ โรกแดง โรกขาว ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เนื้อไม้ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน น้ำเหลืองเสีย เรื้อน มะเร็ง ทำให้นอนหลับดี

**ละหุ่ง** มี ๒ ชนิด คือ ละหุ่งแดง ละหุ่งขาว ไม้ยืนต้นขนาดย่อมลุ่มลูกเนื้ออ่อน  
น้ำมัน รสมันเอียน สรรพคุณ ระบายอุจจาระเด็กได้ดี  
เมล็ด เป็นยาอันตราย รับประทาน ๒ - ๓ เมล็ดอาจตายได้  
ใบ รสจืดขึ้น สรรพคุณ แก้จ้ำร้ว ขับน้ำนม ขับเลือด ขับลม แก้เลือดลมพิการ  
ราก (สุ่มไฟเป็นถ่าน) รสจืด สรรพคุณ แก้ไข้เชิงซึม และเป็นยาสมานด้วย

**ลั่นทม** ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงกลาง ใช้เฉพาะลั่นทมไทย  
แก่น รสขมเอียน สรรพคุณ ถ่ายโลหิต ถ่านเสมหะ ถ่ายพิษทั้งปวง

**ลาน** ไม้ยืนต้นจำพวกปาล์มและตาล หรือมะพร้าว  
ใบ (สุ่มเป็นถ่าน) รสเย็น สรรพคุณ แก้พิษอักเสบ ฟกบวม แก้พิษต่างๆ  
กาบทาง รสเย็น สรรพคุณ แก้พิษตาลซาง แก้พิษร้อนใน กระจายน้ำ  
ราก รสเย็นเผื่อน สรรพคุณ แก้อ่อนใน ขับเหงื่อ แก้ไข้หวัด

**ลั่นทมเห่า หรือทองระอา** ไม้พุ่มขนาดเล็ก  
ใบ รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ ตำกับสุราพอกแก้ปวดฝี ถอนพิษปวดอักเสบ  
ราก รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ ฝนกับสุรา ทาแก้พิษตะขาบ แมลงป่อง และแก้พิษงู

**โลด** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง เดี่ยวนี้บางท่านเข้าใจว่าเป็น โลดทะเลแดง  
เปลือกต้น รสร้อน สรรพคุณ ขับระดู ขับลมในลำไส้ แก้ปวดท้อง แน่น จุกเสียด

**โลดทะเล** ไม้ต้นเล็กงาราก มี ๒ ชนิด คือ โลดทะเลแดง โลดทะเลขาว หมอนิยมใช้ชนิดรากแดง  
ราก รสเย็นเมาร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ถอนพิษยาเบื่อเมา แก้พิษงู ถอนพิษเสมหะ แก้  
หอบหืด แก้วโรค เกลื่อนหัวฝี ทำให้ยุบ และดูดหนองและแก้พิษงู

**เลี่ยน** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ มี ๒ ชนิด คือ เลี่ยนเล็ก เลี่ยนใหญ่  
ต้น รสขมเมา สรรพคุณ แก้โรคผิวหนังเรื้อน แต่ทำให้ผิวหนังเกรียม ลอกเป็นขุย เจริญ  
อาหาร เป็นยาอายุวัฒนะ

ยาง รสขมเมา สรรพคุณ แก้ม้ามโต (พิษจับไข้จับสัน)

ใบ รสขมเมา สรรพคุณ ขับพยาธิ ขับปัสสาวะ แก้นิว บำรุงโลหิตประจำเดือน

ดอก รสขมเมา สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน

ใบกับดอก ตำรวมกัน พอกศีรษะ แก้ปวดหัว ปวดประสาท

ลูก รสขมเมา สรรพคุณแก้โรคเรื้อน และฝีคันทะมาลา

เมล็ด รสขมเมา สรรพคุณ แก้ปวดข้อ

### ลำจวน ไม้พุ่ม ขนาดกลาง

รากอากาศ รสจืด สรรพคุณ แก้ขัดเบา เบาหวาน เบาชุ่ม แก้กระเพาะปัสสาวะพิการ

**ลำโพง** ไม้ยืนต้นล้มลุก มี ๒ ชนิด คือ ลำพวงขาว ต้นสีขาว ดอกไม้ซ้อนกัน และลำโพงแดง หรือกาสลัก มีต้นสีแดงจนเกือบจะดำ ดอกซ้อนกันมาก หมอนิยมใช้ลำโพงกาสลักมากที่สุด

ใบ รสเมา สรรพคุณ พอกสีทำให้ยุบ แก้บวม อักเสบ

ดอกแห้ง รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้หอบหืด โทรงจุมูกอักเสบ แก้ริดสีดวงจุมูก

น้ำมัน (จากเมล็ด) รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ทาฆ่าเชื้อโรค แก้กลาก เกื้ออื่น หิด เหา จำพวกมีตัว

เมล็ด รสเมาเบื่อ สรรพคุณ รับประทานแต่น้อยเพียงสองถึงสามเมล็ดเบารุงประสาทได้

ดี มีความจำเอน ถ้ารับประทานมากทำให้ประสาทเสีย วิกลจริตได้

ราก รสเมาเบื่อหวานน้อย สรรพคุณ ฝนทาแก้เผ็ดร้อน ถอนพิษข ปวดอักเสบ แก้

ปวดฝี สุมเป็นถ่าน รับประทาน แก้ไข้ร้อน ไข้กาฬ แก้ไข้เซื่องซึม แก้กระสับกระส่าย เพ้อคลั่ง แก้หอบ แก้ไอ

### ลำเจียก ไม้พุ่มขนาดย่อม

รากอากาศ รสจืดหวานเล็กน้อย สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้เน่ว แก้หน้าปัสสาวะพิการ

ดอก รสหอมเย็น สรรพคุณ แก้ลม บำรุงหัวใจ

### ลำดวน ไม้พุ่มขนาดใหญ่

ดอก รสหอมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ลม บำรุงหัวใจ

### ลำไย ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ราก รสฝืดร้อนชื้น สรรพคุณ แก้เสมหะ แก้ลม กระจายเลือดเนื่องจากพลัดตกหกล้ม

แก้ช้ำใน แก้หน้าลายเหี่ยว

### หว่า ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกกตัน รสฝาด สรรพคุณ แก้บิด แก้ปากเปื่อย คอเปื่อยเป็นเม็ดเนื่องจากร้อนใน

แก้หน้าลายเหี่ยว

ใบ รสฝาด สรรพคุณ แก้บิด แก้ลิ้นเป็นฝ้าขาว แก้แผลในปาก

เมล็ด รสฝาด แก้ปัสสาวะมากเกินควร แก้ท้องร่วง บิด และถอนผิดแสลงใจ

### สน (รวมทั้งสนเหนือ และสนทะเล) ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

แก่น รสขมเผ็ดมัน *สรรพคุณ* แก้ไข้เพื่อเสมหะ แก้ประสาทฟุ้งซ่าน แก้อ่อนเพลีย แก้  
คลื่นเหียนอาเจียน บำรุงไขมันในกระดูก กระจายลม

น้ำมัน รสร้อน *สรรพคุณ* ทาแก้เคล็ด ชัดยอก แผลง อักเสบ ใช้ประคบท้อง แก้  
บวม แก้ลำไส้พิการ แก้มดลูกพิการ

**ชัน** รสฝาด *สรรพคุณ* สมานแผล ปิดธาตุ

**สมแผน** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

เปลือกต้น รสฝาด *สรรพคุณ* ใช้กวาดช่องคลอดเพื่อรักษากระดูกขาให้แห้งไป

ใบ รสฝาดเย็น *สรรพคุณ* แก้ฟกช้ำ แก้อาเจียนเป็นโลหิต

**สนสร้อย** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ใบ รสเย็น *สรรพคุณ* แก้ไข้ตัวร้อน ไข้หวัด ไอ แก้พิษร้อนในกระหายน้ำ

**ส้มกบ** ไม้ล้มลุกเนื้ออ่อน

ใบ รสเย็น *สรรพคุณ* ดับพิษ โขลกกับสุราใช้กากปิดแก้ปวดฝี แก้บวม ชุบสำลีอม  
ข้างแก้ม แก้ฝีในคอ แก้ต่อมทอนซิลอักเสบ แก้ไข้คอตัน ถอนพิษต่างๆ

**ส้มกุ่ม** ไม้พุ่มขนาดใหญ่

ใบ รสเปรี้ยว *สรรพคุณ* กัดเสมหะในคอ แก้ไอ แก้หอบหืด

**ส้มจิ้น** ไม้พุ่มขนาดใหญ่

เปลือกลูก รสร้อนหอม *สรรพคุณ* แก่ลมวิงเวียน หน้ามืด ตาลาย ใจสั่น

**ส้มเขียวหวาน** ไม้พุ่มขนาดใหญ่

เปลือกลูก รสร้อนหอม *สรรพคุณ* แก่ลมวิงเวียน หน้ามืด ตาลาย ใจสั่น

น้ำส้มคั้น รสเปรี้ยวหวาน *สรรพคุณ* แก้พิษผู้ ระบายอ่อน

**ส้มเช้า** ไม้ยืนต้นจำพวกสลัดได มีรสเปรี้ยวตอนเช้า พอสายก็จางหายไป

ใบ รสเปรี้ยว *สรรพคุณ* โขลกตำพอกปิดฝี แก้ปวด บวม ถอนพิษ

ยาง รสเปรี้ยว *สรรพคุณ* ขับพยาธิ แก้จุกเสียด แก้ท้องมาน แก้บวม แก้ม้ามย่อย  
แก้ไข้ป่าเรื้อรัง ขับน้ำย่อยอาหาร ระบายอ่อนๆ

**ส้มเสี้ยว** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ใบ รสเปรี้ยวจัด *สรรพคุณ* ฟอกโลหิตประจำเดือน ขับปัสสาวะ ถ่ายเสมหะ แก้ไอ

เปลือกตัน รสฝาด *สรรพคุณ* แก้แผลเปื่อยพัง ห้ามโลหิต แก้ท้องเสีย แก้บิด

**ส้มโอ** ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก

เปลือกกลุก รสร้อนหอม *สรรพคุณ* แก้มวงเวียน หน้ามืด ตาลาย ใจสั่น

**สนุ่น** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกตัน รสเย็นเบื่อ *สรรพคุณ* ทำให้หัวใจเต้นแรง ชูชีพจร ต้มเอาน้ำให้เด็กอาบ แก้  
ตัวร้อน แก้หวัด คัดจมูก

**โสน** ไม้ล้มลุกเนื้ออ่อน

ใบสด รสเย็นมัน *สรรพคุณ* พอกแก้ปวดฝี ถอนพิษเจ็บปวด

ใบแห้ง เผาแช่น้ำ รสจืด *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ

ดอก รสมัน *สรรพคุณ* สมานลำไส้

ราก รสเย็น *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ แก้กระหายน้ำ

**เสนียด** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ใบ ดอก รสขม *สรรพคุณ* แก้ไข้ แก้หืด

ราก รสเย็น *สรรพคุณ* แก้ฝีในท้อง (วัณโรค) บำรุงโลหิต

**สมิ** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

เปลือกตัน รสเมาเบื่อ *สรรพคุณ* แก้กลากเกลื้อน

ใบ รสขม *สรรพคุณ* แก้ตับอักเสบ บีบเอาน้ำทาแก้สิวตามใบหน้า ทาตัว ถอนพิษไข้

ดอก รสขม *สรรพคุณ* แก้มดลูกอักเสบพิการ แก้สตรีมีครรภ์ตกโลหิต

ผล รสขม *สรรพคุณ* ทำให้สำรอกเอาเสมหะออก

ไส้ รสขมเมา *สรรพคุณ* ฆ่าเชื้อโรคภายใน

ราก รสขมเมา *สรรพคุณ* แก่ลงแดง ถ่ายอุจจาระเป็นโลหิต

**สมุลแว้ง** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกตัน รสหอมฉุนปร่า *สรรพคุณ* แก้มวงเวียน ใจสั่น แก้พิษหวัด กำเดา ขับ  
ลมในลำไส้ แก้ธาตุพิการ

**เสม็ดขาว** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง มี ๒ ชนิด คือ เสม็ดแดง เสม็ดขาว *สรรพคุณ* เหมือนกัน  
ใช้อย่างแดงมาก

ใบ รสร้อน สรรพคุณ ตำพอกแก้เคล็ดขัดยอก ฟกบวม ลนไฟใช้ได้ นานท้องเด็ก  
แก้ท้องขึ้นอืดเพื่อ แก้ปวดท้อง

เสม้าน และ เสม้าป่า ไม้ยืนต้นจำพวกสลัดได เสม้านใบไม่มีหนาม เสม้าป่ามีหนามมาก  
สรรพคุณทั้ง ๒ ชนิดเหมือนกัน

ใบ รสเย็น เป็นเมือก สรรพคุณ พอกฝีแก้ปวดบวม ดูดอนพิษทำให้เย็น

แสมทะเล ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

แก่น รสเค็มเผื่อนขม ขับลมในกระดูก ขับโลหิตประจำเดือนสตรี ขับถ่ายโลหิตระดู  
สตรีให้ปกติ แก้กระษัย

แสมสาร ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

แก่น รสขมกร่อย สรรพคุณ ระบายถ่ายเสมหะ ถ่ายกระษัย โลหิตระดูสตรี ทำให้เส้นเอ็นอ่อน

สมอดีงู ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

ผล รสขมฝาด สรรพคุณ แก้พิษดี พิษโลหิต แก้ไอ ขับถ่ายโลหิตระดูสตรี  
ถ่ายระบายอุจจาระแรงกว่าสมอชนิดอื่นมาก

สมอททะเล ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ใบและผล รสร้อน สรรพคุณ ถ่ายอุจจาระ ถ่ายลม ถ่ายโลหิตเป็นพิษ (ห้ามใช้  
ถ่ายในผู้ป่วยเป็นไข) ใบนี้ให้สุกเสียก่อนตากแห้งจึงใช้ทำยา

เปลือกต้น รสร้อน สรรพคุณ ขับผายลม

เมล็ดใน รสร้อน สรรพคุณ ขับพยาธิไส้เดือน

ราก รสร้อน สรรพคุณ แก้โลหิตระดูพิการมาไม่ตามปกติ

สมอเทศ ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ จากประเทศอินเดีย

ผลรสเปรี้ยวและฝาดจัด สรรพคุณ ระบายอ่อน ๆ ระบายเสมหะ ระบายลม รู้ถ่ายรู้  
ปิดเอง แก้เสมหะ ทำให้ลมเดินสะดวก

สมอไทย ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

ผล รสฝาดติดเปรี้ยว สรรพคุณ ระบายอ่อน ๆ แก่ลมป่วง แก้พิษร้อนภายใน  
คุมธาตุ แก่ลมจุกเสียด รู้ผายธาตุ รู้ระบายรู้ถ่ายอุจจาระ ถ่ายพิษไข้ คุมธาตุในตัวเสร็จ แก้ไขเพื่อเสมหะ

สมอพิเภก ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

เปลือกต้น รสเย็นฝาด สรรพคุณ ขับปัสสาวะ

ใบ รสฝาด สรรพคุณ แก้บาดแผล  
 ดอก รสฝาด สรรพคุณ แก้โรคตา  
 ผลอ่อน รสเปรี้ยว สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อเสมหะ และไข้เจือลม  
 ผลแก่ รสเปรี้ยวฝาดหวาน สรรพคุณ แก้เสมหะจุกคอ ทำให้ชุ่มคอ แก้โรคตา  
 บำรุงธาตุ แก้ไข้ แก้ริดสีดวง  
 เมล็ดใน รสฝาด สรรพคุณ แก้บิด  
 แก่น รสฝาด สรรพคุณ แก้ริดสีดวงพลวง  
 ราก รสเย็น สรรพคุณ แก้โลหิตร้อน

#### สมอร่องแร้ง ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ผล รสขม สรรพคุณ ขับโลหิตระดูให้ออกเป็นปกติ ขับโลหิตระดูที่เน่าเหม็น

#### สละ ไม้ยืนต้นจำพวกปาล์ม เรียกอีกอย่างหนึ่งคือ ระกำกอ

รสหวานหอม สรรพคุณ แก้เสมหะ แก้ไข้ ขับเสลด

#### สลัดได ไม้ยืนต้นจำพวกกระบองเพชร

ต้น เผาเป็นต่าง รสขมเมาเล็กน้อย สรรพคุณ แก้หืดไอ ผอมแห้ง อัมพาตแก้ฟก  
 บวม จุกเสียด แก้ท้องผูก  
 ยาง รสเบื่อเมาขมร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ถ่ายอุจจาระ ถ่ายเสมหะ ถ่ายโลหิตเป็น  
 ยาถ่ายอย่างแรง

#### แสลงใจ หรือ ลูกกระจี้ หรือ โกฎกะกลิ้ง ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น เนื้อไม้ เมล็ด รสเบื่อเมาขมร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ตัดไข้ แก้กระษัย  
 เจริญอาหาร ทำให้หัวใจเต้นแรง

ใบ รสขมเบื่อเมา สรรพคุณ ตำพอกปิดแผลเน่าเปื่อยเรื้อรัง แก้โรคไตพิการ  
 เมล็ด รสเบื่อเมาขมเล็กน้อย สรรพคุณ บำรุงประสาท บำรุงหัวใจให้หัวใจเต้นแรง  
 เจริญอาหาร ทำให้ลำไส้ทำงานได้เป็นปกติ เป็นยาเบื่อ ใช้มากเป็นอันตรายถึงตายได้  
 ราก รสเบื่อเมาขมร้อน สรรพคุณ แก้ท้องขึ้น อืดเฟ้อ

#### สลอด ไม้พุ่มขนาดย่อม

ใบ รสฝาดเมาเย็น สรรพคุณ แก้ลมอัมพฤกษ์ ดับเตโชธาตุมิให้เจริญ (ทำให้ตัวเย็น  
 ชืด) กลากเกลื่อน คุดทะราด

ดอก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ถ่ายอย่างแรง ถ่ายพิษต่างๆ เป็นยาอันตราย  
 เมล็ดใน รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ขับพยาธิเส้นด้าย ขับพยาธิไส้เดือน

ใช้ทั้ง 5 รสเมาเบื่อ เบื่อพยาธิไส้เดือน ขับพยาธิเส้นด้าย แก้เด็กเป็นตานขโมย พุงโร ปวดท้อง  
อุจจาระสีขาวย หยาบ เหม็นคาว

**สะแก** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เมล็ดใน รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ขับพยาธิเส้นด้าย ขับพยาธิไส้เดือน

ใช้ทั้ง ๕ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ เบื่อพยาธิไส้เดือน ขับพยาธิเส้นด้ายแก้เด็กเป็น  
ตานขโมย พุงโร ปวดท้อง อุจจาระสีขาวย หยาบ เหม็นคาว

**สะแกแสง** ไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงกลาง

ใบ รสเบื่อเมา สรรพคุณ สุมไฟเอาควั่นรม ชำเชื้อพยาธิผิวหนัง

เนื้อไม้ รสเบื่อเมา สรรพคุณ แก่ริดสีดวงจมูก แก่โรคผิวหนังกลากเกลื้อนร้อน น้ำเหลืองเสีย

ใช้ทั้ง ๕ รสเบื่อเมา สรรพคุณ ถอนพิษไข้ได้ดี

**สะเดา** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสฝาดขม สรรพคุณ แก้บิด มูกเลือด ท้องร่วง

ใบแก่ รสขม สรรพคุณ บำรุงธาตุ ช่วยย่อยอาหาร

ใบอ่อน รสขม สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง น้ำเหลืองเสีย พุพอง

ก้าน รสขม สรรพคุณ แก้ไข้ บำรุงน้ำดี แก่ร้อนในกระหายน้ำ

ดอก รสขม สรรพคุณ แก้พิษโลหิต กำเดา แก่ริดสีดวงในคอ (เป็นเม็ดยอดคั่นในคอ)

ผล รสขมเย็น สรรพคุณ บำรุงหัวใจให้เด่นเป็นปกติ

แก่น รสฝาดเย็น สรรพคุณ แก่คลื่นเหียน อาเจียน

ราก รสขมเย็น สรรพคุณ แก้เสมหะเกาะอยู่ในทรวงอก แก้เสมหะจุกคอ

กระพี้ รสขม สรรพคุณ บำรุงน้ำดี แก่ตีพิการทำให้คลั่งเพ้อ

ยาง รสขมเย็น สรรพคุณ ดับพิษร้อน ถอนพิษไข้

**สะเดาดง** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ ดับพิษร้อน แก้พิษร้อนกระหายน้ำ แก้ท้องร่วง แก้ธาตุพิการ

**สะเดาอินเดีย** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสขมจัด สรรพคุณ ตัดไข้ แก้ไข้จับสั่น แก้ไข้ประจำฤดู

**สบู่ขาว** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เนื้อไม้และใบ รสเบื่อเย็น สรรพคุณ เช้มน้ำให้เด็กอาบ แก้พิษตานซาง ถอนพิษ แก้ตัวร้อน

ยาง รสฝาด สรรพคุณ กวาดแก้เด็กลิ้นเปื่อย ลิ้นเป็นฝ้าละออง

น้ำมันจากเมล็ด ถ้าย่อยอย่างแรง เป็นยาอันตราย

**สบู่ดง** ไม้ต้นเล็กขนาดไม้พุ่ม

น้ำมันจากเมล็ด เป็นยาถ่ายอย่างแรง อันตรายถึงตาย ไม่นิยมมาใช้ทำยา

**สัก** ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่

ใบ รสฝืด สรรพคุณ แก้พิษเสมหะ แก้พิษโลหิต

เนื้อไม้ รสเผ็ดเล็กน้อย สรรพคุณ บำรุงโลหิต แก้อ่อนเพลีย แก้ไอ ขับลมในกระดูก  
แก้บวม ขับปัสสาวะ คุมธาตุ

**สักขี หรือ กรักขี** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

แก่น รสเผ็ดฝาด สรรพคุณ บำรุงธาตุ บำรุงโลหิต ขับเสมหะ แก้เลือดออกตาม  
ไรฟัน แก้คุดทะลวด แก้บิดมูกเลือด

**สารพัดพิษ** ไม้พุ่มเล็ก ๆ

ลูก รสเย็น สรรพคุณ แก้ไข้เซื่องซึม แก้พิษไข้กลับซ้ำ

ราก รสเบื่อเมาเย็น สรรพคุณ แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย ทา  
แก้พิษตะขาบ แมงป่อง แก้ปวดฝี

**สารภี** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

ดอก รสหอมเย็น สรรพคุณ ชูกำลัง บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น ใช้ทำยาหอม

**สีเสียด** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

เปลือกต้นและยาง รสฝาดจัด สรรพคุณ คุมธาตุ แก้บิดมูกเลือด แก้ท้องร่วง แก้ลง  
แดง แก้อติสาร ชะล้างบาดแผล ทำให้แผลหายเร็ว

**ลำโรง** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ แก้บิดมูกเลือด

ใบ รสขื่น สรรพคุณ ระบายอุจจาระ

เปลือกฝัก สุมเผาแช่น้ำเป็นต่าง รสฝืด สรรพคุณ แก้โรคไตพิการ ขับลมใน  
กระเพาะอาหาร ขับเมือกมันในลำไส้

เนื้อในฝัก รสฝาดหวาน สรรพคุณ สมานลำไส้ แก้ไตพิการ

**ลำรอง** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

เนื้อหุ้มเมล็ด รสเปรี้ยวหวาน สรรพคุณ ทำให้ใจชุ่มชื้นบาน แก้กระหายน้ำ

**หัตถ์คุณไทย** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ต้น รสร้อน สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ ขับไล่เดือน  
 ใบ รสร้อน สรรพคุณ แก้ปวดท้อง เสียตาง แก้หืดไอ  
 ดอก รสร้อน สรรพคุณ ขับเสมหะให้ลงสู่ทวารหนัก  
 ผล รสร้อนเย็น สรรพคุณ ขับเสมหะให้ลงสู่ทวารหนัก  
 ราก รสร้อน สรรพคุณ ขับเลือดและหนองให้ออก แก้คุดทะราด แก้วริดสีดวงจุก

#### หัตถ์คุณเทศ ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสร้อน สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ให้กระจาย  
 ดอก รสเมาร้อน สรรพคุณ แก้แผลเรื้อรังตามเนื้ออ่อน หรือ ปลายองคชาติ  
 เนื้อไม้ รสร้อน สรรพคุณ ขับลมในท้องให้กระจาย ทำให้ผายเรอ  
 เมล็ด รสร้อนหอม สรรพคุณ ทำให้อุจจาระไม่เกาะลำไส้  
 กระพี้ รสร้อน สรรพคุณ ขับโลหิตในลำไส้  
 ราก รสร้อน สรรพคุณ แก้วริดสีดวงผอมแห้ง แก้วริดสีดวงจุก  
 ใบ คั้นเอาน้ำ รสร้อน สรรพคุณ หยอดตาแก้คัน

#### หางกระรอก ไม้พุ่มขนาดย่อม

ราก รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ แก้พิษสัตว์กัดต่อย แก้พิษงู ใช้ทั้งทาและรับประทาน

#### หางกราย ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

ลูก รสฝาด สรรพคุณ แก้บิดอุจจาระเป็นมูกเลือด ปวดเบ่ง แก้เสมหะเป็นพิษ แก้ท้องเดินอย่างแรง  
 เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ กล่อมเสมหะทำให้อุจจาระเป็นก้อน แก้อุจจาระเป็นฟอง คุมธาตุ

#### หางนกกุง ไม้พุ่มขนาดย่อมมี ๒ ชนิด คือ ชนิดดอกสีเหลืองและดอกสีแดง นิยมใช้ดอกสีแดง

ราก รสร้อนเย็นเล็กน้อย สรรพคุณ ขับโลหิตระดูสตรี แก้ววัณโรคชนิดบวม

#### หูเสือ ไม้ต้นเล็กๆ มี ๒ ชนิด คือ หูเสือไทย และหูเสือจีน สรรพคุณ เหมือนกัน

ใบ รสจืด สรรพคุณ คั้นเอาน้ำหยอดหู แก้ฝีในหู แก้ปวดหู แก้วหูเป็นน้ำหนวก ช่องหูอักเสบ

#### โหระพา ไม้ต้นเล็ก

ใช้ทั้ง ๕ รสหอมร้อนปรา สรรพคุณ แก้ปวดท้อง ขับผายลม

#### อหันทคุณ ไม้พุ่ม

ใบ รสร้อน สรรพคุณ แก้จุกเสียดแน่นเพื่อ ขับผายลม แก้ธาตุพิการ เจริญอาหาร  
แก้ท้องร่วง บำรุงกำลัง บำรุงโลหิต

**อบเชยต้น** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

เปลือกต้น รสหอมติดร้อน สรรพคุณ บำรุงดวงจิต แก้อ่อนเพลีย

**อัคคีทวาร** ไม้พุ่มขนาดย่อม

ต้น รสจืดขื่น สรรพคุณ ขับปัสสาวะ

ใบ รสขื่นเบื่อ สรรพคุณ แก้ปวดศีรษะ แก่ริดสีดวงทวาร แก้กลากเกลื้อน

ผลสุก รสเปรี้ยวขื่น สรรพคุณ แก้ไอ แก้เยื่อตาอักเสบ

รากและต้น รสฝาดเบื่อเย็น สรรพคุณ ฝนทาแก้เกลื้อน ทาหัวริดสีดวง

**อ้ายขาว** ไม้ยืนต้น

ราก รสมัน สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงกำหนด

**อินทนิล** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่

ใบ รสขมเย็นเล็กน้อย สรรพคุณ แก้ทางเดินปัสสาวะพิการ แก้เบาหวาน

**อีเหนียวใหญ่** ไม้พุ่มเล็ก ๆ

ราก รสเบื่อเอียนเย็น สรรพคุณ ขับพยาธิไส้เดือน พยาธิลำไส้ แก่ตัวร้อน ดับพิษตาน  
ซาง แก่ลำไส้อักเสบ

**อีเหนียวเล็ก** ไม้ยืนต้นเล็ก ๆ

ใบ รสจืด สรรพคุณ ตำพอกแผล ถอนพิษได้ดี

ราก รสจืดเอียน สรรพคุณ แก้กาฬมูตร เป็นเม็ดในทางเดินปัสสาวะเป็นพิษอักเสบ  
ขับปัสสาวะให้เดินสะดวก

**อุโลก** ไม้ยืนต้นขนาดกลาง

แก่น เปลือกต้น รสขม สรรพคุณ แก้ไข้พิษ ไข้กาฬและไข้ตัวร้อน

ราก รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ แก้พิษร้อนในกระหายน้ำ

**อ้อ** ไม้ลำต้นเล็ก ยาวมีข้อคล้ายอ้อยแต่ใส่กลวง มีดอกคล้ายอ้อย

หน่อ หนึ่งเอาน้ำหยอดหู แก่หูอักเสบ แก้ปวดหู แก่หูน้ำหนวกและช่องหูอักเสบ

**อ้อย** ไม้ยืนต้นล้มลุก มีหลายพันธุ์ นิยมใช้อ้อยดองทำยา  
 ต้นอ้อยแดง เผาคั้นเอาน้ำ รสหวานขม สรรพคุณ แก้เสมหะ แก้หืด แก้ไข้สาม  
 ประชวร ขับปัสสาวะ แก้นิว แก้อั้ว  
 ตาอ้อยแดง รสขม สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน แก้พิษตานซาง บำรุงธาตุน้ำ บำรุง  
 กำลัง ขับปัสสาวะ

**อ้อยช้าง** ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่  
 แก่น รสหวานน้อย สรรพคุณ ทำให้ชุ่มคอ แก้เสมหะเหนียว แก้กระหายน้ำ ทำให้จิตใจชื่นบาน

**เอื้อง** ไม้ประเภทกล้วยไม้  
 ต้น รสจืด สรรพคุณ แก้ไข้ แก้อ่อนในกระหายน้ำ ขับปัสสาวะ บำรุงกำลัง ขับผายลม  
 แก้บิด บำรุงธาตุ แก้มวิงเวียน แก้อุจจาระเสีย แก้ไข้สันนิบาต  
 ราก ใบ รสหอม สรรพคุณ แก้ไข้เนื่องจากการอักเสบในช่องคลอดสตรีหลังการคลอดบุตรใหม่ๆ

**เอื้องบก** ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก  
 ราก รสจืดขึ้น สรรพคุณ แก้ปัสสาวะพิการ แก้อั้ว ขับปัสสาวะออกกะปริดกะปรอย

**๒.๒ พืชจำพวกเถา-เครือ** ได้แก่ พรรณไม้ที่เป็นเถา-เครือ เลื้อยพาดพันตามต้นไม้ ตาม  
 รั้วเลื้อยตามพื้นดิน บางเถา-เครือ ก็สั้น บางเถา-เครือ ก็ยาว บางชนิดมีมือเกาะ บางชนิดก็ไม่มีมือ  
 เกาะ ซึ่งมนุษย์เรานิยมเรียกว่า เถา หรือ เครือ ที่นิยมนำทำยามี ดังนี้

**กรด** ไม้เถาเนื้อแข็ง  
 เปลือกต้นและราก รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง บิด แก้ปวดท้อง จุกเสียด  
 ผล รสฝาดเปรี้ยว สรรพคุณ ขับไล่เดือน ต้มเอาน้ำอม แก้เหงือกบวม ปากเปื่อย

**กระดอม** ไม้เถาเลื้อยตามพื้นดิน จำพวกมะระขึ้นก  
 ลูก รสขม สรรพคุณ บำรุงน้ำดี แก้ดีแห้ง ดีฝ่อ ดีเลือด คลั่งเพ้อ เจริญอาหาร ทำให้  
 โลหิตเย็น บำรุงมดลูก

**กระไดลิง** ไม้เถาแบนพาดพันต้นไม้  
 เถา รสเบื่อเมา สรรพคุณ แก้พิษทั้งปวง แก้อั้ว ขับปัสสาวะ ขับเหงื่อ แก้ไข้ แก้พิษฝี แก้ไข้เซื่องซึม

**กระทกรก** ไม้เถายืนต้น  
 เปลือกต้น รสฝาด สรรพคุณ แก้แผลเน่าเปื่อย

ใบ รสเย็นเผื่อน *สรรพคุณ* แก้หวัดคัดจมูก  
 เถา รสฝาดเผื่อน *สรรพคุณ* ถอนพิษยาเบื่อเมา คุมธาตุ รักษาบาดแผล  
 เมล็ด รสร้อนเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้เด็กท้องขึ้น อืดเพ้อ  
 ราก รสเบื่อเมา *สรรพคุณ* แก้กามโรค ตัวร้อนเนื่องจากพิษไข้

#### กระทกรก (กระโปรงทอง, รกช้าง, เถาสิงโต, ผ้าขี้ริ้วห่อทอง)

เถา-ใบ รสขมเย็นเย็น *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ ขับเสมหะทรงอก แก้ไอ แก้บวม  
 ผลสุก รสหวานเปรี้ยว *สรรพคุณ* บำรุงปอด แก้ปอดอักเสบ ขับเสมหะ

#### กระทงลาย (กระทงลาย) ไม้เถาพาดตามต้นไม้

เถา ราก รสขมฝาด *สรรพคุณ* แก้ไอ แก้บิด แก้ปวดท้อง  
 ราก รสขมจืด *สรรพคุณ* แก้ไข้จับสั่น (มาลาเรีย)

#### กระทงหมาบ้า ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เถา รสเบื่อเย็น *สรรพคุณ* ดับพิษร้อน ถอนพิษไข้ กระทุ้งพิษไข้หัว ไข้กาฬ พิษฝี  
 ขับปัสสาวะ แก้ดีกำเริบนอนละเมอเพ้อคลุ้ม ปวดศีรษะ เชื้องซึม

#### กระพังโหม ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่นๆ มี ๒ ชนิดคือ ตูดหมู ตูดหมา *สรรพคุณ* เหมือนกัน

ใบ เถา รสกลื่นเหม็น *สรรพคุณ* แก้ตานขาง แก้ตัวร้อน ขับลม แก้ธาตุพิการ  
 ท้องเสีย เจริญอาหาร ขับพยาธิไส้เดือน

ใบ ตำพอก แก้พิษงู แก้ปวดฟัน แก้รำมะนาด

หมายเหตุ กระพังโหมที่แท้ต้องเป็นชนิดที่มียางออกเมื่อเด็ดใบและเถาสดๆ ชนิดไม่มียาง  
 เรียกว่า ย่านพาโหม ไม่ใช่กระพังโหม

#### กระเพียด หรือ หนอนตายยาก ไม้เถาเลื้อยพาดพันตามต้นไม้

ราก รสเมาเบื่อ *สรรพคุณ* แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน แก่ริดสีดวงทวาร ใช้ทุบแช่น้ำ  
 ทำลาย ตัวแมลงได้

#### กาวเครือขาว และ กาวเครือแดง ไม้เถาพาดพันตามต้นไม้ใหญ่

เปลือกเถา รสเย็นเบื่อเมา *สรรพคุณ* แก้พิษงู

หัว รสเย็นเบื่อเมา *สรรพคุณ* บำรุงเนื้อหนังให้เต่งตึง บำรุงสุขภาพให้สมบูรณ์ บำรุง  
 ความกำหนัด (ถ้ารับประทานมากอาจเป็นอันตรายได้)

#### กรุงเขมา ไม้เถาขนาดเล็กๆ

ราก รสเย็นหอมสุขุม *สรรพคุณ* แก้ไข้ที่มีพิษร้อน แก้ดีซ่าน บำรุงร่างกายให้แข็งแรง

**แกแล** ไม้เถายืนต้น

แก่น รสขมขึ้น สรรพคุณ บำรุงน้ำเหลือง แก้พุพอง บำรุงกำลัง

**โกฐพุงปลา** เป็นไม้อาศัยเกาะอยู่บนต้นไม้อื่นคล้ายกล้วยไม้ เป็นไม้ล้มลุกเนื้ออ่อน

ลูก รสฝาด สรรพคุณ แก้ท้องร่วง แก้อาเจียน แก้บิด แก้ปวดเม้ง แก้เสมหะพิการ สมานแผล

**กำจาย (หนามจาย)** ไม้เถามีหนาม

ราก รสเบื่อเย็นเล็กน้อย สรรพคุณ ขับระดูสตรี แก้พิษงู ถอนพิษแมลงกัดต่อย แก้พิษฝี แก้แผลเรื้อรัง

**กำแพงเจ็ดชั้น (ลุ่มนก)** ไม้เถาขนาดใหญ่

เถา รสเบื่อเมา สรรพคุณ ขับโลหิตระดูสตรี บำรุงโลหิต ขับผายลม แก้ไข้ แก้ปวดตามข้อ แก้เม็ดประดงผื่นคัน

**ขจร** ไม้เถาเลื้อยพาดพันตามต้นไม้ หรือบางแห่งเรียกว่า สลิด

ราก รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ ทำให้อาเจียน ถอนพิษยาเบื่อเมา ดับพิษทั้งปวง หยอดตา แก้อากเสบ ตาแฉะ ตาแดง ตามัว

**ขมิ้นเครือ** ไม้เถาเลื้อยพันต้นไม้ใหญ่

ต้น รสฝาดเผื่อนร้อน สรรพคุณ แก่น้ำดีพิการ ขับผายลมทำให้เรอ  
ใบ รสฝาดเผื่อน สรรพคุณ แก้บิดมดลูก ขับโลหิตระดูสตรีเสียให้เป็นปกติ  
ดอก รสฝาดเผื่อน สรรพคุณ แก้บิดมูกเลือด  
ราก รสฝาดเผื่อน สรรพคุณ แก้ลมอัมพฤกษ์ บำรุงน้ำเหลือง ฝนหยอดตา แก้กระจกตา แก้อาแดง ตาแฉะ ตามัว และตาอากเสบ

**ข้าวสารเถา หรือ เถาข้าวสาร** ไม้เลื้อยพันตามต้นไม้

ราก รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ แก้อาแดง ตาแฉะ ตามัว

**ขี้กาขาว** ไม้เถาเลื้อยตามพื้นดิน

เถา รสขม สรรพคุณ บำรุงน้ำดี ดับพิษ เสมหะและโลหิต  
ใบ รสขม สรรพคุณ ตำสุมขม่อมเด็กในตอนเย็น ๆ แก้หวัด คัดจุมูก  
ลูก รสขมจัด สรรพคุณ แก่ดักขี้ปอดพิการ ถ่ายอุจจาระ ถ่ายเสมหะ ถ่ายพิษตานซาง

**ขี้กาแดง** ไม้เถาเลื้อยตามพื้นดิน

เถา รสขมจัด *สรรพคุณ* บำรุงน้ำดี แก้พิษเสมหะและโลหิต ถ่ายและล้างโทษเสมหะ และอุจจาระให้ตก

ราก รสขม *สรรพคุณ* แก้ไข้ตัวร้อน ดับพิษไข้ แก้ปวดศีรษะ บำรุงน้ำดี  
ลูก มีคุณสมบัติพิเศษ คือ ถ่ายพิษตานซาง แก้ตานขโมยพุงโรติกได้ดี

**เขี้ยววู** หรือ **ตั้งเครื่องคำตัวแม่** ไม้เถาเนื้อแข็งเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น

เถา รสขื่นร้อนเล็กน้อย *สรรพคุณ* ขับโลหิตในมดลูกหลังคลอดบุตร แก้ก้นนิบาตหน้า  
เพลิง แก้มดลูกอักเสบ แก้ปวดท้อง ขับลม

**คนทีสอขาว** ไม้เถายืนต้นขนาดย่อม หรือเรียกว่า คนทีสอเครือ

ใบ รสขมเมา *สรรพคุณ* บำรุงน้ำดี ขับลม ฆ่าพยาธิผิวหนัง  
ดอก รสขมเมา *สรรพคุณ* บำรุงน้ำดี แก้ไข้ แก้พยาธิ แก้หืดไอ แก้ไข้ในหญิงมีครรภ์  
เมล็ด รสขม *สรรพคุณ* เจริญอาหาร  
ราก รสขม *สรรพคุณ* แก้โรคตับ ถ่ายน้ำเหลืองเสีย ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ บำรุงธาตุ แก้  
ปวดข้อและปวดกล้ามเนื้อ

**คนทีสอทะเล** เป็นไม้เลื้อยตามพื้นทราย

ต้น รสเผ็ดร้อน *สรรพคุณ* แก้กัวพยาธิ ฟกบวม แก้เสมหะ แก้ม แก้ริดสีดวงในคอ

**คัตเค้า** ไม้เถายืนต้นมีหนามแหลมคม

เถา รสฝาด *สรรพคุณ* แก้เสมหะ บำรุงโลหิต  
ลูก รสฝาดอมเปรี้ยว *สรรพคุณ* ขับฟอกโลหิตระดูสตรีที่เน่าร้าย  
ราก รสเย็นฝาดเล็กน้อย *สรรพคุณ* ขับและแก้ไข้เพื่อโลหิต

**คุดะ (ขรุขระ)** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เถา รสเย็น *สรรพคุณ* ระบายความร้อน แก้ไข้ร้อนในกระสับกระส่าย แก้ปวดเมื่อย  
ตามร่างกาย แก้น้ำเหลืองเสีย

**โคคลาน** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เถา รสขมเบื่อเย็น *สรรพคุณ* แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย ครั้นตัว เส้นตึง  
ปวดหลัง ปวดเอว แก้กระษัย ขับปัสสาวะ แก้ไตพิการ บำรุงโลหิต

**โคกกระออม หรือ ตุ่มตอก** ไม้เลื้อยขนาดเล็กคล้ายมะระ

เถา รสขมขื่น *สรรพคุณ* แก้ไข้  
ใบ รสขมขื่น *สรรพคุณ* แก้หืด  
ดอก รสขมขื่น *สรรพคุณ* ขับโลหิต  
ลูก รสขมขื่นเย็น *สรรพคุณ* ดับพิษไฟลวก  
ราก รสขมเย็น *สรรพคุณ* แก้พิษงู ใช้หยอดตาแก้ตาต้อ  
ใช้ทั้ง ๕ รสขมเย็น *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ บำรุงน้ำนม ระบายท้อง แก้ไข้

**คอเบ็ด (คอเบ็ด)** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เถา รสขื่นเย็นขม *สรรพคุณ* บำรุงโลหิต แก้ไข้ตัวร้อน แก้กระษัย ขับปัสสาวะ

**จิงจ้อขาว หรือ จิงจ้อหลวง** ไม้เถาเลื้อยพาดพันตามต้นไม้

เถา รสร้อน *สรรพคุณ* แก้ลมพรัตติก กระตุ้นลำไส้ช่วยย่อยอาหาร แก้เสมหะ โลหิตและกำเดา

**จิงจ้อแดง หรือ จิงจ้อเหลี่ยม** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เถา รสหวาน *สรรพคุณ* บำรุงเนื้อให้สดชื่น  
ราก รสร้อนขึ้นเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้เสมหะและลม ช่วยการย่อยอาหาร แก้กำเดา และโลหิต

**ชะลูดขาว** ไม้เถาเลื้อยพาดพันตามต้นไม้

เปลือกเถา รสหอมเย็น *สรรพคุณ* ขับผายลม แก้ปวดในท้อง  
ใบ ลูก รสร้อนหอมสุขุม *สรรพคุณ* แก้ไข้ร้อนใน กระสับกระส่าย สะอึก แก้ตีพิการ แก้คุดทะราด

**ชะลูดแดง** ไม้เถาเนื้อแข็งยืนต้น

ใบ รสร้อนหอมสุขุม *สรรพคุณ* กระจายโลหิต  
ราก รสเย็น *สรรพคุณ* แก้โรคน้ำขี้เรื้อรัง แก้เลือดออกตามไรฟัน

**ชะเอมไทย (ส้มป่อยหวาน)** ไม้เถายืนต้นขนาดกลาง

เนื้อไม้ เถา รสหวานชุ่ม *สรรพคุณ* แก้เสมหะในลำคอ แก้คอแห้ง แก้ลม บำรุงธาตุ  
บำรุงกำลัง บำรุงกล้ามเนื้อให้เจริญ ขับเสมหะ แก่น้ำลายเหนียว แก้เลือดออกตามไรฟัน

ใบ รสขื่น สรรพคุณ ขับโลหิตระดู  
 ดอก รสขื่นขมน้อย สรรพคุณ ช่วยย่อยอาหาร  
 ราก รสหวานเอียน สรรพคุณ แก้เสมหะจุกคอ แก้ไอ บำรุงหัวใจให้สดชื่น

**ชะเอมบ้าน (ชะเอมสวน) ไม้เถาเลื้อยพาดพันตามต้นไม้**

ราก รสหวานเอียน สรรพคุณ กัดเสมหะในลำคอ หยอดตา แก้เจ็บตา ตาอักเสบ

**ชะเอมป่า หรือ ชะเอมเถา ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้**

เถา รสหวานเอียน สรรพคุณ ถ่ายลม แก้กอแห้ง บำรุงผิวหนัง แก้โรคตา  
 ใบ รสขมน้อย สรรพคุณ ถ่ายโลหิต  
 ดอก รสขมน้อย สรรพคุณ แก้ดีและโลหิตพิการ  
 ผล รสขมน้อย สรรพคุณ ถ่ายเสมหะ  
 ราก รสหวานเอียน สรรพคุณ แก้กระหายน้ำ ทำให้ชุ่มคอ

**ชิงช้าชาลี (บอระเพ็ดตัวผู้) ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้**

เถา รสขม สรรพคุณ แก้พิษฝีดาษ แก้ไข้เหนือ ไข้เพื่อโลหิต แก้ฝีภาพ บำรุงกำลัง  
 บำรุงธาตุ เจริญอาหาร ทำให้เลือดเย็น แก้มะเร็ง  
 ใบ รสขมเมา สรรพคุณ ฆ่าพยาธิผิวหนัง แก้มะเร็ง  
 ดอก รสขมเมา สรรพคุณ ขับพยาธิในท้อง แก้วระมาด ปวดฟัน แก้แมลงเข้าหู

**เชือกเขาไฟ (ย่างทราย) ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้**

เถา รสขม สรรพคุณ ระบายท้อง แก้น้ำจุกเสียด ขับลมในลำไส้ แก้ท้องขึ้น อืดเฟ้อ

**แข้งม้าทะเลาย ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้**

เถา รสฝาดเย็น สรรพคุณ แก้พิษร้อน แก้เม็ดประดง ผื่นคัน แก้โรคผิวหนัง น้ำเหลืองเสีย

**ชองแมว (ช้องแมว) ไม้เถายืนต้น คล้ายพวกต้นตฤษจีน**

ใบ รสขม สรรพคุณ ระบายท้อง แก้ปวดหู แก้ปวดศีรษะ แก้ผมร่วง ต้มอมแก้  
 เหนืออกบวม แก้ปวดฟัน

ลูก รสขมเล็กน้อย สรรพคุณ แก้โรคท้องมาน แก้ปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ แก้ไอ แก้  
 วัณโรค ทาแก้แผลน้ำกัด

ราก รสขมเย็น สรรพคุณ แก้วณโรค แก้วร้อนในกระหายน้ำ ดับพิษร้อน ถอนพิษไข้

**หญ้านาง (ปู่เจ้าเขาเขียว หรือ หญ้ากาคินี)** มี ๒ ชนิดคือ ชนิดขาว และเขียว เป็นไม้เถา เลื้อย พาดพันต้นไม้อื่น

ราก รสเย็นขม สรรพคุณ แก้ไข้ทุกชนิด ไข้พิษ ไข้เหนือ ไข้หัว เหือด หัด สุกใส ผิดาษ ไข้กาฬ ขับกระทุ้งพิษได้ดี

**หญ้านางใหญ่ (โปกพาย)** ไม้เถาเลื้อยพาดพันตามต้นไม้อื่น

เถา รสเย็น สรรพคุณ ดับพิษไข้ แก้กระษัย ขับปัสสาวะ แก้โลหิตพิการ แก้บวม ตามตัว

**หญ้านางแดง** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

ราก รสเย็น สรรพคุณ ฝนใส่น้ำกิน แก้ไข้หนักไหม้ (ไข้พิษ) แก้พิษสำแดง แก้เม่าเห็ด เม่าสุรา ถอนพิษได้ดี (บางคนเรียก รวงจืด)

**ติปลี** ไม้เถาคล้ายพริกไทย เลื้อยพาดพันต้นไม้

ดอก รสร้อน สรรพคุณ แก้ปถวีธาตุพิการ แก้ท้องร่วง ขับลมในลำไส้

เถา รสเผ็ดร้อน สรรพคุณ แก้ปวดฟัน แก้ปวดท้อง แน่น จุกเสียด ท้องขึ้น อืดเฟ้อ

**ตาไก่** ไม้เถายืนต้น

เปลือกเถา รสเบื่อเมาเล็กน้อย สรรพคุณ ขับโลหิตระดูสตรีให้เป็นปกติ แก้โลหิตระดูขาว ระดูเน่าเหม็น แก้มดลูกอักเสบ เจ็บเสียวท้องน้อย แก้ปวดหลัง ปวดเอว บำรุงโลหิต

**ตานหม่อน (ตาลขี้นก)** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

ใช้ทั้งต้น รสเบื่อเย็น สรรพคุณ แก้พิษตานซาง บำรุงเนื้อหนังให้ชุ่มชื้น คุมธาตุ ขับไล่เดือนในท้อง

**ดินเบ็ดตาเครือ (เถาเอ็นอ่อน)** เป็นไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น

ใบ รสเบื่อเอียน สรรพคุณ แก้ปวดเสียวตามร่างกาย แก้เส้นตึง เมื่อยขบ ทำให้เส้นเอ็นหย่อน

เถา รสขม สรรพคุณ แก้เส้นตึง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

**ตุ้มกาเครือ** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น มี ๒ ชนิด คือ ชนิดเถาสีแดง และ สีขาว

เถา รสขม สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อเสมหะและดี บำรุงไฟธาตุ ช่วยย่อยอาหาร ขับผายลม

ราก รสขมเอียน สรรพคุณ แก้พิษไข้ตัวร้อน ถอนพิษงูสวัด

หัว รสขมเอียน สรรพคุณ แก้วริดสีดวง

**แตงกวา** ไม้เถาเลื้อยไปตามพื้นดิน และพาดพันต้นไม้ตาย  
ผล รสเย็น *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะขัด

**แตงไทย** ไม้เถาเลื้อยไปตามพื้นดิน และพาดพันต้นไม้ตาย  
ใบ ดอก รสจืด *สรรพคุณ* แก้ไข้ ลดความร้อน

**แตงอุลิต หรือ แตงโม** ไม้เถาเลื้อยไปตามพื้นดิน และพาดพันต้นไม้ตาย  
น้ำคั้นจากผล รสหวานเย็น *สรรพคุณ* แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้ปากเป็นแผล ขับปัสสาวะ แก้อาการอ่อนเพลียละเอียดใจ แก้อาการแน่น  
เปลือกผล รสหวานเย็น *สรรพคุณ* แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้ปากและลิ้นเป็นแผล  
เมล็ดใน รสมันหวาน *สรรพคุณ* ช่วยหล่อลื่นลำไส้ แก้แก้กระเพาะปัสสาวะอักเสบ  
ลมขึ้น เบื้องสูง (ความดันสูง) ขับเสมหะ แก้อาเจียนเป็นเลือด แก้ไอเรื้อรัง  
ราก ใบ เถา รสฝาดเย็น *สรรพคุณ* แก้บิด แก้ท้องร่วง

**แตงหนู** ไม้เถาเลื้อยไปตามพื้นดิน  
เถา รสขื่นขม *สรรพคุณ* ขับเสมหะ  
ใบ ลูก รสขื่นขม *สรรพคุณ* แก้ไขจับสะท้านร้อนสะท้านหนาว  
ดอก รสขม *สรรพคุณ* ขับโลหิต  
ราก รสขมเย็น *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ แก้ลม แก้คุดทะราด แก้เสมหะ

**แตงร้าน** ไม้เถาเลื้อยไปตามพื้นดิน  
ใบ รสจืด *สรรพคุณ* แก้ไข้ แก้ตัวร้อน

**ต้อยติ่ง** ไม้ต้นเล็ก  
เมล็ด รสเย็นฝาด *สรรพคุณ* ดูดหนอง สมานแผล ทำให้แผลแห้งเร็ว

**ตำลึง (ผักสีบาท, ผักแคบ)** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น  
ใบ รสเย็น *สรรพคุณ* ดับพิษร้อน ถอนพิษไข้ แก้ไข้ตัวร้อน แก้พิษฝี ถอนพิษขม  
ของใบไม้ และตำแย แก้ปวดแสบปวดร้อน แก้คัน  
เถา รสเย็น *สรรพคุณ* ใช้น้ำในเถาหยอดตา แก้อาการตาแดง ตาขี้ ตาแฉะ ตาอักเสบ  
ราก รสเย็น *สรรพคุณ* แก่ดวงตาเป็นฝ้า ดับพิษทั้งปวง

**ถอบแถบ** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้  
ใช้ทั้งต้น รสเบื่อเอียน *สรรพคุณ* แก้พิษตานซาง แก่ตานขโมย ขับพยาธิเสมหะถ่ายลม

ใบ ใช้ทั้ง ๓ ใบ ใส่เกลือเล็กน้อย ต้มเอาน้ำให้เด็กอ่อนรับประทาน ระบายท้องได้ดี

**ถั่วผี** ไม้ล้มลุกเครือ

ราก รสเย็น *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะพิการ

**ถั่วลิ้นเตา** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เถา รสเย็น *สรรพคุณ* แก้ตับพิการ ชักตับ แก้ตับทรุด  
ฝัก รสมัน *สรรพคุณ* บำรุงกำลัง บำรุงไขข้อ

**เถาเกล็ดนาคราช** ไม้เถาเลื้อย

เถา รสเย็น *สรรพคุณ* แก้พิษตะขาบ แมงป่อง แก้พิษงู และถอนพิษต่างๆ คั่วให้  
เหลือง ดองสุรา *สรรพคุณ* ขับโลหิตระดู แก้ปวดเอวปวดหลัง เนื่องจากโลหิตระดูไม่ปกติ

**เถาคัน** ไม้เถาพาดพันต้นไม้อื่น มี ๒ ชนิด คือ ชนิดแดง และชนิดขาว แต่นิยมใช้ชนิดแดงมาก

เถา รสขื่นขม *สรรพคุณ* ขับเสมหะ แก้กระษัย ทำให้เส้นหย่อน ฟอกเลือด ขับลม  
แก้ฟกช้ำภายใน ขับเลือดเน่าและขับคาวปลาหลังการคลอด

ใบ อังไฟพอเหี่ยว ปิดหัวผี ให้ผีแตกเร็ว

**เถาคู** ไม้เถายืนต้น

เถา รสฝาด *สรรพคุณ* แก้เม็ดประดง ขับลมในข้อขัด แก้ปวดข้อและแท่งกระดูก  
ราก รสฝาดเย็น *สรรพคุณ* แก่มือเท้าอ่อนเพลีย

**เถานาคราช (ว่านนาคราช)** ไม้เลื้อยพาดพันต้นไม้ฝุ่

เถา รสเย็น *สรรพคุณ* ถอนพิษอักเสบ ปวดแสบ ปวดร้อน ถอนพิษสัตว์กัดต่อย  
แก้พิษผี แก้สัตว์มีพิษขบกัด

**เถาปล้อง** ไม้เถายืนต้น

ใบ รสเย็นเบื่อ *สรรพคุณ* ต่ำกับสุราพอก แก้ปวดผี ถอนพิษปวดอักเสบ  
ราก รสเย็นเบื่อ *สรรพคุณ* ฝนกับสุราทา แก้พิษตะขาบ แมงป่อง พิษงู

**เถามวก (เครือเขามวก)** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้ มี ๒ ชนิด คือ แดงและขาว มักใช้ทั้ง๒รวมกัน

เถา รสเย็นเบื่อ *สรรพคุณ* บำรุงโลหิต แก้โลหิตจาง แก้ท้องร่วง ลงแดง

เนื้อเถา รสขมเบื่อเย็น สรรพคุณ แก้ไข้เชื่องซึม แก้ปวดขัดตามร่างกาย รักษาบาดแผลให้หายเร็ว ทำให้มีลมเบ่งช่วยให้คลอดบุตรเร็ว

**เถาลิ้นเสือ** ไม้เลื้อยพาดพันต้นไม้

เถา รสขื่น สรรพคุณ แก้ตับทรุด ตับพิการ ม้ามโต บำรุงตับ

**เถาวัลย์หญ้านาง** ไม้เถาเลื้อยตามพื้นดิน

เถา ใบ รสเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ ลดความร้อน

**เถาวัลย์ปุน** ไม้เถาขนาดเล็ก

เถา รสจืดเบื่อเย็น สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้กระษัย ขับเสมหะ ทำให้เส้นเอ็นหย่อน ใบสด ขยี้กับปูนอาฟอง ทาบาดแผลสด

**เถาวัลย์เปรียง** ไม้เลื้อยพาดพันต้นไม้ขึ้น

เถา รสเบื่อเย็น สรรพคุณ ถ่ายเส้น ถ่ายกระษัย แก้เส้นเอ็นขอด เส้นตึง แก้ปวดเมื่อย ทำให้เส้นเอ็นหย่อน ขับปัสสาวะ ถ่ายเสมหะลงสู่คูวาร

**เถาเอ็น หรือ เถาเมื่อย** ไม้ประเภทเดียวกับตีนเป็ดเครือ (เถาเอ็นอ่อน)

เถา รสขมติดเมา สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อย แก้เส้นตึง บำรุงเส้นเอ็น เมล็ด รสร้อน สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ แก้ปวดท้อง แน่น จุกเสียด ท้องขึ้นอืดเพ้อ

**ทองระอา หรือ เถาปล้อง** ไม้เถาขนาดใหญ่

เถา รสเอียน สรรพคุณ ถอนพิษยาเบื่อเมา ถอนพิษไข้ตัวร้อน

**นมพิจิตร** ไม้เถาคลายมะระ

เถา รสขม สรรพคุณ แก้ไข้ที่มีพิษ แก้อ่อนในกระหายน้ำ บำรุงน้ำนม

**นมแมว** ไม้เถายืนต้น

เนื้อไม้ ราก รสฝาดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้หวัด ไข้เพื่อเสมหะ และไข้ทับระดู

**นมวัว** เป็นไม้เถายืนต้น ถ้าอยู่ไกลไม่อื่นก็เลื้อยพาดพัน

เนื้อไม้ เถา รสเย็นเผื่อน *สรรพคุณ* แก้ไข้กลับ  
 ผล รสเย็น *สรรพคุณ* ตำทาแก้เม็ดตุ่มผื่นคันตามตัว  
 ราก รสเย็น *สรรพคุณ* บำรุงน้ำนม แก้โรคผอมแห้งในสตรีหลังคลอดบุตร

#### หนามไก่ให้ ไม้เถายืนต้น

ราก รสเย็น *สรรพคุณ* ดับพิษร้อน ถอนพิษไข้ทุกชนิด แก้ไข้ความร้อนสูง ชักคั้ง  
 เพื่อ ไข้จับสั่น แก้ไข้พิษ หัด สุกใส ตำแดง

#### หนามเล็บแมว หรือ หนามเล็บเหยี่ยว ไม้เถายืนต้น

ราก รสเปรี้ยวขื่น *สรรพคุณ* ขับระดูขาว ขับปัสสาวะ แก้มดลูกพิการ ผิมีตุ่มกิด ผิ  
 ในมดลูก แก้เบาหวาน

#### หนามพัน หรือ หนามหิน

ราก รสฝาด *สรรพคุณ* กล่อมโลหิต แก้ไข้พาระดู (ไข้ทับประดูหรือระดูทับไข้)

#### หนาวเดือนห้า ไม้เถาพาดพันต้นไม้ใหญ่

เถา รสเบื่อเมาเย็น *สรรพคุณ* ขับเหงื่ออย่างแรง แก้ไข้ ลดความร้อน ใช้มากอาจ  
 เป็นอันตรายถึงตายได้

#### หนอนตายหยาก (กะเพียดหนู) ไม้เลื้อยตามพื้นดินหรือพาดพันต้นไม้อื่น

ราก รสเบื่อเมา *สรรพคุณ* ทบให้ละเอียดผสมน้ำ ฟอกล้างผม ขมิ้นเหา หิด และกลาก  
 รากสดพอกปิดปากแผลให้สัตว์ในส่วนที่เลียไม่ถึง ขมิ้นหนอนและแมลงตายสิ้น  
 น้ำแช่รากไม้นี้ ใช้ราดฉีดทำลายหนอนหรือแมลงที่มารบกวนพืชผักได้  
 ต้มรับประทานแก้โรคผิวหนังผื่นคัน ต้มกับยาจุน รุมหัวริดสีดวงทวาร ทำให้แห้งผ่อ  
 รากสดทบให้แตก ใส่ปากไหปลาร้า ทิ้งไว้ค้างคืน รุ่งขึ้นหนอนจะตายสิ้น

#### น้ำเต้า ไม้เถาเลื้อยตามพื้นดิน หรือพันต้นไม้อื่น

ใบ รสจืดเย็น *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ ดับพิษร้อน แก้ไข้  
 ผล รสเย็น *สรรพคุณ* บำรุงน้ำนม ขับปัสสาวะ

**น้ำเต้าขม** ไม่เถาเลื้อยตามพื้นดิน หรือพินต้นไม้อื่น

ใบ รสขมเย็น *สรรพคุณ* แก้ไข้ตัวร้อน ดับพิษอักเสบ แก้อ่อนในกระหายน้ำ แก้  
พุพอง แก้เริม ฐุสวัด แก้ฟกบวม

**บอระเพ็ด** ไม่เถาเลื้อยพาดพินต้นไม้อื่น

เถา รสขมเย็น *สรรพคุณ* แก้พิษฝีดาษ ไข้เหนือ ไข้พิษ แก้อ่อนใน กระหายน้ำ  
ทำให้เนื้อเย็น สะอึก บำรุงกำลัง บำรุงน้ำดี บำรุงไฟธาตุ

ใบ รสขมเมา *สรรพคุณ* ฆ่าพยาธิไส้เดือน ฆ่าแมลงเข้าหู แก้อาการปวดฟัน

ลูก รสขม *สรรพคุณ* แก้ไข้ แก้เสมหะเป็นพิษ

ราก *สรรพคุณ* แก้ไข้สูงมีอาการเพ้อคลั่ง

**บอระเพ็ดพุงช้าง (สบู่เลือด)** ไม่เถาเลื้อยพาดพินต้นไม้อื่นๆ

เถา รสขมเมา *สรรพคุณ* ขับโลหิตระดู กระจายลมที่แน่นในอก

ใบ รสขม *สรรพคุณ* บำรุงไฟธาตุ

ดอก รสขมเมา *สรรพคุณ* โรควิวหนัง ผื่นคัน ช่วยย่อยอาหาร

หัว รสขม *สรรพคุณ* หั่นตากแห้งตำผงรับประทานกับน้ำผึ้ง บำรุงกำลัง ขับผายลม  
เจริญอาหาร เป็นยาอายุวัฒนะ

**บวบขม** ไม่เถาวัลย์เลื้อยพาดพินต้นไม้

ลูกสด รสขม *สรรพคุณ* ฟอกศิรษะ แก้ก้น แก้งั้วแค

เมล็ด รสเมา *สรรพคุณ* แก้หืด

รังบวบแห้ง รสจืดเมา แก้อริตสีดวงจุมูก

**บวบหอม** ไม่เถาเลื้อยพาดพินต้นไม้

ลูกอ่อน รสจืด *สรรพคุณ* บำรุงร่างกาย

ราก รสจืด *สรรพคุณ* บำรุงธาตุ บำรุงน้ำดี ระบายพิษไข้

**พระขรรค์ไชยศรี (หนาวเดือนห้า หรือฝนแสนห้า)** ไม่เถาเลื้อยพาดพินต้นไม้

เถา รสเมาเบื่อ *สรรพคุณ* ขับเหงื่อ ระงับความร้อน เป็นยาอันตราย เพราะขับเหงื่อ  
มาก ทำให้หนาวสั้นอาจถึงชีวิตได้

**พาทมี** ไม่เถายืนต้น

ราก รสเย็นเบือเมา สรรพคุณ แก้วริดสีดวงลำไส้ แก้วริดสีดวงจุมก อันตรายเพราะ  
เป็นยาเบืออย่างแรง

### พาดใจน หรือ อีลุ่ม ไม้เถาเย็นต้น

เถาและราก รสร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ถ่ายเสมหะ และโลหิต ขับผายลม แก้วหืด  
แก้วไอ แก้วคุดทะราด แก้วโรคพยาธิผิวหนัง

### พริกไทย ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เถา รสร้อน สรรพคุณ แก้วเสมหะในทรวงอก แก้วอติสาร (ท้องร่วงอย่างแรง)  
ใบ รสเผ็ดร้อน สรรพคุณ แก้วลมจุกเสียดแน่น ปวดมวนในท้อง  
ดอก รสร้อน สรรพคุณ แก้วจักษุแดงเนื่องจากความดันโลหิตสูง  
เมล็ด รสร้อนเผ็ด สรรพคุณ แก้วลมอัมพฤกษ์ ลมมุตชาติ ลมลั่นในท้อง แก้ว  
ท้องขึ้นอืดเพื่อ บำรุงธาตุ แก้วเสมหะเพื่อง

### พริกหาง ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น

เมล็ด รสเย็น สรรพคุณ ขับปัสสาวะ ถอนพิษฟกบวม แก้วกามโรค บำรุงธาตุ

### พริกหอม ไม้เถายืนต้น

ใบ รสเผ็ด สรรพคุณ แก้วร่ามะนาด ปวดฟัน ทำให้น้ำลายใส  
เมล็ด รสร้อน สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ให้ผายเรอ ขับปัสสาวะ

### พลูแก ไม้เถาพาดพันต้นไม้อื่น ใบเล็กคล้ายพลูจีน

ต้น รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้วริดสีดวง  
ใบ รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ฆ่าเชื้อโรคผิวหนัง  
ดอก รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้วโรคตา  
ราก รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้วเลือด ขับลม  
ใช้ทั้ง ๕ รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้วโรคเรื้อน มะเร็ง คุดทะราด แก้ว  
กามโรค แก้วโรคผิวหนัง

### พลูเขี้ยว ไม้เถาพาดพันต้นไม้อื่น

ใบ รสเย็น สรรพคุณ แก้วร่ามะนาด ปวดฟัน ทำให้น้ำลายใส

### พลูควา ไม้เถาต้นเล็ก

ใบ รสร้อนเล็กน้อยกลิ่นคาวขึ้น *สรรพคุณ* แก้กามโรค แก้น้ำเหลืองเสีย แก้เข้าข้อ ทำให้แผลแห้ง แก้โรคผิวหนังทุกชนิด

**พลูจีน** ไม่เฝ้าพาดพันต้นไม้อื่นๆ

ใบสด รสเผ็ด *สรรพคุณ* ลนไฟอุ่นๆ ปิดหน้าอกเด็ก แก้ปวดและหลอดลมอักเสบ  
 ปิดตามต่อน้ำเหลือง แก้อักเสบทำให้ยุบเร็ว เคี้ยวอมในปาก แก้แมงกินฟัน  
 น้ำคั้นจากใบสด รสเผ็ด *สรรพคุณ* ช่วยบำรุงเยื่อกระเพาะอาหาร

**พลูทองหลวง** ไม่เฝ้าพาดพันต้นไม้อื่น

ใบ รสเผ็ดร้อน *สรรพคุณ* แก้ปากเหม็น แก้ปวดฟัน ขยี้กับสุราทาแก้ลมพิษ ใช้  
 ลนไฟปิดหน้าอก แก้ปวดแสบปวดร้อน ลนไฟนาบท้องเด็ก แก้ปวดท้องและแก้ฮั่นทะยาน

**พลูป่า** ไม่เฝ้าเล็กๆขึ้นตามภูเขา

ใบ รสเผ็ดร้อน *สรรพคุณ* แก้อาเจียน ปวดฟัน

**พลูเหลือง** ไม่เฝ้าพาดพันต้นไม้อื่น

ใบ รสเผ็ด *สรรพคุณ* ขับลม แก้ผื่นคัน แก้ปากเหม็น

**เพชรกะฎัก** ไม่เฝ้าเนื้ออ่อน

ต้น รสขื่นร้อน *สรรพคุณ* แก้ไข้หวัด แก้ไข้เพื่อดี แก้มึนงงศีรษะ แก้โรคประสาท แก้นอนไม่หลับ แก้พรตึก กระจายลมแน่นในทรวงอก

**เพชรสังฆาต (ขื่นข้อ,สามร้อยต่อ)** ไม่เฝ้าเนื้ออ่อนเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น

เถา รสขื่นร้อนเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้กะตุกแตก หัก ชัน ขับลมในลำไส้ แก้  
 ริดสีดวงทวารหนัก

**เพชรหึง** ไม่เฝ้าเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น

เถา รสขื่นร้อนเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ ขับผายลม แก้ไข้จับสั่น  
 เรือรัง แก้ม้ามโต พุงโร เนื่องจากพิษไข้มาลาเรีย

**พิกข้าว** ไม่เฝ้าเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น

ใบ รสเย็น *สรรพคุณ* แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษอักเสบ  
 เมล็ด รสมัน *สรรพคุณ* บำรุงปอด แก้ฝีในปอด

ราก รสเบื่อเย็น สรรพคุณ ถอนพิษทั้งปวง

**ผักทอง** ไม่เถาพาดพันต้นไม้อื่นและเลื้อยตามพื้นดิน

ราก รสเบื่อเย็น สรรพคุณ แก้พิษสัตว์กัดต่อย แก้กามตายดำ  
เมล็ด รสมันเบื่อ สรรพคุณ ขับพยาธิในท้อง

**มะกาเครือ หรือ สะไ้เครือ** ไม่เถายืนต้น

เถา รสขมฝาดเฝื่อนเย็น สรรพคุณ แก้บิดมูกเลือด ปวดเบ่ง ขับฟอกโลหิตระดู

**มะกล่ำตาหนู หรือ มะกล่ำเครือ** ไม่เถาพาดพันต้นไม้อื่น

ราก รสเปรี้ยวเย็น สรรพคุณ แก้เสมหะในลำคอ แก้ไอ แก้เสียงแห้ง กล้องเสียงอึกเสบ  
เมล็ด รสขื่นเย็น แก่ริดสีดวงตา และกระจกตาอึกเสบ

**มะกล่ำเครือ** เป็นพิษต่อร่างกายมากไม่ควรใช้

**มะขามเครือ** ไม่เถาพาดพันต้นไม้อื่น

เถา รสเปรี้ยว สรรพคุณ ขับเสมหะ ถ่ายท้อง ฟอกโลหิตระดู

**มะเดื่อดิน** ไม่เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น

ราก รสฝาดเฝื่อน สรรพคุณ แก้เม็ดประดงฝืนคั้น ลมพิษ แก้พิษฝิภายใน แก้  
ตับไตพิการ บำรุงกำลังขับโลหิตระดู

**มะตั่ง** ไม่เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่นๆ

เปลือก ราก รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ แก่กระษัย แก่ตีช่าน แก่ตับอึกเสบ แก้  
ปวดตามข้อมือเท้าบวม

**มะระขี้นก (ผักไห่)** ไม่เถาเล็กๆ

ใบ เถา รสขม สรรพคุณ แก้ไข้ บำรุงน้ำดี ระบายอ่อนๆ

ผล รสขม สรรพคุณ แก้พิษฝิ แก่บวม แก่ปวดเจ็บอึกเสบจากพิษต่างๆ แก่  
ปากเปื่อยปากเป็นฝ้าขาวเป็นขม บำรุงระดูสตรี

**มะระจีน** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

ใบ รสขม สรรพคุณ แก้ไข้หวัด ไข้ตัวร้อน บำรุงน้ำดี

**มะลิ** เป็นไม้เถายืนต้น คล้ายไม้พุ่ม ถ้าไม่อื่นอยู่ใกล้ก็พาดพันหรือคลุม

เถา รสขื่นเย็น สรรพคุณ แก้คุดทะราด ขับเสมหะ และโลหิต

ใบสด รสเย็นฝาด สรรพคุณ แก้แผลพุพอง แก้แผลเรื้อรัง พิษฝีดาษ

ดอก รสหอมเย็น สรรพคุณ ทำให้จิตใจชุ่มชื่น แก้ไอ แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้เจ็บตา

**มะลิวัลย์ (มะลิป่า)** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

ดอก รสเย็นหอม สรรพคุณ บำรุงหัวใจ แก้ไข้ตัวร้อน

ราก รสเย็นจืด สรรพคุณ ถอนพิษยาเบื่อเมา ถอนพิษไข้ แก้พิษอักเสบต่างๆ

**มะแว้งเครือ** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น

ผล รสขม สรรพคุณ แก้ไอ ขับเสมหะ แก้เบาหวาน บำรุงน้ำในตับอ่อน

ราก รสขื่นเปรี้ยวเล็กน้อย สรรพคุณ ขับเสมหะ แก้ไอ แก้ไข้สันนิบาต แก้หน้าลายเหนียว

**ยางนองเครือ** ไม้เถายืนต้น

ยาง รสเมาเบื่อ สรรพคุณ บำรุงหัวใจอย่างแรง นำพิษซึมเข้าบาทแผลอย่างรวดเร็ว

ยางนอง ไม้ช้ำยาพิษ แต่นำฤทธิ์ยาพิษเข้าทางบาทแผลได้รวดเร็วมาก

**รางจืด และรางเย็น** ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น

ราก รสเย็น สรรพคุณ ถอนพิษยาเบื่อเมา แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษไข้ แก้ร้อนใน กระหายน้ำ

**รางแดง** ไม้เถายืนต้น

เถา รสจืดเย็น สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้กะษัยเส้นตึง กระษัยกร่อนทุกชนิด

**ลิ้นมังกร** ไม้เถาเล็กๆ ใช้ชนิดดอกแดงมาก

เถา รสเย็น สรรพคุณ ถอนพิษสัตว์กัดต่อย แก้พิษงู

**ลุ่มนง** ไม้เถาขนาดใหญ่

เถา รสเบื่อเมา สรรพคุณ แก้ปวดตามข้อ แก้เม็ดประดงผื่นคัน แก้ไข้ บำรุงโลหิต

ขับผายลม ฟอกและขับโลหิตระดู

**เล็บมือนาง** ไม้เถายืนต้น

ใบ รสเย็นเอียนเบื่อ สรรพคุณ ทาแก้พิษฝี แก้อักเสบ  
 ผล รสเบื่อเอียน สรรพคุณ ขับไล่เดือน ทำให้สะอึก  
 ราก รสเบื่อเอียน สรรพคุณ ขับอุจจาระเป็นฟองขาวเหม็นคาว  
 ใช้ทั้ง ๕ รสเบื่อเอียนเล็กน้อย สรรพคุณ ขับพยาธิ แก้พิษตานซาง

**เล็บลอก** ไม่เถาพาดพันไม้อื่น

เถา รสเย็น สรรพคุณ บำรุงหัวใจ แก้อ่อนเพลีย บำรุงประสาท แก้ไข้เชิงซึม

**ลำไยเถา** ไม่เถายืนต้น

ราก รสฝาดเผื่อนร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้เสมหะ แก้ลม แก้ชอกช้ำภายใน

**ส้มป่อย** ไม่เถายืนต้น

ใบ รสเปรี้ยวฝาดเล็กน้อย สรรพคุณ ถ่ายเสมหะ ล้างเมือกมันในลำไส้ แก้บิด ฟอก  
 ล้างโลหิตระดู ประคบให้เส้นเอ็นอ่อน

**สะบ้าดำ** ไม่เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เมล็ด รสเบื่อเมา สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง กลากเกลื้อน หิด ฆ่าเชื้อโรคผิวหนัง  
 สุมเป็นถ่าน แก้พิษไข้เชิงซึม แก้พิษร้อนต่างๆ

**สะบ้ามอญ** ไม่เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เมล็ด รสเมา สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน สุมเป็นถ่าน แก้พิษไข้ตัวร้อน

**สะบ้าลาย** ไม่เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เมล็ด รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง น้ำเหลืองเสีย

**สะบ้าเลือด** ไม่เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เมล็ด รสเบื่อเมา สรรพคุณ แก้โรคผิวหนังผื่นคัน แก้หิด ฆ่าพยาธิผิวหนัง

**สามสิบ (รากสามสิบ)** ไม่เถาเล็ก ๆ

ราก รสเย็นหวานชุ่ม สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงตับ ปอด บำรุงเด็กในครรภ์

**สีพันเครือ** ไม่เถายืนต้น

เถา รสเย็นฝาด สรรพคุณ บำรุงโลหิตระดูสตรีให้สมบูรณ์

ใบ รสเย็น สรรพคุณ ตำพอกแก้ปวดฝี

ดอก รสเย็น สรรพคุณ แก้ตาช้ำอักเสบ แก้แมลงสัตว์กัดต่อย

### แสงใจเครือ ไม้เถา

เมล็ด รสเมาเบื่อ สรรพคุณ บำรุงหัวใจ บำรุงประสาท บำรุงธาตุ ทำให้ความจำดี แก้  
อัมพาต แก้ปวดเมื่อยบั้นเอว แก้กระษัย ขับปัสสาวะ ใช้มากเป็นพิษชักกระตุกถึงตายได้

ใบ ต่ำกับสุราพอก แก้แผลเน่าเปื่อย

ราก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ

### แสงพัน ไม้เถาพาดพันต้นไม้อื่น

เถา รสเมาเบื่อ ร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ แก้โรคผิวหนังผื่นคัน น้ำเหลืองเสีย กระจาย  
เลือดเน่าเสียให้เดินสะดวก บำรุงโลหิต ขับฟอกโลหิตระดู

### สลอดน้ำ ไม้เถายืนต้น

ใบ รสจืด สรรพคุณ บำรุงเนื้อหนังให้สมบูรณ์

ดอก รสเมาเย็นเล็กน้อย สรรพคุณ แก่ริดสีดวงจมูก แก้ปวดศีรษะ

ราก รสเย็นจืด สรรพคุณ แก้ไข้เหนือ ไข้พิษ ระบายอ่อนๆ ถ่ายพิษไข้ ถ่ายพรรตึก

### สามะงา ไม้เถายืนต้น

ใบ รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ ต้มเอาน้ำอาบ แก้โรคผิวหนัง ประดง ผื่นคัน

### หนุมานประสานกาย เป็นไม้เถายืนต้น

ใบ รสฝาดเย็นเอียน สรรพคุณ แก้ไอ แก้หืดหอบ แก้อาเจียนเป็นโลหิต (วัณโรคปอด)  
ห้ามเลือดและสมานแผลได้ดี

### หางไหลขาว ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้

เถา รสเอียนเล็กน้อย สรรพคุณ ถ่ายเสมหะและโลหิต ถ่ายลม ถ่ายเส้นเอ็น

### หวายขม เป็นพืชจำพวกเถามีหัว – เหง้า คล้ายเหง้าข่า

หัว รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไอ บำรุงน้ำดี แก่ร้อนในกระหายน้ำ

### หวายตะค้า เป็นพืชพวกเถาไม่มีหัว

เถา ต้น รสเย็น สรรพคุณ แก่พิษร้อน แก่พิษไข้กาฬ แก่ชัก เพราะความร้อนสูง แก่  
สลบ แก่หอบ แก่ลิ้นกระต้างคางแข็ง เนื่องจากพิษไข้

## คุณสมบัติพิเศษต้องสุ่มไฟเสียก่อนจึงเหมาะสมยามีอำนาจดับพิษร้อน พิษไข้ได้วิเศษ

หวายโป่ง เป็นพืชจำพวกเถา (ส่วนมากนำมาทำขาเก้าอี้หวาย)

เถา รสจืด สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน แก้ซางชัก

หวายลิง (หวายเย็บจาก) เป็นพืชจำพวกเถาเลื้อย ลงหัวคล้ายข่า

เหง้า รสขมกร่อย สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ตัวร้อน แก้ไข้เพื่อดีและโลหิต

อบเชยเถา ไม้เถาเลื้อยพาดพันต้นไม้อื่น

ราก รสหอมเย็น สรรพคุณ บำรุงหัวใจ แก้ลมวิงเวียน ทำจิตใจให้ชุ่มชื้น ขับลมในลำไส้ แก้ปวดมวนในท้อง

อังกาบ ไม้เถาเลื้อยต้นเล็ก ๆ มี 3 ชนิด คือ ชนิดดอกเหลือง ดอกขาว ดอกม่วงดำ สรรพคุณเหมือนกัน

ราก รสเผื่อน สรรพคุณ แก้เสมหะ เจริญไฟธาตุ ฟอกโลหิตระดูสตรี ขับปัสสาวะ

อัญชันบ้าน ไม้เถาพาดพันต้นไม้อื่น ใช้ชนิดดอกสีขาวมาก

ราก รสจืด สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้ปวดฟัน โคนฟันอักเสบ แก้ตาฝ้าฟาง ตามัว

อัญชันป่า ไม้เถายืนต้น

ราก รสเบื่อเอียน สรรพคุณ ถอนพิษยาเบื่อเมา ถอนพิษไข้และพิษอักเสบ เป็นแผลอักเสบ

อุโลกเครือ ไม้เถาต้นเล็ก ๆ

ต้น รสเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ ขับปัสสาวะ

ใบสด รสเย็น สรรพคุณ แก้ต่อมทอนซิลอักเสบ เจ็บคอ แก้พิษฝี ปวดแสบปวดร้อน ถอนพิษจากการอักเสบ

2.3 พืชจำพวกหัว – เหง้า ได้แก่ พรรณไม้ที่ไม่ใช่หัวหรือเหง้าฝังลงดิน ส่วนมากเป็นพืชล้มลุก เมื่อเข้าฤดูฝน ฝนตกลงมาก็แตกหน่อออกต้นเจริญงอกงาม และเมื่อถึงฤดูแล้ง ฝนไม่มีก็เหี่ยวเฉาลง ล้มแห้งตายไป เมื่อถึงฤดูฝนก็แตกหน่อเจริญงอกงามมาใหม่อีกเป็นดังนี้เรื่อยไป บางชนิดก็ทนทานต่อความแห้งแล้งได้ดี บางชนิดทนทานต่อความแห้งแล้งไม่ค่อยได้ แล้วแต่ชนิดของพืช จะกำหนดแน่นอนไม่ได้ แต่ที่เรียกกันว่าหัวนั้น ต้องมีลักษณะกลม ถ้ายาวก็ต้องมีลักษณะกลมมากกว่า เหง้านั้นอาจเป็นลักษณะแบนเป็นปุ่มเป็นแงหรือยาวรี มีลักษณะต่างๆ กัน พวกหัว เช่น หัวบุก หัวกลอย และหัวกระดาด ส่วนเหง้าและแงจะหาดูได้ง่าย เช่น เหง้าสับปะรด เหง้าข่า แง่ขิง แง่ไพล แง่กระชาย

และหาข้อพึงสังเกตเอาไว้ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร พวกนี้ตามท้องถิ่นต่างๆ ไปนิยมเรียกกันว่าหัว หรือ เหง้า ตัวอย่างดังต่อไปนี้

**กระชาย** ไม้ล้มลุกลงหัว มี 3 ชนิด คือ กระชายเหลือง กระชายดำ กระชายแดง นิยมใช้อย่างเหลือง หัว รสเผ็ดร้อนขมหอม สรรพคุณ แก้ปากเปื่อย ปากแตกเป็นแผล ขับระดูขาว แก้ใจสั้น แก้ปวดมวนในท้อง แก้บิดมูกเลือด บำรุงกำลัง แงงหรือรากใหญ่ ที่ติดกับหัว รสเผ็ดร้อนขมเล็กน้อย สรรพคุณ แก้กามตายด้าน ทำให้จิตใจกระชุ่มกระชวย มีคุณสมบัติคล้ายโสมจีน

**กระเช้าฝีมด หรือหัวร้อยรู** ไม่ใช่ไม้ลงหัว เป็นพวกกล้วยไม้เป็นโป่งใหญ่ที่ข้อ และลำต้น

หัว รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ บำรุงหัวใจ ขับชีพจร ขับพยาธิในท้อง แก้พิษในข้อกระดูก แก้เม็ดประดง

**กระดาดทั้ง 2** ไม้ลงหัว มี 2 ชนิด คือ กระดาดแดง กระดาดขาว

หัว รสเมาขื่น สรรพคุณ หุงกับน้ำมัน ใส่แผล กัดผ้าแผล กัดหนอง แก้เรื้อรัง รับประทานแก้เถาตานในท้องและกัดเมือกมันในท้องได้ดีอีกด้วย

**กระแตไต่ไม้** ลักษณะคล้ายกล้วยไม้ เเกาะอยู่บนต้นไม้ใหญ่ๆ

หัว รสจืดเบื่อ สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก่นิว แก้เบาหวาน เบื่อพยาธิ แก้ไตพิการ แก้แผลพุพอง

**กะทือ** ไม้ลงหัวจำพวกขิง

หัว เหง้า รสขมขื่นน้อยๆ สรรพคุณ บำรุงน้ำนมสตรีให้สมบูรณ์ แก้ปวดมวนในท้อง แก้บิด ขับผายลม ขับปัสสาวะ หัวกะทือหมกไฟฝนกับน้ำปูนใส รับประทาน แก้ปวดเบ่ง แก้บิด แก้เสมหะ เป็นพิษ แก้แน่นหน้าอก กล่อมอาเจม ขับน้ำย่อยอาหารให้ลงลำไส้

ราก รสขมขื่นเล็กน้อย สรรพคุณ แก้ไข้ตัวเย็น แต่รู้สึกร้อนภายใน

ต้น รสขมขื่น สรรพคุณ แก้เบื่ออาหาร ทำให้เจริญอาหาร

ใบ รสขมขื่นเล็กน้อย สรรพคุณ ขับเลือดเน่าในมดลูก และขับน้ำคาวปลา หลังคลอดบุตรใหม่ๆ

ดอก รสขมขื่น สรรพคุณ แก้ไข้เรื้อรัง ใช้จับสั่นผอมเหลือง แก้ไข้ตัวเย็น

**กะทือป่า** ไม้ลงหัว

หัว เหง้า รสขมขื่นเล็กน้อย สรรพคุณ บำรุงน้ำนมสตรีให้บริบูรณ์ แก้ปวดมวนในท้อง แก้บิด ขับผายลม ขับปัสสาวะ หัวกะทือหมกไฟฝนกับน้ำปูนใส รับประทานแก้ปวด เบ่ง แก้บิด แก้เสมหะเป็นพิษ แก้แน่นหน้าอก กล่อมอาเจม ขับน้ำย่อยอาหารให้ลงลำไส้

ราก รสขมขื่นน้อยๆ สรรพคุณ แก้ไข้ตัวเย็น แต่ร้อนใน

**กระเทียม** ไม้ลงหัวต้นเล็ก

หัว รสร้อนฉุน *สรรพคุณ* แก้ไอ แก้โรคผิวหนัง กลาก เกื้อหนุน แผลเน่า เนื้อร้าย บำรุงธาตุ ขับโลหิตระดู แก้โรคประสาท น้ำคั้นจากหัว หยอดหู แก้ปวดหูและหูอื้อ

**กลอย** ไม้ลงหัว

หัว รสขื่นคั้น *สรรพคุณ* กัดเถาตานเป็นก้อนแข็งอยู่ในท้อง หุงกับน้ำมัน ทาแผล กัดหนองและฝี

**กระวาน** ไม้มีเหง้าหรือหน่อคล้ายข่า มี ๒ ชนิด คือ ชนิดขาว และชนิดดำ *สรรพคุณ* เหมือนกัน

ใบ รสเผ็ดเล็กน้อยกลิ่นหอม *สรรพคุณ* ขับลมให้ผายโรย ขับเสมหะ แก้ไข้เซื่องซึม ดอก รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้เจ็บตา ตาแฉะ ตามัว ลูก รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย *สรรพคุณ* ขับเสมหะ โลหิต และลม

**ขมิ้นชัน** ไม้ลงหัว

หัว รสฝาดเย็น *สรรพคุณ* แก้ไข้เพื่อดี คลั่งเพ้อ แก้ไข้เรื้อรังผอมเหลือง แก้โรคผิวหนัง แก้เสมหะและโลหิต แก้ท้องร่วง สมานแผล

**ขมิ้นอ้อย** ไม้ลงหัว

หัว รสฝาดเย็น *สรรพคุณ* แก้ครั่นเนื้อครั่นตัว สมานลำไส้ แก้กระดูกขาว ขับปัสสาวะ ตำพอกแก้ฟกบวม อักเสบ ใบ รสฝาดเย็น *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ แก้บวมซ้ำ

**ข่าใหญ่ (ข่าหลวง)** เป็นพืชลงหัวจำพวกกระวาน โคนต้นขาว หัวขาว

เหง้า หัว รสเผ็ดร้อนขม *สรรพคุณ* แก้ปวดท้อง แก้จุกเสียดแน่น ขับลมให้กระจาย แก้ฟกบวม แก้พิษ แก้บิดตกโลหิต แก้ลมป่วง แก้เกื้อหนุน แก้สันนิบาตหน้าเพลิง ตำผสมกับเกลือ มะขามเปียกให้สตรีคลอดใหม่ ๆ รับประทานขับเลือด ขับน้ำคาวปลา

ใบ รสเผ็ดร้อน *สรรพคุณ* ข่าพยาธิ กลาก ต้มน้ำอาบ แก้ปวดเมื่อยตามข้อ

ดอก รสเผ็ดร้อน *สรรพคุณ* ทำแก้เกื้อหนุน กลาก

ผล รสเผ็ดร้อนฉุน *สรรพคุณ* ช่วยย่อยอาหาร แก้ปวดท้อง คลื่นเหียน อาเจียน ท้องอืดเพื่อ แก้บิดมีตัวและไม่มีตัว

ตัวอ่อน (หน่อ) รสเผ็ดร้อนหวานเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้ลมแน่นหน้าอก บำรุง  
เตโชธาตุ ช่วยย่อยอาหาร

ต้นแก่ รสเผ็ดร้อนซ่า *สรรพคุณ* ตำผสมน้ำมันมะพร้าว ทาแก้ปวดเมื่อยตาม  
กล้ามเนื้อ แก้ปวดข้อ แก้ลมตะคริว

ราก รสเผ็ดร้อนปรา *สรรพคุณ* แก้เลือดเดินไม่สะดวก แก้เหน็บชา แก้เสมหะและโลหิต

**ข่าตาแดง** ลักษณะเหมือนข่าใหญ่ แต่เล็กกว่าเล็กน้อย โคนต้นสีแดง หน่อขึ้นใหม่แดง รส  
จัดกว่าข่าหลวง

เหง้า หัว รสเผ็ดร้อนขม *สรรพคุณ* แก้ปวดท้อง แก้จุกเสียดแน่น ขับลมให้กระจาย  
แก้ฟกบวม แก้พิษ แก้บิดตกโลหิต แก้ลมป่วง แก้เกลื้อน แก้สันนิบาตหน้าเพลิง ตำผสมกับเกลือ  
มะขามเปียกให้สตรีคลอดใหม่ๆ รับประทานขับเลือด ขับน้ำคาวปลา

ใบ รสเผ็ดร้อน *สรรพคุณ* ฆ่าตัวพยาธิตาก ต้มน้ำอาบ แก้ปวดเมื่อยตามข้อ

ดอก รสเผ็ดร้อน *สรรพคุณ* ทาแก้เกลื้อน กลาก

ผล รสเผ็ดร้อนฉุน *สรรพคุณ* ช่วยย่อยอาหาร แก้ปวดท้อง คลื่นเหียน อาเจียน  
ท้องอืดเฟ้อ แก้บิดมีตัวและไม่มีตัว

ตัวอ่อน (หน่อ) รสเผ็ดร้อนหวานน้อยๆ *สรรพคุณ* แก้ลมแน่นหน้าอก บำรุง  
เตโชธาตุ ช่วยย่อยอาหาร

ต้นแก่ รสเผ็ดร้อนซ่า *สรรพคุณ* ตำผสมน้ำมันมะพร้าว ทาแก้ปวดเมื่อยตาม  
กล้ามเนื้อ ปวดข้อ แก้ลมตะคริว

ราก รสเผ็ดร้อนปรา *สรรพคุณ* แก้เลือดเดินไม่สะดวก แก้เหน็บชา แก้เสมหะและโลหิต

**ข่าลิง (ข่าเล็ก ข่าห้อย)** ลักษณะเหมือนข่าใหญ่ทุกประการ แต่เล็กกว่าเท่าตัว

หัว เหง้า รสเผ็ดร้อนซ่า *สรรพคุณ* แก้กามโรค แก้จุกเสียด แน่นเฟ้อ

ต้น รสเผ็ดร้อนซ่า *สรรพคุณ* แก้ฝีดาษ ผีทราย ผีเส้น ผีฝักบัว

ใบ รสเผ็ดร้อน *สรรพคุณ* แก้เกลื้อนน้อยใหญ่ ฆ่าพยาธิ

ดอก ผล รสเผ็ดร้อนขมซ่า *สรรพคุณ* ขับพยาธิไส้ใส ฆ่าพยาธิภายนอก

ราก รสเผ็ดร้อนหอม *สรรพคุณ* แก้พิษฝีภายใน-ภายนอก

**ข่าน้ำ (ดาหลา)** ต้นใบคล้ายข่า แต่เล็กกว่า ต้นเอนคล้ายกะทือ

หัว เหง้า รสเผ็ดร้อนเผื่อน *สรรพคุณ* แก้เม็ดประดง แก้ผื่นคันตามผิวหนัง

ต้น หน่ออ่อน ดอก รสเผ็ดร้อนซ่า *สรรพคุณ* แก้เสมหะในคอ แก้ลมแน่นหน้าอก  
(อุระเสมหะ) บำรุงเตโชธาตุให้สมบูรณ์ แก้เลือดออกตามไรฟัน

ข้าวเย็นได้ ไม่เลื่อยลงหัวชนิดนี้ เนื้อในหัว สีขาว

หัวและราก รสกร่อยหวานมันเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้กามโรค น้ำเหลืองเสียพุพอง ขับปัสสาวะ

ใบ รสขื่น สรรพคุณ แก้ปากบวม อักเสบ  
 ดอก รสขื่นเปื้อ สรรพคุณ แก้โรคผิวหนัง แก้คุดทะราด  
 ผล รสขื่นจัด สรรพคุณ ลนไฟนาบลูกอัมตะ แก้อัมตะอุ้ง (ใส่ลิ้น)

#### ข้าวเย็นเหนือ ไม้เถาหลงหัว เนื้อในหัวสีเหลือง

หัวและราก รสกร่อยหวานมันเล็กน้อย สรรพคุณ แก้กามโรค แก้เส้นเอ็นพิการ แก้  
 น้ำเหลืองเสียพุพอง ผื่นคัน แก้ปัสสาวะ  
 ต้น รสจืดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้เรื้อรัง ไข้ตัวร้อน  
 ใบ รสจืดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้เหนือ แก้ไข้สันนิบาต  
 ผล รสขื่นจัด สรรพคุณ แก้ลมริดสีดวง

#### ชิงแกลง (ชิงป่า) ไม้ลงหัว หรือลงแงง แต่เล็กกว่าชิงบ้าน

เหง้า รสหวานเผ็ดร้อน สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ลมพรัตติก แก้ลมพานไส้ แก้แน่น แก้  
 เสียดแทง แก่นอนไม่หลับ แก้คลื่นเหียนอาเจียน

#### ชิงบ้าน ไม้ลงหัวจำพวกเป็นแงง หรือเหง้า

เหง้า รสหวานเผ็ดร้อน สรรพคุณ ขับลม แก้ปวดท้อง แก้จุกเสียด เจริญอากาศธาตุ  
 ต้น รสเผ็ดร้อน สรรพคุณ ขับลมให้ผายเรอ  
 ใบ รสเผ็ดร้อน สรรพคุณ บำรุงกำเดา  
 ดอก รสเผ็ดร้อน สรรพคุณ แก้โรคประสาท ซึ่งทำให้ใจขุ่นมัว  
 ราก รสหวานเผ็ดร้อน สรรพคุณ ขับเสมหะในลำคอ เจริญอาหาร

#### เข้าค่า ไม้ต้นลงหัว

หัว รสร้อน สรรพคุณ แก้ฟกบวม แก้พยาธิ แก้คุดทะราด  
 ยาง รสร้อนจัด สรรพคุณ กัดน้ำลาย แต่เป็นพิษต่อร่างกาย

#### คล้า หรือ คลุ้ม ไม้ลงหัวหรือเหง้า เป็นกอคคล้ายข่า

หัว รสเย็นเปื้อ สรรพคุณ แก้ไข้สูง ไข้พิษ ไข้กาฬ แก้พิษไข้ตัวร้อน (ลดความร้อน)  
 แก้ไข้เหนือ แก้ปวดบวม แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ไข้รากสาด แก้ไข้หัด สุกใส ดำแดง ผิดาษ

#### คูน ไม้ลงหัว ต้นคล้ายบอน

หัว รสเผ็ดขื่นคัน สรรพคุณ แก้ก้อนเถาตานในท้อง สุมเป็นเถ้าถ่านผสมยา แก้  
 พิษไข้ตัวร้อน แก้ไข้เชื้องูซึม แก้พิษตานซางเด็ก หุงกับน้ำมันทาบาทแผล กัดผ้า กัดหนองได้ดี

### ง่อนตาหงาย ไม้ต้นเล็กๆลงหัว

หัว รสเย็น *สรรพคุณ* ถอนพิษของเบือเมา ถอนพิษไข้ตัวร้อน ไข้จับสั่น

### ดองดึง ไม้เถาเลื้อยขนาดเล็กลงหัว

หัว รสร้อนเมา *สรรพคุณ* แก้โรคเรื้อน คุดทะราด แก้ปวดข้อ (รูมาติซึม) แก้  
กามโรค แก้พิษสัตว์กัดต่อย

### เต่าเกียด ไม้พุ่มลงหัว

หัว รสเย็นหอมฉุย *สรรพคุณ* แก้ตับปอดพิการ ชักตับ กัดฟอกเสมหะ แก้ไอ

### ถั่วพู ไม้เถาเลื้อยชนิดลงหัว

หัว รสหวานชุ่ม *สรรพคุณ* ชูกำลัง บำรุงครรภ์ แก้อ่อนเพลีย บำรุงดวงใจ ให้ชุ่มชื้น

### ท้าวยายม่อม ไม้ชนิดลงหัว

หัว ทำแป้งเรียกว่า แป้งท้าวยายม่อม รสมัน *สรรพคุณ* ผสมน้ำตาลกรวด ให้คนไข้  
รับประทาน บำรุงกำลัง บำรุงหัวใจ ทำให้จิตใจชุ่มชื้น

### บุก ไม้ล้มลุกลงหัว

หัว รสเบือเมาคั้น *สรรพคุณ* กัดเถาคาน กัดเสมหะ หุงกับน้ำมันทากแผลกัดผ้า กัดหนอง

**บัวน้ำ บัวสาย** อันที่จริงจำพวกบัวน้ำหรือบัวสายนี้ เป็นพืชประเภทที่อยู่ในน้ำมีหัวและเหง้า  
ด้วยก็เลยเอามาอธิบายในพืชจำนวนนี้ด้วย คือ

๑. บัวชม	สายเล็ก	พันธุ์ดอกขาว
๒. บัวกินสาย	สายขนาดกลาง	พันธุ์ดอกขาวแกมชมพู
๓. บัวสัตตบุษย์	สายใหญ่	พันธุ์ดอกขาวปลอด
๔. บัวสัตตบรรณ	สายใหญ่	พันธุ์ดอกสีแดงและสีชมพู
๕. บัวจงกลนี	สายใหญ่	พันธุ์ดอกสีชมพู
๖. บัวเผื่อน	สายขนาดกลาง	พันธุ์ดอกสีซีดขาว
๗. บัวผัน	สายเห็ด	พันธุ์ดอกสีคราม ถ้าดอก สีม่วงหรือสีชมพู สายและ ดอกจะใหญ่

บัวทั้งหมดนี้ มีสรรพคุณเหมือนกันคือ

ดอก รส ฝาดหอมเย็น *สรรพคุณ* บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น บำรุงกำลัง แก้ไข้ตัวร้อน  
เมล็ด (คว่ำ) รสขมหอม *สรรพคุณ* บำรุงกำลัง เจริญอาหาร  
หัว รสหอมมัน *สรรพคุณ* บำรุงร่างกาย ชูกำลัง บำรุงครรภ์

### บัวบกป่า ไผ่ลิงหัว (บัวสันโดษ)

หัว รสเบื่อขมเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้ก้องร่วง บำรุงธาตุ เจริญอาหาร เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย

### บัวหลวง ไผ่จำพวกเหง้า มีชนิดต่างๆ ดังนี้

๑. บัวหลวงแดง พันธุ์ดอกสีแดง
  ๒. บัวหลวงขาว พันธุ์ดอกสีขาว
  ๓. บัวสัตตบงกชแดง พันธุ์ดอกสีแดงซ้อน
  ๔. บัวสัตตบงกชขาว พันธุ์ดอกขาวสีซ้อน
- รวมทั้ง ๔ ชนิดคือมีคุณสมบัติเหมือนกันคือ

เหง้า รสหวานมันเล็กน้อย *สรรพคุณ* บำรุงกำลัง แก้อ่อนใน กระหายน้ำ แก้เสมหะ แก้ไข้เพื่อดี แก้อาเจียน แก้ไข้ตัวร้อน

ดอก รสฝาดหอม *สรรพคุณ* บำรุงครรภ์ แก้ไข้ ทำให้เกิดลมแบ่งคลอดบุตรได้ง่าย

เกสร รสฝาดหอม *สรรพคุณ* แก้ไข้ รากสด หรือใช้ท้องเสีย ชูกำลังทำให้ชื่นใจ บำรุงครรภ์ รักษา

ผัก รสฝาด *สรรพคุณ* แก้ก้องเสีย แก้พิษเห็ดเมา ขับรกให้ออกเร็วเวลาคลอดบุตร

เปลือกเมล็ด รสฝาด *สรรพคุณ* แก้ก้องร่วง สมานแผล

เมล็ด รสหวานมัน *สรรพคุณ* บำรุงกำลัง บำรุงไขข้อ ทำให้กระชุ่มกระชวย

ตีบัว รสขม *สรรพคุณ* ขยายหลอดเลือดในหัวใจ แก้ก้องเสียหลังจากอาเจียนเป็นโลหิต แก่น้ำกามเคลื่อนไหวขณะหลับ

ใบอ่อน มีวิตามินซี รสฝาดเปรี้ยว *สรรพคุณ* บำรุงร่างกายให้ชุ่มชื้น

ใบแก่ รสฝาดเปรี้ยวเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้ไขบ่งเลือด

### ปรงบ้าน ไผ่พุ่มลงหัว

หัว รสเย็นเบื่อ *สรรพคุณ* ฝนกับน้ำปูนใสทา แก้อัลลาบเพลิง งูสวัด เริม ดับพิษปวดแสบปวดร้อน

### ปรงป่า ไผ่ลิงหัวใหญ่

หัว รสฝาดเย็น *สรรพคุณ* ฝนกับสุราทา แก้ฟกบวม สมานแผล แก้แผลเรื้อรัง แผลกลาย

ดอก รสเผ็ด *สรรพคุณ* บำรุงร่างกาย บำรุงธาตุ แก้อลม แก้ดีและเสมหะพิการ ไผ่ลิงหัว

หัว รสเผ็ดขมจัด *สรรพคุณ* แก้ไข้ แก้หวัด แก้กำเดา ขับลมในลำไส้ ตำสมสู่ระเซ  
เด็ก แก้หวัดกำเดา

#### เปราะหอมขาว ไม้ลงหัวชนิดเดียวกับเปราะหอมแดง

หัว ใบ รสร้อนหอม *สรรพคุณ* ขับลมในลำไส้ให้ผายเรอ แก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ ทำยา  
สุขุมม่อมเด็ก แก้หวัด กำเดา ชางชัก และลมชาง

ต้น รสหอมติดร้อน *สรรพคุณ* ขับเลือดเน่าของสตรีหลังคลอดบุตร  
ดอก รสหอมฉุย *สรรพคุณ* แก้เด็กนอนสะดุ้งผวา ร้องไห้ตาค้าง ชักตาเหลือก

#### เปราะหอมแดง ไม้ลงหัวจำพวกมหากาฬ

หัว รสหอมเผ็ดเล็กน้อย *สรรพคุณ* ขับเลือด ขับหนองให้ตก แก้ไอ แก้ลมพิษ แก้ผื่นคัน

ต้น รสหอมเผ็ดเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ

ใบ รสร้อนกลิ่นหอม *สรรพคุณ* แก้เกลื่อนวงใหญ่

ดอก รสหอมติดร้อน *สรรพคุณ* แก้โรคตาอักเสบ ตาแฉะ

#### พุทธรักษาดอกแดง ไม้ล้มลุกลงหัว

หัว รสเย็นขึ้น *สรรพคุณ* บำรุงปอด แก้อาเจียนและไอเป็นโลหิต

#### ไพล ไม้ลงหัว

หัว รสฝาดขึ้นเอียน *สรรพคุณ* ตำคั้นผสมกับเกลือสัตสุ ๑ ช้อนโต๊ะรับประทานถ่าย  
พิษบิด ขับลมในลำไส้ ขับประจำเดือนสตรี ฝนทาแก้เคล็ดบวมยอก และผสมกับน้ำมันเบนซิน ทาแก้  
เหน็บชาชนิดบวม สมานแผล

ใบ รสขึ้นเอียน *สรรพคุณ* แกครั้นเนื้อครั้นตัว แก้ปวดเมื่อย

ต้น รสฝาดขึ้นเอียน *สรรพคุณ* แก้อุจจาระพิการ แก้อาตุพิการ อุจจาระพิการ

ดอก รสขึ้น *สรรพคุณ* แก้ไข้ใน กระจายเลือดเป็นก้อนเป็นนิม

ราก รสเบื่อเอียน *สรรพคุณ* แก้เลือดกำเดาออกทางปากทางจมูก แก้อาเจียนเป็นโลหิต

#### มหากาฬ (ว่านมหากาฬ) ไม้ลงหัว

หัว รสเย็น *สรรพคุณ* ดับพิษกาฬ ดับพิษร้อน แก้พิษไข้เซื่องซึม แก้กะสับกะสา แก้พิษอักเสบ

ใบ รสเย็น *สรรพคุณ* ตำพอกถอนพิษฝี แก้อักเสบ ปวดแสบปวดร้อน

#### มหาสแดง ไม้กอลงหัว

หัว รสเย็น *สรรพคุณ* แก้ไข้ แก้พิษร้อน แก้พิษหัวกาฬ แก้วร้อน ขับปัสสาวะ

**ยั้ง** ไม้เถาเลื้อยลงหัว

หัว รสหวานมัน *สรรพคุณ* ดับพิษ แก้เส้นเอ็นพิการ แก้ลมโรคน้ำเหลืองเสีย เข้าข้อ

**เร็ดหนู** ไม้ต้นเล็ก ๆ ลงหัว

หัว ราก รสอ่อนเล็กน้อย *สรรพคุณ* บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก้อ่อนเพลีย แก้ลมตายด้าน

**ลำพันแดง หรือ ลำพันขาว** ไม้ลงเหง้าอยู่ริมทะเล

เหง้า รสเค็มกร่อย *สรรพคุณ* ขับโลหิตระดูสตรี ขับลมในลำไส้ แก้จุกเสียด แก้โลหิตระดูทำให้พิษให้คั่งเพ้อ

**หวายตะมอย** ไม้ไซ้ไม้ลงหัว (พวกกล้วยไม้)

ใบ รสเย็น *สรรพคุณ* แก้มือเท้าเย็น บำรุงหัวใจ ทำให้ชีพจรเต้นเร็ว แก้ไข้กาฬ กระทุ้งพิษ ดับพิษร้อน ขับพยาธิ

**สิงหโมรา** ไม้กอกลงเหง้า ลำต้นเป็นหนามสีแดง

เหง้า ก้านใบ รสขมร้อน *สรรพคุณ* บำรุงโลหิต ช่วยย่อยอาหาร ขับน้ำคาวปลาหลังคลอดบุตร

**โสม** ไม้เถาเลื้อยหัว มีโสมจีนและโสมอเมริกา จีนเรียก จินเส็ง จะนำมาใช้ได้ต้องมีอายุ ๗-๘ ปี

หัว ราก รสขมมัน *สรรพคุณ* บำรุงกำลังให้แข็งแรงกระปรี้กระเปร่า บำรุงโลหิต

**โหรา** ไม้ต้นเล็ก ๆ ลงหัว ส่วนมากได้มาตลาดประเทศจีน ในประเทศไทยมีบ้างเล็กน้อย

หัว รสเมาเบื่อ *สรรพคุณ* ขับเสมหะ แก้หอบหืด แก้โรคผิวหนัง เรื้อน มะเร็ง คุดทะราด

**อุตพิศ** ไม้กอกลงหัว

หัว รสขื่นคั้น *สรรพคุณ* แก้ไอ ขับปัสสาวะ กัดล้างเสมหะ แก่ริดสีดวงทวารหนัก แก่ริดสีดวงจุก แก่โรคท้องมาน

**๒.๔ พืชจำพวกผัก** ได้แก่ พรรณไม้ต้นเล็ก ๆ หรือต้นใหญ่ เป็นกอ ต้นต่ำ ต้นสูงหรือเลื้อย ไปอยู่บนบกก็มี อยู่ในน้ำก็มี บางชนิดใช้เป็นอาหารได้ และนิยมเรียกว่า ผัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

**ผักกระชับ** เป็นไม้พุ่มขนาดย่อม (ชักบ้อเช้า)

ราก รสจืดเย็น *สรรพคุณ* ระบายความร้อน แก้ไข้ ขับปัสสาวะ

**ผักกระเจต** (ผักรูนอน) เป็นไม้เลื้อย

ใบ และ นม รสเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน ถอนพิษอักเสบ

### ผักกระโคม

ใบ รสเย็น สรรพคุณ แก้ไข้พิษ ไข้ตัวร้อน ไข้หวัด แก้ปวดศีรษะ

### ผักกาด (หัวไชเท้า)

หัว รสเย็น สรรพคุณ ต่ำคั้นกับน้ำตาลทรายแดง แก้อาเจียนเป็นโลหิต  
เมล็ด รสเผ็ดชุ่ม ขับเสมหะและโลหิต ระบายอ่อนๆ ระวังอาการหอบ แก่ลมจุกเสียด

### ผักกาดนา ไม้ต้นเล็ก ๆ

ใช้ทั้งต้น รสเย็น สรรพคุณ กระทบพิษภายใน แก้พิษตัวร้อน (ลดความร้อน) แก้ไข้  
หัดสุกใส่ตำแดง แก้พิษฝีดาษ ขับเหงื่อ

### ผักกาดน้ำ

ใช้ทั้งต้น รสเย็น สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก่นิว แก่ซำร้ว แก่กามโรค ระวังความร้อน  
แก้ทางเดินปัสสาวะอักเสบ

### ผักกูด ไม้ต้นเล็กขึ้นอยู่ริมน้ำ

ใบ รสเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ตัวร้อน แก้พิษอักเสบ

### ผักขึ้นฉ่าย ไม้ต้นเล็ก

ใช้ทั้งต้น รสเย็นหอม สรรพคุณ ลดความดันโลหิต บำรุงร่างกาย แก้เบาหวาน

### ผักโขมหนาม ไม้ต้นเล็ก ๆ มีหนามตามข้อ

ราก รสขมเย็นชื่นใจ สรรพคุณ แก้ไข้ใน แก้ไข้ แก้ตัวร้อน แก้เด็กคลื่นเป็นฝ้าละออง เจริญอาหาร

### ผักโขมหัด ไม้ต้นเล็ก

ราก รสเย็นชื่น สรรพคุณ แก้พิษร้อนใน ต้มเอาน้ำอาบ แก้เม็ดผื่นคัน ถอนพิษไข้ แก้  
เสมหะ ขับปัสสาวะ

### ผักโขมหิน (ผักขมหิน)

ต้น รสเผ็ดร้อน สรรพคุณ ผายลมผายเรอ แก้เสมหะและดีพิการ

### ผักขวง (สะเดาดิน) ไม้เลื้อยต้นเล็ก ๆ

ใช้ทั้งต้น รสขม สรรพคุณ บำรุงน้ำดี ระบายความร้อน ทำให้ละเอียดนุ่มหัวเด็ก แก้หวัดคัดจมูก

#### ผักคราดหัวแหวน ไม้ต้นเล็ก

ใช้ทั้งต้น รสเฝื่อนเบื่อเล็กน้อย สรรพคุณ แก้พิษตานซาง แก่ริดสีดวง แก้ผอมเหลือง แก้เด็กตัวร้อน แก้ปวดบวม แก้ต่อมทอนซิลอักเสบ

#### ผักเค็ด ไม้พุ่มขนาดเล็ก

ใบ รสขื่นขม สรรพคุณ ต้มเอาน้ำอาบ แก้บาดแผล แก้ผื่นคัน

ราก รสขมเย็น สรรพคุณ แก้พิษร้อนภายในร่างกาย

#### ผักชีลา ไม้ต้นเล็ก ๆ

ลูก รสขมฝาดร้อนหอม สรรพคุณ แก้ไข้เนื่องจากซาง แก้กระหายน้ำ บำรุงธาตุ แก้คลื่นเหียน อาเจียน ขับลมในลำไส้ แก้สะอึก แก้ตาเจ็บ

ราก รสหอมเย็น สรรพคุณ กระทุ้งพิษไข้หัว หัดเหือด สุกใส ตำแดง แก้ไอ เจ็บคอ

#### ผักชีล้อม ไม้ต้นเล็ก ๆ

เมล็ด รสหอมร้อนเล็กน้อย สรรพคุณ ขับลมในลำไส้ แก้ธาตุพิการ แก้ไอ แก้หอบ บำรุงปอด

#### ผักตับเต่า น้ำ ไม้ น้ำ

ใช้ทั้งต้น รสจืดเฝื่อน สรรพคุณ แก้เสมหะและลม แก้เพ้อคลุ้ม แก้ไข้เพื่อดี ช่วยย่อยอาหาร

#### ผักหนอก (บัวบก) ไม้ต้นเล็ก ๆ ใบกลม

ใช้ทั้งต้น รสขมเล็กน้อย สรรพคุณ ตำคั้นเอาน้ำรับประทาน บำรุงหัวใจ แก้ช้ำใน เนื่องจากพลัดตกหกล้ม แก้เมื่อยล้า อ่อนเพลีย แก้บิด ท้องเสีย

#### ผักบุงขัน ผักชนิดนี้มีอยู่ทั้งน้ำจืด น้ำเค็ม เป็นเถาเลื้อยตามพื้นดิน

เถา ใบ รสขื่นเย็น สรรพคุณ ถอนพิษลมเพลมพัด แก้พยาธิตัวจืด

#### ผักบุงขาว ไม้เลื้อยทอดยอด

ใบ เถา รสเย็น สรรพคุณ ถอนพิษทั้งปวง แก้พิษลมเพลมพัด แก้ตาฟาง

ใบ ตำพอก แก้พิษฝี ถอนพิษอักเสบ

#### ผักบุงจีน ไม้ต้นเล็ก

ใช้ทั้งต้น รสเย็น สรรพคุณ แก้พิษฝี ถอนพิษยาเบื่อเมา

**ผักบุ้งแดง** ไม้เลื้อยทอด

ใบ เถา รสเย็น *สรรพคุณ* ถอนพิษยาเบื่อเมา แก้กตาฟาง ตามัว  
ใบ ตำพอก *สรรพคุณ* แก่พิษฝี ถอนพิษอักเสบ

**ผักบุ้งรวม** ไม้เนื้อ

ใช้ทั้งต้น รสขม *สรรพคุณ* แก่พิษทั้งปวง ใช้ต้มเข้ากระโจมเอาไอรรม ขับเหงื่อ แก้บวม เหน็บชา

**ผักเบี๋ย** ไม้ต้นเล็ก ๆ

ใบ รสเย็น *สรรพคุณ* แก้ไข้ แก่ตัวร้อน แก่พิษตานซาง

**ผักเปิดขาว** ไม้เลื้อยตามพื้นดิน

ใช้ทั้งต้น รสขื่นเอียน *สรรพคุณ* ดับพิษโลหิต ทำให้โลหิตเย็น ฟอกและบำรุง แก่  
ระดูสตรีเน่าเหม็น แก้ปวดเอวและท้องน้อย

**ผักเปิดแดง** ไม้เลื้อยตามพื้นดิน

ใช้ทั้งต้น รสขื่นเอียน *สรรพคุณ* ดับพิษโลหิต ทำให้โลหิตเย็น เป็นยาระบายอ่อน ๆ ฟอก  
และบำรุงโลหิต แก่ระดูพิการดำเหม็น แก้ปวดเอวและท้องน้อย

**ผักปอดตัวผู้** ไม้ใบเล็ก ๆ ขึ้นตามทุ่งนา

ราก รสขื่นเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้โลหิตพิการ ขับลมให้กระจาย

**ผักปอดตัวเมีย** เหมือนกับผักปอดตัวผู้ แต่ต้นและใบใหญ่กว่า

ต้น รสขื่นเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้ปวดมดลูกแก้สันนิบาตหน้าเพลิง

**ผักปลัง** ไม้เลื้อยมี ๒ ชนิด คือ ชนิดแดง และชนิดขาว *สรรพคุณ* เหมือนกัน

ต้น รสเย็น *สรรพคุณ* แก่พิษฝี แก่อักเสบ

ใบ รสเย็นเบื่อ *สรรพคุณ* แก่กลาก

ดอก รสเย็นเบื่อ *สรรพคุณ* แก่เกลือ

ราก รสเย็นเบื่อ *สรรพคุณ* แก่โรคผิวหนัง แก่รังแค แก่ท้องผูก

**ผักแพวแดง** ไม้ต้นเล็ก

ราก รสร้อน *สรรพคุณ* แก้ลม แก้กระเพาะอาหารพิการ อุจจาระหยาบ แก่ท้องมาน แก่  
ริดสีดวง แก่หืด ไอ แก้เส้นประสาทพิการ แก้ปวดเมื่อยตามข้อกระดูก

**ผักหวานบ้าน** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ราก รสเย็น สรรพคุณ แก้ตัวร้อน ถอนพิษไข้ แก้ไข้กลับ

**ผักหวานป่า** ไม้ยืนต้นขนาดย่อม

ราก รสเย็น สรรพคุณ แก้ตีพิการ แก้เชื่อมมัว แก้ไข้ แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้กระสับกระส่าย

**ผักแว่น** ไม้ต้นเล็ก อยู่ริมน้ำ ชูใบ ก้านยาว

ใช้ทั้งต้น รสจืด สรรพคุณ แก้เสมหะ แก้ตีเตือด เจริญอาหาร

**ผักเสี้ยนไทย** ไม้ต้นเล็ก ๆ

ต้น รสชุ่มร้อนฉุน สรรพคุณ ขับโลหิตระดูที่เน่าเสีย

เมล็ด รสเมา สรรพคุณ ขับไส้เดือนในท้อง

**ผักเสี้ยนผี** ไม้ต้นเล็ก ๆ

ต้น รสขมร้อนเหม็นเขียว สรรพคุณ ทำให้หนองแห้ง

ใบ รสขม สรรพคุณ แก้ปัสสาวะพิการ

ดอก รสขมขื่น สรรพคุณ ฆ่าพยาธิผิวหนัง

ลูก รสเมา สรรพคุณ ฆ่าพยาธิ

ราก รสร้อนขื่นเล็กน้อย สรรพคุณ แก้สตรีผอมแห้งเนื่องจากอยู่ไฟไม่ได้ แก้ฝีในท้อง

ใช้ทั้ง ๕ สรรพคุณ คุมธาตุ แก้ลม แก้ปวดท้อง เจริญไฟธาตุ แก้ท้องร่วง แก้ฝีใน

ตับ ปอด ฝีในลำไส้ ขับหนองฝี

**ผักหุบลาช่อน** เป็นไม้ต้นเล็ก ๆ คล้ายโตไม่รู้ล้ม แต่เล็กกว่า

ต้น รสจืดเหม็นเขียวเล็กน้อย สรรพคุณ แก้พิษตานซางแก้ฝีตานซาง เม็ดผื่นคัน แก้ตัวร้อน

**ผักหนาม** ไม้เนื้ออ่อน

ใช้ทั้งต้น สรรพคุณ แก้ปัสสาวะพิการ

**๒.๕ พืชจำพวกหญ้า** ได้แก่ พรรณไม้ที่เป็นกอ เป็นเถา หรือเป็นต้นก็มี มีทั้งเกิดอยู่บนบก ในน้ำ เกิดขึ้นบนเนินผา กำแพงโบสถ์และบนเจดีย์เก่า ๆ นำมาใช้เป็นอาหารสัตว์ และปรุงเป็นยาได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

**กกลังกา (กกขนาก)** พวกหญ้าต้นกลม หรือสามเหลี่ยมมน

ต้น รสจืดเย็นขมน้อย สรรพคุณ ขับน้ำดีได้ตกลงลำไส้

ใบ รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ ฆ่าพยาธิ

ดอก รสฝาดเย็น สรรพคุณ แก้แผลเปื่อยพุพองในปาก  
 ราก รสขมเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ใน ขับโลหิตเน่าเสียให้ออกจากร่างกาย  
 หัว รสขมเย็น สรรพคุณ บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก้เสมหะเพื่อง

**กะเม็ง** ไม้ต้นเล็กจำพวกหญ้า มี ๒ ชนิด คือ ชนิดดอกขาวและดอกเหลือง กะเม็งมี รส  
 เย็นและมีธาตุเหล็กเจือปนอยู่ด้วย

ต้น รสเย็น สรรพคุณ ขับลมให้กระจาย แก้อุจจาระแข็งแน่นเพื่อ บำรุงโลหิต  
 ดอก รสเย็น สรรพคุณ แก้ดีซ่าน ตับอักเสบ  
 ราก รสเย็น สรรพคุณ ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร

**หญ้ากระท้ายงาม** ไม้ต้นเตี้ยใบเป็นฝอย

ต้น รสจืดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ใน แก้โลหิตคั่งให้กระจายตกทวารหนัก แก้  
 อาเจียนเป็นโลหิต

**หญ้ากระทืบยอด** ไม้ต้นเล็กใบเป็นฝอย

ต้น รสเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ร้อนใน ขับปัสสาวะ ถอนพิษยาเบื่อเมา แก้  
 สะอึก ตำพอกแก้ฝีกาฬ แก้แผลเรื้อรัง  
 ราก รสเย็น สรรพคุณ แก้หนองใน แก้เนื้อง

**หญ้าเกล็ดหอย** ไม้เลื้อยตามพื้นดิน

ใช้ทั้งต้น รสขมเย็นเล็กน้อย สรรพคุณ ลดความร้อน แก้ไข้ แก้ร้อนในกระหายน้ำ

**หญ้าเกล็ดหอยจีน** ไม้ต้นเล็ก ๆ

ใช้ทั้งต้น รสเย็น สรรพคุณ แก้พิษร้อนภายใน แก้อาเจียนเป็นโลหิต ผสมสุราวม แก้  
 ลำคออักเสบ แก้ฝีในลำคอ แก้ต่อมน้ำลายและต่อมทอนซิลอักเสบ ตำพอกแก้ปวดฝี แก้ฝีอักเสบ

**หญ้าเกล็ดหอยเล็ก**

ใช้ทั้งต้น รสขมเย็นเล็กน้อย สรรพคุณ แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษร้อนภายใน

**ขั้ดมอน** ไม้ต้นเล็ก ๆ จำพวกหญ้า

ราก เป็นเมือก รสเผ็ด สรรพคุณ แก้พิษไข้ ไข้กาฬ แก้ไข้หัด สุกใส ตำแดง ผิดาษ  
 แก้ร้อนใน แก้เยื่อหุ้มสมองอักเสบ แก้ปวดมดลูก

**ขลุ่ (หนาดวัว) ไม้พุ่มต้นเล็ก ๆ จำพวกหญ้า**

ต้น รสเหม็นขื่น *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะพิการ

ใบ คั่วให้เกรียม รสหอมเย็น *สรรพคุณ* ชงน้ำรับประทาน ขับปัสสาวะ แก้กระหายน้ำ

เปลือก รสเมาเบื่อเล็กน้อย *สรรพคุณ* ขับโลหิตประจำเดือน ขับระดูขาว ขับปัสสาวะ แก้กามโรค

**หญ้าคา ไม้กอ ไบยาวแหลมคม**

ราก รสหวานเย็นเล็กน้อย *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ แก้อ่อนในกระหายน้ำ บำรุงไต  
แก้ดีซ่าน แก้ตับอักเสบ แก้อ่อนเพลีย แก้เบื่ออาหาร

**โคกกระสุน (กาบิन्हี่) จำพวกหญ้า ไบคล้ายผักกระเฉด**

ต้น ใบ รสขมเล็กน้อย *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ แก้กระษัย แก้ปัสสาวะพิการ

**หญ้าวงช้าง ไม้ต้นเล็ก ๆ**

ใช้ทั้งต้น รสเย็น *สรรพคุณ* แก้พิษตานซาง ลดไข้ในเด็ก แก้กระหายน้ำ ละลายก้อนนิ่ว แก้โรคตา

**จันใบหอม ไม้ต้นเล็ก ๆ จำพวกหญ้า**

ใช้ทั้งต้น รสร้อน *สรรพคุณ* ขับลมในลำไส้ แก้อุจจาระแข็งแน่นเพื่อ แก้ปวดท้อง แก้  
ธาตุพิการ ขับโลหิตระดูสตรี

**หญ้าชันกาด (หญ้าหวาย)**

หัว รสจืดเย็น *สรรพคุณ* แก้ทางเดินปัสสาวะอักเสบ ขับปัสสาวะ แก้อาการบวมน้ำ  
เนื่องจากโรคไตและโรคหัวใจ ลดความร้อน แก้พิษไข้กาฬ

**หญ้าไซ พืชจำพวกหญ้าเกิดอยู่ในน้ำ**

ใช้ทั้งต้น รสจืดขื่น *สรรพคุณ* ขับฟอกโลหิตประจำเดือนสตรีให้เป็นปกติ แก้ปวดมดลูก บำรุงโลหิต

**หญ้าดอกขาว (หมอน้อย)**

ต้น รสขื่นเล็กน้อย *สรรพคุณ* ขับผายลม แก้ปวดท้อง แก้ท้องขึ้นอืดเพื่อ

ใบสด รสเย็น *สรรพคุณ* ตำพอก ถอนพิษ แก้อักเสบ

**หญ้าตีนกา**

ต้น รสขมเย็น *สรรพคุณ* ลดความร้อน แก้พิษไข้กาฬ บำรุงหัวใจ ตำผสมสุรา ทา  
แก้ฟกบวมอักเสบ แก้ปวดแสบปวดร้อนตามร่างกาย

**หย้าตีนนก** ไม้ต้นเล็กคล้ายหมากดิบน้ำค้าง

ต้น รสขม *สรรพคุณ* บำรุงน้ำดี บำรุงธาตุ แก้ไขเพื่อดี แก้ร้อนในกระหายน้ำ

**หย้าใต้ใบ (ลูกใต้ใบ)** ไม้ต้นเล็ก ๆ

ใช้ทั้งต้น รสขมเย็น *สรรพคุณ* ระบายความร้อน แก้พิษไข้ แก้ไข้มาลาเรีย แก้กามโรค ขับระดูขาว ตำผสมสุราพอก แก้พิษฝี แก้ฟกบวม

**ตำแยแมว (ตำแยตัวผู้)**

ราก รสขื่น *สรรพคุณ* ขับเสมหะ ทำให้อาเจียน ทำให้ระคายเคืองทางเดินอาหาร  
**หย้าถอดปล้อง** จำพวกไม้เนื้อ

ต้น รสจืดเย็น *สรรพคุณ* ขับปัสสาวะ แก้หิว บำรุงไต ขับระดูขาว

**โทองเทง (โคมจีน)**

ใช้ทั้ง ๕ รสเย็น *สรรพคุณ* แก้ต่อมทอนซิลอักเสบ แก้เจ็บในลำคอ แก้ปวดแสบปวดร้อน ฝนหยอดตา แก้อาเจียน แก้ปวดเคืองในลูกตา แก้อาอักเสบ

**หย้าหน้าดับไฟ**

ต้น ใบ ราก รสเย็น *สรรพคุณ* ตำคั้นเอาน้ำทา แก้ปวดแสบปวดร้อน แก้แผลพุพอง  
ใบ รสเย็น *สรรพคุณ* ตำผสมสุรา แก้ปวดพอกแก้พิษฝี บวม แก้พิษไฟไหม้ น้ำร้อนลวก **สุเมศิระเด็ทเวลาเย็น** แก้หวัดคัดจมูก

**ราก รสเย็น** *สรรพคุณ* แก้พิษสุนัขกัด

**หย้าหน้ามราชสีห์**

ต้น รสขม *สรรพคุณ* แก้ปัสสาวะมีสีแดงเหลืองขุ่น บำรุงน้ำนม

**หย้าหวดปลาตุก**

ใช้ทั้งต้น รสขม *สรรพคุณ* บำรุงโลหิต เจริญอาหาร แก้ไข้มาลาเรีย แก้ไข้ ผอมเหลือง แก้ไอ แก้หืด

**หย้าหวดแมว (พยับเมฆ)**

ต้น รสจืด สรรพคุณ ขับปัสสาวะขับนิ้ว แก้กระษัย แก้ปวดเมื่อยบั้นเอว ใช้น้ำมากเป็น  
อันตราย กตหัวใจทำให้หยุดเต้นได้

### หญ้าปราบ (โตไม่รู้ล้ม)

ใช้ทั้งต้น รสจืดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ แก้กระษัย แก้ปัสสาวะพิการ บำรุงกำหนด

### หญ้าปากควาย

ใช้ทั้งต้น รสเย็น สรรพคุณ ดับพิษกาฬ แก้ไข้พิษไข้หัวทุกชนิด ช่วยย่อยอาหาร แก้  
พิษแก้ไข้ตรีโทษ

### หญ้าป็นตอ ไม่เลื้อยพาดพันต้นไม้

หัว รสหวานเล็กน้อย สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงตับ ปอด หัวใจ

### ไผ่ พืชจำพวกหญ้า เป็นกอ ตระกูลเดียวกันมีดังนี้

ไผ่ป่า ไม่มีหนาม

ไผ่สีสุก มีหนามน้อย ต้นใหญ่กว่า

ไผ่บง ไม่มีหนาม ลำใหญ่

ไผ่ลาย มีลำเป็นสีลายสวย

ไผ่รวก ลำเล็ก แข็ง มีหนามน้อย

ไม้จำพวกนี้แห้งหน่ออ่อน ๆ รับประทานเป็นอาหารได้ทั้งสิ้น สรรพคุณ เหมือนกัน

ใบ รสขื่นเผื่อน สรรพคุณ ฟอกล้างโลหิตระดูที่เสีย

ตาคู สุมเป็นถ่าน รสจืด สรรพคุณ แก้ร้อนในกระหายน้ำ ดูดแก๊สในกระเพาะอาหาร

ราก รสเผื่อน สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้ไตพิการ แก้หนองใน ขับระดูสตรี

### ไผ่เหลือง ไม้ยืนต้นเป็นกอ ลำเหลือง

ตาไผ่ รสจืด สรรพคุณ เอา ๗ ตาต้มรับประทาน แก้อสตรีตกโลหิตมากเกินไป

### หญ้าฝรั่ง ไม้จากประเทศสเปน

ใช้เกสร รสขมหวานเล็กน้อย สรรพคุณ บำรุงธาตุ บำรุงโลหิต ชูกำลัง แก้ว  
สวิงสวย แก้ไข้ แก้ตับ ใต้ แก้โรคเส้นประสาท แก้ซางเด็ก

### หญ้าพันงูขาว

ใช้ทั้งต้น รสจืดขึ้น สรรพคุณ ช่วยย่อยอาหาร แก้ไข้ตรีโทษ แก้พิษฝี

### หญ้าพันงูเขียว

ใช้ทั้งต้น รสจืด สรรพคุณ ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ

### หญ้าพันงูแดง

ต้น รสจืด สรรพคุณ แก้ขัดเบา

ใบ รสจืดเย็น สรรพคุณ แก้ออกอักเสบ เป็นเม็ดยเป็นหนามในคอ

ดอก รสจืด สรรพคุณ แก้เสมหะคั่งในทรวงอก ละลายก้อนเนื้อ

ราก รสจืด สรรพคุณ ขับปัสสาวะ

ใช้ทั้งต้น รสจืดเย็น สรรพคุณ รสจืด สรรพคุณ แก้ไข้ แก้อักเสบในลำคอ

### หญ้าพันงูนา

ใช้ทั้งต้น รสจืด สรรพคุณ ขับเหงื่อ แก้ไข้ตัวร้อน

### หญ้าแพรก

ใช้ทั้งต้น รสขมเย็น สรรพคุณ แก้พิษเจ็บปวด แก้อักเสบ แก่สตรีตกโลหิต มาก  
เกินไป แก่ร้อนใน กระหายน้ำ แก้ไขพิษ ไช้กาฬ ไช้หัด สุกใส ตำแดง

### หญ้าพองลม (ปู่เจ้าลอยท่า) ไม้หน้า

ต้น รสจืดเย็น สรรพคุณ แก้ไข้ตัวร้อน แก่ร้อนกระสับกระส่าย

### หญ้าแห้วหมู หญ้าชนิดลงหัว มี ๒ ชนิด เล็ก ใหญ่

หัว รสซ่าติดจะร้อนเผ็ด สรรพคุณ บำรุงธาตุ เจริญอาหาร ขับลมในลำไส้ แก้ท้องขึ้นอืด  
เพื่อ บำรุงกำลัง บำรุงครรภ์รักษา

ว่าน ว่านต่าง ๆ ก็จัดเป็นพืชวัตถุ เช่นเดียวกับพืชวัตถุทั่วไป ว่าน นอกจากจะมีประโยชน์  
ทำยา ยังมีประโยชน์ทางคุณไสย อิทธิฤทธิ์ ชนบางพวกถือว่า ว่านบางชนิดนำโชคလာมาให้ แต่ใน  
ที่นี้จะบรรยายเฉพาะว่านที่มีสรรพคุณในทางนำมาใช้เป็นยาเท่านั้น

### ว่านคันทมาลา ไม้ลงหัว

หัว รสฝาดเผื่อน สรรพคุณ อมแก้ต่อมทอนซิลอักเสบ แก้ฝีในคอ แก้เจ็บคอ ฝนทา  
แก้เคล็ดบวม

### ว่านชกมดลูก ไม้ล้มลุกลงหัว

หัว รสฝาดเผื่อ *สรรพคุณ* แก้มดลูกพิการ แก้ปวดมดลูก ชักมดลูกให้เข้าอยู่หลังคลอดบุตร

#### ว่านหางคํา ไม้ลงหัว

หัว รสร้อนฝาดเผื่อน *สรรพคุณ* ขับลมในลำไส้ แก้ปวดท้อง แก้กามโรค เม็ดผื่นคัน  
 คุมธาตุ ตำพอก แก้ฟกช้ำ บวม เคล็ดขัดยอก

ราก รสขื่นฝาด *สรรพคุณ* สมานแผล คุมธาตุ ขับเสมหะ

#### ว่านห้า ไม้น้ำชอบอยู่ตามทีลุ่มน้ำขึ้นถึงแงง หรือเหง้า

เหง้า หรือ ราก รสร้อนกลิ่นหอมแรง *สรรพคุณ* แก้บิด แก้ปวดท้อง แน่นจุกเสียด แก้  
 ท้องขึ้นอืดเพื่อ ฝนกับสุราทาหน้าอกเด็ก แก้ปอดและหลอดลมอักเสบ

ใบ รสเผ็ดร้อนเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้ปวดกล้ามเนื้อ ปวดข้อ แก้ปวดศีรษะ

หัว น้ำมันที่ได้จากหัว ขับลมในท้อง แก้ท้องขึ้นอืดเพื่อ แก้โรคกระเพาะอาหาร

#### ว่านเพชรน้อย ไม้ล้มลุกลงหัว

หัว รสเผื่อน *สรรพคุณ* รับประทานทำให้ชาตามผิวหนัง ระวังความเจ็บปวดเมื่อยล้า  
 แก้กษัย แก้ก้อน ขับระดูขาว แก้อาการกระดูกเนื่องจากเส้นประสาทพิการ

#### ว่านมหาเมฆ ไม้ล้มลุกลงหัว

หัว รสฝาดเผื่อน *สรรพคุณ* แก้ปวดมดลูก แก้มดลูกอักเสบ บวม ชักมดลูกให้เข้าอยู่หลังคลอดบุตร

#### ว่านร้อนทอง ไม้ลงหัวเล็ก ๆ

หัว รสปร่า *สรรพคุณ* ช่วยย่อยอาหาร แก้ท้องเสีย แก้บิดมูกเลือด คุมธาตุ แก้พิษ  
 ตานซาง แก้พิษผี พิษงู ตะขาบ แมงป่อง

#### ว่านสากเหล็ก ไม้ลงหัว มีดินละหัวคล้ายสาก

หัว และ ราก รสขมเมา *สรรพคุณ* แก้มดลูกอักเสบ ชักมดลูกให้เข้าอยู่หลังการคลอดบุตร

#### ว่านหางจระเข้ ไม้ลงเหง้า

ราก เหง้า รสเย็นเบื่อขม *สรรพคุณ* แก้กามโรค แก้ทางเดินปัสสาวะอักเสบ

ใบ รสเย็นเป็นเมือก *สรรพคุณ* ปิดแก้ปวดศีรษะ ตูดพิษอักเสบต่าง ๆ unction ที่ใบ  
 รับประทานแก้กามโรค

#### ว่านงาช้าง (หอกสุระกาฬ)

ใช้ทั้งต้น รสเผื่อนร้อนเล็กน้อย *สรรพคุณ* แก้ก้อนเนื้องอกกระดูกทำด้วยผมเนื้อหนึ่ง กระดูก

ใบ รสเผื่อนร้อนเล็กน้อย *สรรพคุณ* ระบายอุจจาระ แก้ระดูสตรีพิการ  
ต้น ใช้ตำโขลกผสมกับสุรา แก้เลือดดีขึ้น แก้บาดทะยักปากมดลูกในเรือนไฟ

#### ว่านหางนาถ

ใบ รสเย็น *สรรพคุณ* ตำพอกปิดแผล ถอนพิษอักเสบ แก้พิษตะขาบ แมงป่อง

#### ว่านหอยแครง หรือ ว่านแสงอาทิตย์ ไม่ใช่ไม้ลงหัว

ใบ รสเย็น *สรรพคุณ* แก้ไอ แก้อาเจียนเป็นโลหิต แก้ช้ำในเนื่องจากพลัดตกหกล้ม แก้ร้อนในกระหายน้ำ

**ว่านกลีบเรด** รสเย็นจัด *สรรพคุณ* แก้พิษไข้ พิษตานซาง แก้กาฬมูตร แก้อาเจียน แก้พิษ  
กำเดา แก้น้ำลายเหนียว

**ว่านตีนตะขาบ** รสเมาเย็น *สรรพคุณ* ถอนพิษสัตว์กัดต่อย แก้ฟกบวม เคล็ดยอก แก้หูเป็นน้ำหนวก

**ว่านทางช้าง** รสร้อนขมขึ้นช้ำ *สรรพคุณ* แก้คุณอันบุคคผลทำด้วยกระดูกผี คุณคน ใบต้มระบาย  
อุจจาระธาตุ แก้ระดูสตรีพิการ

**ว่านมหากาฬ** รสเย็นปร่า *สรรพคุณ* ดับพิษไข้ แก้พิษตานซาง แก้พิษไข้ร้อน กลุ่มเพื่อคลั่ง

**ว่านเปราะ** รสขมร้อน กลิ่นหอม *สรรพคุณ* แก้ธาตุพิการ แก้พิษลม แก้ปวดบวม บำรุงหัวใจ

**ว่านเพชรหึง** ไม้เถา รสเมาเบื่อร้อนขม *สรรพคุณ* ถอนพิษสัตว์กัดต่อย แก้เคล็ดยอกช้ำบวม

**ว่านสะตุ้ง** รสเมาเบื่อ *สรรพคุณ* แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้พิษบาดแผล บาดทะยัก ถอนพิษ  
สัตว์กัดต่อย

**ว่านเพชรใหญ่** รสเมาเบื่อ *สรรพคุณ* แก้โรคผิวหนัง ฆ่าพยาธิ คุดูทะราด และรักษาแผลมีเชื้อ

**ว่านสามพันดิ่ง** รสเมาเบื่อร้อนขึ้น *สรรพคุณ* แก้ปวดเมื่อย แก้พิษสัตว์กัดต่อย ทำให้หนังชา

**ว่านดักแด้** รสขมเบื่อ *สรรพคุณ* แก้พิษสัตว์กัดต่อย ทำให้หนังชา แก้ไข้พิษ ไข้กาฬ

**ว่านม้า** รสเมาขมร้อน *สรรพคุณ* บำรุงเส้นเอ็น บำรุงไขข้อ แก้ปวดเมื่อย ตามข้อทำให้เดินทน

เห็ด เห็ดสมควรถัดเห็ดอยู่ในพีชวัตถุ เนื่องเพราะเห็ดนี้ใช้เพาะปลุก และเจริญเติบโตคล้ายพีช

เห็ดโคน รสเย็นหวาน สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย แก้ช้ำใน

เห็ดจาวมะพร้าว รสเย็นหวาน สรรพคุณ ชูกำลัง บำรุงร่างกาย แก้ช้ำใน

เห็ดจอมปลวก รสเย็นหวาน สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย บำรุงเนื้อหนังให้สดชื่น

เห็ดตับเต่าขาว เป็นเมือก รสเย็น สรรพคุณ บำรุงร่างกาย แก้ช้ำใน

เห็ดตับเต่าดำ เป็นเมือก รสเย็น สรรพคุณ บำรุงร่างกาย แก้ช้ำใน

เห็ดฟาง รสเย็นหวาน สรรพคุณ ชูกำลัง บำรุงร่างกาย แก้ช้ำใน

เห็ดเผาะ รสเย็นหวาน สรรพคุณ ชูกำลัง บำรุงร่างกาย **เจริญอาหาร** แก้ช้ำใน

เห็ดหูหนู รสจืดหวาน สรรพคุณ บำรุงร่างกาย ทำให้เนื้อเย็น แก้ช้ำใน

เห็ดกระถินพิมาน ได้จากไม้กระถินพิมานผุ

รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ แก้เริม งูสวัด ไฟลามทุ่ง แก้พิษฝีอักเสบ แก้ไข้กาฬ

เห็ดขี้ควาย เกิดจากกองขี้ควายที่ขี้นานและแห้ง

รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้ลมกองละเอียด แก้นอนไม่หลับ แก้พิษไข้ร้อนกระสับกระส่าย

เห็ดขี้วัว เกิดจากกองขี้วัวที่ขี้นานและแห้ง

รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้ลมกองละเอียด แก้นอนไม่หลับ แก้พิษไข้ร้อนกระสับกระส่าย

เห็ดงูเห่า เกิดจากรากไม้ ลักษณะคล้ายงูเห่าแผ่แม่เบี้ยขึ้นเป็นรา

รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้ไข้พิษ ไข้กาฬ ดับความร้อน แก้กระสับกระส่าย

เห็ดหญ้าคา รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้พิษฝีอักเสบ ปวดแสบปวดร้อน

เห็ดหญ้าแพรก รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้พิษโลหิต แก้ไขท้องเดิน แก้ไข้กาฬ แก้ลม ดับพิษ ผีอกเสบ

เห็ดหญ้าหวาย รสเผ็ดฝาดขึ้น สรรพคุณ แก้พิษไข้เพื่อคลั่ง แก้อ่อนนุ่ม แก้ท้องเดิน แก้ลม แก้ไข้กาฬ

เห็ดตาล เกิดจากไม้ตาลผุ รสฝาดเมา สรรพคุณ แก้ไข้พิษ ไข้กาฬ ไข้รากสาด ดับพิษผี

เห็ดเตย เกิดจากไม้เตยผุ รสเมาเบื่อเย็น สรรพคุณ แก้ไข้พิษ ไข้กาฬ แก้อ่อน  
กระสับกระส่าย แก้ลงแดง แก้ไข้รากสาด

เห็ดไผ่ เกิดจากไม้ไผ่ผุ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ ระวังประสาท แก่นอนไม่หลับ ร้อนนุ่ม

เห็ดมะขาม เกิดจากไม้มะขามผุ รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ แก้ไข้พิษ ไข้กาฬ ผีอกเสบ

เห็ดมะพร้าว เกิดจากไม้มะพร้าวผุ รสฝาดเมา สรรพคุณ แก้พิษไข้ แก้ท้องร่วง แก้พิษโลหิต แก้อ่อนนุ่ม

เห็ดหมาก เกิดจากไม้หมากผุ รสฝาดเมา สรรพคุณ แก้พิษไข้ แก้ท้องร่วง แก้พิษโลหิต แก้อ่อนนุ่ม

เห็ดไม้แดง เกิดจากไม้แดงผุ รสเย็นฝาด สรรพคุณ แก้ไข้พิษ ไข้กาฬ แก้พิษผีอกเสบ

เห็ดไม้ดับเต่า รสเย็นเบื่อ สรรพคุณ แก้ไข้พิษ ไข้ที่มีพิษร้อนสูง ไข้ตักศิลา คือไขข้อกัด สุกใส  
ดำแดง และไขหัวต่าง ๆ

เห็ดไม้รวก เกิดจากไม้รวกผุ รสเมาเบื่อ สรรพคุณ แก้ลมวิงเวียน แก้พิษไข้ร้อนนุ่ม

เห็ดร่างแห หรือ เห็ดระย้า เป็นสาหร่ายเกิดจากดิน มีระย้ารอบดอก รสเมาเบื่อเย็น สรรพคุณ  
แก้ไข้พิษ ถอนพิษกาฬ

### ๓. สัตว์วัตถุ

๓.๑ สัตว์บก ได้แก่ สัตว์ที่อาศัยอยู่บนบก และหากินบนบก ตัวอย่าง

แมลงสาบ ใช้มูลประกอบยา สรรพคุณ แก้ลิ้นขาวเป็นฝ้า เป็นละออง แก้เมื่อยอด ในปาก  
แก้ฟกบวมที่มีพิษร้อน แก้กามโรค (ต้องคั่วหรือสุมาก่อนปรุง)

กวาง เขาแก่ สรรพคุณ แก้ไข้กาฬ ไข้พิษ

เข่าอ่อน บำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง บำรุงความกำหนัด ถอนพิษผิดสำแดง

**วัวป่า เขาวัว สรรพคุณ** แก่ตัวร้อน ดับพิษไข้ แก้พิษกาฬ ถอนพิษผิดสำแดง

ดับ บำรุงร่างกาย บำรุงตับ

ดี แก่ดีซ่าน บำรุงน้ำดี บำรุงโลหิต เป็นกระสายทำให้ยาแล่นเร็ว

**ควายเผือก กระดุก สรรพคุณ** แก่โรคอันบังเกิดจากพิษน้ำเหลือง แผลกลาย กามโรคเข้าข้อ  
ออกดอก

**งูเห่า สรรพคุณ** แก่โรคกระษัย ปวดเมื่อย แน่น เสียด บำรุงกำลัง (ก่อนปรุง ต้องย่างไฟเสียก่อน)

**เสือ** ใช้กระดูก สรรพคุณ บำรุงกระดูก เลือด เนื้อ ไขข้อ แก่ปวดเมื่อยหัวเข่า

**หมี** ไข

เขี้ยว สรรพคุณ ดับพิษ พิษอักเสบ แก่ตัวร้อน แก้พิษตานซาง ปวดในข้อ เส้นเอ็น  
แก่ช้ำในกระจายเลือด

กระดูก บำรุงโลหิต กระจายโลหิต บำรุงกำลัง

**ช้าง** ใช้กระดูก สรรพคุณ แก่โรคอันบังเกิดจากกระดูก โรคเรื้อน มะเร็ง

**วัวดำ** ใช้มูลทำยา สรรพคุณ ดับพิษร้อนถอนพิษไข้ทั้งปวง แก้ไฟลามทุ่ง แก่จูสวัด  
แก่มพิษ แก่ฟกบวม

**๓.๒ สัตว์น้ำ** ได้แก่ สัตว์ที่เกิดและหากินอยู่ในน้ำ

**ปลาช่อน** ใช้ดีทำยา สรรพคุณ แก่ตาต้อ ตาแดง

หางตากแห้ง แก่โรคในปาก ลิ้นเป็นฝ้า เป็นเม็ด ตัวร้อน นอนสะดุ้ง หลังร้อนมือเท้า  
เย็น แก้หอบ ซางทับสำรอกชักเพราะความร้อนสูง

**เกล็ด** ทำให้เกิดลมเบ่ง

**ปลาหมอ** ใช้ทั้งตัวทำยา สรรพคุณ แก่กระษัยปลาหมอ

ดี แก่พยาธิกิน ผม่วรงเป็นหย่อมๆ ช่วยให้ผมดำ

**ปลากะเบน** ใช้หนังทำยา สรรพคุณ ขับเลือดเน่าร้าย หลังจากการคลอดบุตร ขับน้ำคาวปลา

ปลาพะยูน ใช้เขี้ยวทำยา สรรพคุณ แก้พิษไข้กาฬ พิษไข้ซาง พิษไข้ตัวร้อน ร้อนใน กระหายน้ำ

ปลาวาฬ ใช้เหง้ากาม ซึ่งเรียกว่า อำพันทอง สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงหัวใจ แก้อ่อนเพลีย  
แก้ลมวิงเวียน

ตะพาบน้ำ ใช้ตีทำยา สรรพคุณ ขับลมและเลือด แก้ลมกองละเอียด คือลมวิงเวียนหน้ามืด  
พิษปวดกระดูก ถอนพิษฟกบวมอักเสบ ถอนพิษสัตว์กัดต่อย

กบ ใช้หนังมัน สรรพคุณ ทาแก้ปวดเมื่อย ขับยอก เคล็ดกระดูก แก้พิษไข้ ไข้กาฬ (สุ่มไฟ)

ปูนา ใช้ทั้งตัว ตำคั้นปนกับสุรา สรรพคุณ แก้ไข้ใน กระจายโลหิต

ปูทะเล ใช้ก้าม สรรพคุณ ดับพิษกาฬ แก้พิษอักเสบ แก้ไข้ร้อนใน กระหายน้ำ

จระเข้ ใช้ ดี สรรพคุณ ขับเลือดร้าย ขับน้ำคาวปลา แก้โรคตา แก้สันนิบาตหน้าเพลิง

เต่านา ใช้กระดูกงอก สรรพคุณ ถอนพิษฟกบวมอักเสบ ถอนพิษสัตว์กัดต่อย  
ทำกระสาย ยาแก้หืด บำรุงน้ำนม

หัวเต่านา แก่ดับทธาตุ แก่ม้ามโต

ปลาหมึก กระดอง หรือ ลิ่นทะเล สรรพคุณ แก้เม็ดยอดในปาก ฆ่าเชื้อโรค กัด ลิวผ้า แก้  
ปวดท้อง แก้มูกเลือด

หอยต่าง ๆ ใช้เปลือกทำยา สรรพคุณ แก้โรคลำไส้

แมงดาทะเล กระดองรสเค็ม สรรพคุณ ใช้ทำยา แก้โลหิตเป็นพิษ แก้ซางเด็ก

ม้าน้ำ ใช้กระดูกทำยา สรรพคุณ แก้โรคไต แก้ปวดหลัง แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย บำรุง  
กระดูก บำรุงกำลัง

๓.๓ สัตว์อากาศ ได้แก่ สัตว์ที่มีปีก บินไปมาในอากาศได้ ตัวอย่าง

ผึ่ง ใช้หน้าหวานในรังทำยา สรรพคุณ บำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลีย เหนื่อยหอบ แก่  
สะอึก แก่ใช้ตรีโทษ

นกกา หรือ อีกา ใช้กระดูกและขนทำยา สรรพคุณ แก้พิษกาฬ ใช้กาฬ แก้พิษ ตานขวาง

นกนางแอ่น ใช้รังทำยา สรรพคุณ บำรุงกำลัง บำรุงความกำหนัด แก้อ่อนเพลีย

นกกรด ใช้ห้ามัน สรรพคุณ แก้โรคผิวหนังผื่นคัน แก้มะเร็ง

นกกระจอก ถอนขนออกใช้ทั้งตัว สรรพคุณ บำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง บำรุงความกำหนัด

นกออก ใช้ห้ามันทำยา สรรพคุณ แก้โรคผิวหนังผื่นคัน

นกพิราบ ใช้มูลทำยา สรรพคุณ แก้ไขที่เกิดจากพิษตานขวาง แก้ซางร้าย (ความร้อนสูงซัก)  
แก้ลมเบ่ง แก้ปวดท้อง (ต้องคั่วก่อนปรุงยา)

นกยูง ใช้ขนทำยา สรรพคุณ แก้ซางลิ้นขาวเป็นฝ้าละออง แก้หละ แก้ซาง ละอองในปาก แก้  
หอบหืด แก้ซาง ชักตาเหลือกตาชอน

ค่างควาแม่ไก่ ใช้เลือดทำยา สรรพคุณ บำรุงโลหิต และบุรุษโลหิตจาง แก้ผอมแห้ง บำรุง  
กำลัง แก้เหน็บชา

นกกาหน้า ใช้ตีทำยา สรรพคุณ แก้โรคหนังศีรษะพิการ แก้ผมร่วง บำรุงเส้นผม ให้ตกดำ

## ๔. ธาตุวัตถุ

### ๔.๑ ธาตุที่สลายตัวง่าย

ได้แก่ แร่ธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือแร่ธาตุที่ประกอบขึ้นตามกรรมวิธีมี  
คุณสมบัติสลายตัวง่าย เช่น ถูกความร้อนเพียงเล็กน้อย แชน้ำหรือใช้มือขยี้ ธาตุวัตถุเหล่านี้บางอย่าง  
เมื่อสลายตัวออกไปแล้ว ก็ไม่สามารถกลับสู่สภาพเดิมได้ ตัวอย่าง

กำมะถันเหลือง เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ สีเหลืองอ่อนนวล ถูกความร้อนเพียงเล็กน้อยก็สลายตัว

**สรรพคุณ** แก่จุดเสียดในโรคป่วง แก่โรคผิวหนังผุพอง น้ำเหลืองเสีย ฆ่าเชื้อโรค  
ฆ่าแม่พยาธิทั้งภายในและภายนอก ใช้หุงน้ำมันทาแก้หิด **ขับลมในกระดูก**

**กัมมะถันแดง (มาด)** สีแดงใช้หุงกับน้ำใสแผลเรื้อรัง **สรรพคุณ** แก่แผลเปื่อยลาม บดผงผสม  
เหล้าทาดับพิษไข้กาฬบางชนิด เช่น ไช้ส่วต เป็นต้น

**สารส้ม** ก้อนสีขาว **สรรพคุณ** สมานได้ทั้งภายนอกและภายใน ชะล้างระดูขาว แก้บาดแผล  
ทำให้หนองแห้ง แก้แผลในปากในคอ ขับปัสสาวะ แก้หิว

**เกลือสินเธาว์** เกลือที่ได้จากดินเค็ม **ดินโป่ง** **สรรพคุณ** แก้พรรดิก ล้างเมือกในลำไส้ ขับ  
พยาธิในท้อง ละลายหิว แก้ตรีโทษ

**ดีเกลือ** รสเค็มขม **สรรพคุณ** ถ่ายท้องผูก ถ่ายโรคกระษัย ทำให้เส้นเอ็นหย่อน เป็นยาถ่าย  
อุจจาระได้ดี

**เกลือ** รสเค็ม **สรรพคุณ** รักษาเนื้อหนังไม่ให้เน่าเปื่อย บำรุงธาตุทั้ง ๔ แก่น้ำดีพิการ แก่น้ำเหลืองเสีย

**จุนสี** รสเปรี้ยวฝาด **สรรพคุณ** กัดล้างหัวฝี กัดหัวหูด คุตทะราด รักษาโรคฟัน (ระวังถ้าแพ้  
ฟันจะโยกหลุดได้)

**ดินประสีว** **สรรพคุณ** ขับลมที่คั่งค้างตามเส้น ทำให้เส้นเอ็นหย่อน ถอนพิษแก้คันตามผิวหนัง

**พิมเสนเกล็ด** **สรรพคุณ** แก่ลมวิงเวียนหน้ามืด บำรุงหัวใจ ทำให้จิตใจชุ่มชื้น ทำให้เรอ และ  
ผายลม แก่จุดเสียดแน่นเฟ้อ แก้ปวดท้อง แก้แผลสด แผลเรื้อรัง

**น้ำตาลกรวด** **สรรพคุณ** แก่คอแห้ง ชูกำลัง ทำให้เนื้อหนังชุ่มชื้น

**ดินเหนียว** **สรรพคุณ** ดูดมให้ลงเบื้องต่ำ ถอนพิษอักเสบ

**ดินขุยปู** **สรรพคุณ** แก้พิษกาฬ แก้ไข้ป่วง แก้ไข้ที่มีพิษร้อน

**ดินรังกมาร่า** **สรรพคุณ** แก้กระหายน้ำ ดับพิษร้อนถอนพิษอักเสบ

**ดินท้องเรือจ้าง** **สรรพคุณ** แก้เลือดออกตามไรฟัน ทำให้หนังชุ่มชื้น

ดินถ่าน้ำถ้า สรรพคุณ แก้ตาแฉะ ตาอักเสบ

ดินถ่าน้ำส้ม/ ดินถ่าน้ำฐาน สรรพคุณ แก้ตาแฉะ ตาอักเสบ

ดินสอพอง สรรพคุณ ห้ามเห็บ แก้มัดผดผื่นคัน ระวังพิษที่เกิดขึ้นในร่างกาย ทำให้ร่างกายเย็น

ตะกั่วหมและตะกั่วแข็ง ผสมกับน้ำมันรักษาบาดแผล แก้พิษอักเสบต่าง ๆ

#### ๔.๒ ธาตุที่สลายตัวยาก

เหล็ก ใช้สันทายา สรรพคุณ บำรุงโลหิต แก้ตับทรุด ม้ามโตย่อย แก้กุดทะราด และผสมยาแก้ไข้จับสั่น

หินฟันม้า มีตามภูเขา ลักษณะเป็นซี่ ๆ คล้ายฟันม้า สีเหมือนปูนแห้ง สรรพคุณ ดับพิษทั้งปวง แก้พิษในปาก แก้ออกอักเสบวม

หินเขี้ยวมังกร มีลักษณะเหมือนเขี้ยวสัตว์ใหญ่แข็งมาก เกิดตามหน้าผา หรือตามภูเขาในประเทศจีน สรรพคุณ บำรุงหัวใจ บำรุงประสาท แก้โรคประสาท แก้สะอึก ตกใจผวา

แก้วกลบ มีลักษณะเป็นเกล็ดขาวบาง เกิดขึ้นตามภูเขาที่มีหินผุ ๆ รสเย็น กร่อย สรรพคุณ ขับปัสสาวะ แก้พิษโลหิตน้ำเหลือง และโรคตา

ทองคำ เกิดจากแร่ใต้ดิน เป็นธาตุแท้สีเหลือง สรรพคุณ บำรุงเนื้อหนังให้เจริญ ดับพิษร้อนถอนพิษไข้ แก้พิษอักเสบ แก้สะอึกผวา

หินปะการัง สรรพคุณ แก้พิษไข้ ไข้กาฬ และฝีที่มีพิษอักเสบ

บัลลังก์ศิลา (หินอ่อนจีน) เกิดในประเทศจีน สีขาวขุ่นมัว สีเทาบ้าง สีแดง สลับบ้าง รสเย็น สรรพคุณ แก้พิษอักเสบ แก้ปวดร้อน ดับพิษทุกอย่าง ห้ามเห็บ ใช้โรยแผลเรื้อรัง และกามโรค

นมผา เป็นหินงอกย้อยออกมาแล้วแห้งแข็ง หินจำพวกนี้ เนื้อผุ ๆ มีเกิดตามภูเขาทางภาคเหนือ สรรพคุณ ผสมยาหยอดตา แก้อาการอักเสบขุ่นมัวฝ้าฟางให้แจ่มใสใช้ฝนกับสุรา ทาตามผิวหนัง แก้ปวดแสบร้อน แก้โรคประดงบางจำพวก

**หรดาลกลีบทอง** เป็นสารชนิดหนึ่งอยู่ที่ใต้ดิน เป็นก้อนคล้ายสารหนู มีสีเหลือง เป็นเงาและไม่เป็นเงา *สรรพคุณ* ใช้ผสมยากวาด แก้มัดยอดในปากเด็ก แก้งางในปากเด็ก ใช้ผสมยากัดขนหนวด เครา ให้ร่วงหลุดไป

**ศิลาออนตัวผู้** เกิดในประเทศจีน เป็นหินอ่อนชนิดหนึ่งสีขาวใสคล้ายสารหนู *สรรพคุณ* แก้มสมหะ แก้ก้องเสีย และไขอันบังเกิดเพื่อดี

**ศิลาออนตัวเมีย** *สรรพคุณ* แก้ไขฟกบวม แก้ฝีเส้น ฝีเอ็น ฝีคัณฑมาลา

### ๕. ตัวยาระียกได้หลายชื่อ

ตัวยาระียกได้ ๒ ชื่อนี้ มิได้เป็นมาตรฐานเท่าใดนัก บางตำราก็เรียกไปอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนกับตำราที่กล่าวไว้นี้ เพราะด้วยประเทศถิ่นที่อยู่นั้น เรียกกันตามที่อยู่ของตนไป เมื่อรวมความแล้วก็เป็นตัวยา อย่างเดียวกัน มีชื่อจะกล่าวดังต่อไปนี้

๑. ต้นกิ่งถ่อน	เรียกอีกชื่อว่า	พระยาจักร์ทัน
๒. ต้นตะโกนา	เรียกอีกชื่อว่า	พระยาข้างดำ
๓. หนาวเดือนห้า	เรียกอีกชื่อว่า	พระขรรค์ไชยศรี
๔. ร้อนเดือนห้า	เรียกอีกชื่อว่า	ต้นมะไฟเดือนห้า
๕. กระจังโหมใหญ่	เรียกอีกชื่อว่า	ตุตหุม
๖. กระจังโหมเล็ก	เรียกอีกชื่อว่า	ตุตหามา
๗. กระจังโหมน้อย	เรียกอีกชื่อว่า	ขี้หมาข้างรั้ว
๘. ผักบั้ง	เรียกอีกชื่อว่า	ผักทอดยอด
๙. ผักกระเจด	เรียกอีกชื่อว่า	ผักร่อน
๑๐. ต้นชิงชี	เรียกอีกชื่อว่า	ปู่เจ้าสมิงกุย
๑๑. เถาหญ้านาง	เรียกอีกชื่อว่า	ปู่เจ้าเขาเขี้ยว หรือ หญ้ากัศศีนี้
๑๒. เพี้ยายม่อม	เรียกอีกชื่อว่า	ประทุมราชา
๑๓. เจตมูลเพลิง	เรียกอีกชื่อว่า	ลูกใต้ดิน
๑๔. ต้นชำพลู	เรียกอีกชื่อว่า	ผักอีไร
๑๕. เปรียงพระโค	เรียกอีกชื่อว่า	น้ำมันในไขข้อกระดูกโค
๑๖. ผักเป็ด	เรียกอีกชื่อว่า	กินดินท่า หรือหากินดินท่า
๑๗. หยากไผ่ไฟ, หญ้าของไฟ	เรียกอีกชื่อว่า	อยู่หลังคา (นมจาก)
๑๘. ขี้ยาผี	เรียกอีกชื่อว่า	ขี้คารู
๑๙. สุรา	เรียกอีกชื่อว่า	กู้อ้ายบัว
๒๐. น้ำคร่ำ	เรียกอีกชื่อว่า	น้ำไขเสียด
๒๑. ต้นปبيب	เรียกอีกชื่อว่า	ก้องกลางดง

๒๒. ต้นชะเอม	เรียกอีกชื่อว่า	อ้อยสามสวน
๒๓. เถามะระขี้นก	เรียกอีกชื่อว่า	ผักไห่
๒๔. เถาโคกกระสุน	เรียกอีกชื่อว่า	กาบินหนี
๒๕. ก้างปลา	เรียกอีกชื่อว่า	ปู่เจ้าศาลทอง
๒๖. เกลือกระดังมูล	เรียกอีกชื่อว่า	เกลือเยี่ยว
๒๗. เถากระไดลิง	เรียกอีกชื่อว่า	กระไดวอก
๒๘. กำมะถันเหลือง	เรียกอีกชื่อว่า๑๘๘	สุพรรณถันเหลือง, มาดเหลือง
๒๙. กระจับปี่	เรียกอีกชื่อว่า	กระจับปี่
๓๐. แก่นขนุน	เรียกอีกชื่อว่า	กรัก
๓๑. หนุ่ยพองลม	เรียกอีกชื่อว่า	ปู่เจ้าลอยท่า
๓๒. กำแพงเจ็ดชั้น	เรียกอีกชื่อว่า	ตะลุ่มนก
๓๓. กาสามปึก	เรียกอีกชื่อว่า	กาจับหลัก, หนุ่ยสองปล้อง
๓๔. กระจับปี่	เรียกอีกชื่อว่า	หัวร้อยรู
๓๕. ต้นกำลั้วช้างเผือก	เรียกอีกชื่อว่า	พระยาช้างเผือก
๓๖. ต้นกำลั้ววัวเถลิง	เรียกอีกชื่อว่า	กำลั้วทรพี
๓๗. ต้นกำลั้วเสือโคร่ง	เรียกอีกชื่อว่า	กำลั้วพระยาเสือโคร่ง
๓๘. ต้นกำลั้วหนุมาน	เรียกอีกชื่อว่า	กำลั้วราชสีห์
๓๙. แก่นกำเกรา	เรียกอีกชื่อว่า	ดำเสา
๔๐. บัวบก	เรียกอีกชื่อว่า	ผักหนอก
๔๑. ขอบชะนางแดง	เรียกอีกชื่อว่า	หนอนตายอยากแดง
๔๒. ขอบชะนางขาว	เรียกอีกชื่อว่า	หนอนตายอยากขาว
๔๓. ดอกสลิด	เรียกอีกชื่อว่า	ดอกขจร
๔๔. ต้นกรรณิกา	เรียกอีกชื่อว่า	สุพันนิกา
๔๕. ดอกคำฝอย	เรียกอีกชื่อว่า	คำยอง
๔๖. ดอกคำไทย	เรียกอีกชื่อว่า	ดอกชาติ
๔๗. ฆ้องสามย่านตัวผู้ (นิลพัต)	เรียกอีกชื่อว่า	ต้นคว่ำตายหงายเป็น
๔๘. ต้นเหงือกปลาหมอ	เรียกอีกชื่อว่า	ต้นแก้มคอ
๔๙. ต้นฆ้องสามย่าน	เรียกอีกชื่อว่า	ส้มกระเช้า
๕๐. ต้นจามจุรี	เรียกอีกชื่อว่า	ก้ามกราม, ก้ามปู
๕๑. ต้นช้างงาเดียว	เรียกอีกชื่อว่า	หนามคาใบ
๕๒. ต้นตีนเป็ดเครือ	เรียกอีกชื่อว่า	เถาเอ็นอ่อน
๕๓. ต้นตีนเป็ดต้น	เรียกอีกชื่อว่า	พระยาสัตบัน
๕๔. ต้นตีนเป็นน้ำ	เรียกอีกชื่อว่า	พะเนียงน้ำ
๕๕. เม็ดเทียนขาว	เรียกอีกชื่อว่า	ยี่หระ

๕๖. เทียนตาดักแตน	เรียกอีกชื่อว่า	ผักชีลาว
๕๗. ต้นเทียนยาวพาดิน	เรียกอีกชื่อว่า	ผักชีกระเทียม
๕๘. ต้นโทองเทง	เรียกอีกชื่อว่า	โคมจีน, โคมญี่ปุ่น
๕๙. ต้นทองระอา	เรียกอีกชื่อว่า	ลิ้นงูเห่า
๖๐. ผักเลี่ยนผี	เรียกอีกชื่อว่า	ไปนิพพานไม่รู้กลับ
๖๑. หางไหลขาว	เรียกอีกชื่อว่า	โล่ตีน
๖๒. หางไหลแดง	เรียกอีกชื่อว่า	กะลำพะาะ
๖๓. สมออัปยา	เรียกอีกชื่อว่า	ลูกสมอไทย
๖๔. สมอร่องแร้ง	คือลูกสมอชนิดหนึ่งก้านยาว ห้อยร่องแร้งอยู่	
๖๕. บอระเพ็ดตัวผู้	คือ เกาชิงช้าชาลี แต่บอระเพ็ดตัวเมียคือเถาบอระเพ็ดที่มีตุ่ม	

## ๖. ตัวยามีสรรพคุณใกล้เคียงกัน

ตัวยามีสรรพคุณใกล้เคียงกัน หรือมีสรรพคุณเสมอกันนั้น สามารถนำมาใช้แทนกันได้ เพราะตัวยางบางอย่างที่ต้องการ หรือมีในตำรายานั้น ไม่มีหรือขาดไป หรือตัวยางบางอย่างต้องนำมาจากต่างประเทศ บางครั้งตัวยาก็ดขาดตลาด จะขอให้ส่งมาจากต่างประเทศ คนใช้ก็คงจะไม่ได้รับประทานยาเป็นแน่ ดังนั้นแพทย์และเภสัชกรแผนโบราณ จึงได้คิดค้นหาตัวยางบางอย่างที่พอหาได้ พอจะมีสรรพคุณทัดเทียมกัน เพื่อจะได้นำมาปรุงเป็นยาเพื่อรักษาโรค ตัวยามีสรรพคุณใกล้เคียงกัน และพอจะใช้แทนกันได้นั้นมีดังนี้ คือ

๑. โกฎสู	มีสรรพคุณเสมอกับ	ข่าลิง
๒. โกฎเขมา	มีสรรพคุณเสมอกับ	ทรงบาดาล
๓. โกฎหัวบัว	มีสรรพคุณเสมอกับ	หัวกระเทียม
๔. โกฎเซียง	มีสรรพคุณเสมอกับ	ไพล
๕. โกฎจุฬาลัมพา	มีสรรพคุณเสมอกับ	หญ้าตีนนก
๖. โกฎกระดูก	มีสรรพคุณเสมอกับ	หัวกะทือ
๗. โกฎก้านพร้าว	มีสรรพคุณเสมอกับ	ชิงช้าชาลี
๘. โกฎน้ำเต้า	มีสรรพคุณเสมอกับ	หัวเปราะป่า
๙. กะเม็ง	มีสรรพคุณเสมอกับ	ผักคราด
๑๐. กะเพรา	มีสรรพคุณเสมอกับ	แมงลัก
๑๑. แก่นประดู่	มีสรรพคุณเสมอกับ	แก่นมะขาง
๑๒. เกลือสมุทร	มีสรรพคุณเสมอกับ	เกลือประสะ
๑๓. เกลือสินเธาว์	มีสรรพคุณเสมอกับ	สมอทั้ง ๓
๑๔. ดีปลี	มีสรรพคุณเสมอกับ	ขิง
๑๕. บอระเพ็ด	มีสรรพคุณเสมอกับ	ชิงช้าชาลี
๑๖. ยางเทพทวาร	มีสรรพคุณเสมอกับ	ยางสลัดได

๑๗. เปลือกตาเสือ	มีสรรพคุณเสมอกับ	เปลือกนन्हรี
๑๘. กานพลู	มีสรรพคุณเสมอกับ	ลูกจันทร์
๑๙. เปลือกแคแดง	มีสรรพคุณเสมอกับ	เปลือกแคขาว
๒๐. หัสคุณเทศ	มีสรรพคุณเสมอกับ	หัสคุณไทย
๒๑. สารส้ม	มีสรรพคุณเสมอกับ	เหง้าสับปะรด
๒๒. โศกกระสุน	มีสรรพคุณเสมอกับ	นมพิจิตร
๒๓. ใบเงิน	มีสรรพคุณเสมอกับ	ใบทอง
๒๔. น้ำมะกรูด	มีสรรพคุณเสมอกับ	น้ำมะนาว
๒๕. ต่างสลัดได	มีสรรพคุณเสมอกับ	ต่างโคกกระสุน
๒๖. หนอนตายหยาก	มีสรรพคุณเสมอกับ	กะเพียด
๒๗. ขมิ้นอ้อย	มีสรรพคุณเสมอกับ	ขมิ้นชัน
๒๘. กาหลง	มีสรรพคุณเสมอกับ	จิก
๒๙. ผักเสี้ยนทั้ง ๒	มีสรรพคุณเสมอกับ	หญ้าพันงูทั้ง ๒
๓๐. มะไฟเดือนห้า	มีสรรพคุณเสมอกับ	หญ้าปากควาย
๓๑. น้ำตาลทราย	มีสรรพคุณเสมอกับ	น้ำตาลกรวด
๓๒. มะแว้งต้น	มีสรรพคุณเสมอกับ	มะแว้งเครือ
๓๓. มะกรูด	มีสรรพคุณเสมอกับ	ส้มซ่า
๓๔. เมล็ดสลอด	มีสรรพคุณเสมอกับ	พาดไฉน
๓๕. เข็มแดง	มีสรรพคุณเสมอกับ	เข็มขาว
๓๖. ผื่นต้น	มีสรรพคุณเสมอกับ	ผื่นเครือ
๓๗. ดอกตี่ง	มีสรรพคุณเสมอกับ	ผักโหมแดง
๓๘. ลูกกรวย	มีสรรพคุณเสมอกับ	ลูกบิต

## ๗. การเก็บยา

การเก็บยาตามวิธีการของโบราณ ถ้าหากจะพิจารณาให้ดีแล้ว เห็นว่ามีความสำคัญมาก สำคัญทั้งทางด้านให้ได้ตัวยา มีสรรพคุณดีและทั้งทางด้านการสงวนพันธุ์ของพืชสมุนไพรของตัวยาให้คงไว้อยู่ตลอดไปเก็บยาต่าง ๆ ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกาลเวลา วิธีการเก็บยาของแพทย์แผนโบราณมี ๔ วิธี คือ การเก็บยาตามฤดู การเก็บยาตามทิศทั้ง ๔ การเก็บยาตามวันและเวลา การเก็บยาตามยาม (กาลเวลา)

### ๗.๑ การเก็บตัวยาตามฤดู เก็บดังนี้

- ๑) คิมหันตฤดู (ฤดูร้อน) เก็บ เหง้า หัว แก่น ราก จึงจะได้ยามีสรรพคุณดี
- ๒) วสันตฤดู (ฤดูฝน) เก็บ ใบ ดอก ลูกหรือฝัก จึงจะได้ยามีสรรพคุณดี
- ๓) เหมันตฤดู (ฤดูหนาว) เก็บ เปลือกไม้ กระจี และเนื้อไม้ จึงจะดำมีสรรพคุณดี

### ๗.๒ การเก็บตัวยาตามทิศทางทั้ง ๔

- ๑) วันอาทิตย์ วันอังคาร เก็บยา ทิศตะวันออก
- ๒) วันจันทร์ วันเสาร์ เก็บยา ทิศตะวันตก
- ๓) วันพุธ วันศุกร์ เก็บยา ทิศใต้
- ๔) วันพฤหัสบดี เก็บยา ทิศเหนือ

ในการเก็บยาตามทิศนี้ ให้ถือเอาที่อยู่ของหมอผู้เก็บยาเป็นศูนย์กลาง

### ๗.๓ การเก็บตัวยาตามวันและเวลา

- ๑) วันอาทิตย์ เข้าเก็บต้น สายเก็บใบ เทียงเก็บราก เย็นเก็บเปลือก
- ๒) วันจันทร์ เข้าเก็บราก สายเก็บแก่น เทียงเก็บใบ เย็นเก็บเปลือก
- ๓) วันอังคาร เข้าเก็บใบ สายเก็บเปลือก เทียงเก็บต้น เย็นเก็บราก
- ๔) วันพุธ เข้าเก็บราก สายเก็บเปลือก เทียงเก็บต้น เย็นเก็บแก่น
- ๕) วันพฤหัสบดี เข้าเก็บแก่น สายเก็บใบ เทียงเก็บราก เย็นเก็บเปลือก
- ๖) วันศุกร์ เข้าเก็บใบ สายเก็บราก เทียงเก็บเปลือก เย็นเก็บต้น
- ๗) วันเสาร์ เข้าเก็บราก สายเก็บต้น เทียงเก็บเปลือก เย็นเก็บใบ

### ๗.๔ การเก็บตัวยาตามยาม(กาลเวลา)

#### ๑) กลางวัน

- |                  |                            |
|------------------|----------------------------|
| (๐๖.๐๐-๐๙.๐๐ น.) | ยาม ๑ เก็บ ใบ ดอก ลูก      |
| (๐๙.๐๐-๑๒.๐๐ น.) | ยาม ๒ เก็บ กิ่ง ก้าน       |
| (๑๒.๐๐-๑๕.๐๐ น.) | ยาม ๓ เก็บ ต้น เปลือก แก่น |
| (๑๕.๐๐-๑๘.๐๐ น.) | ยาม ๔ เก็บ ราก             |

#### ๒) กลางคืน

- |                  |                            |
|------------------|----------------------------|
| (๑๘.๐๐-๒๑.๐๐ น.) | ยาม ๑ เก็บ ราก             |
| (๒๑.๐๐-๒๔.๐๐ น.) | ยาม ๒ เก็บ ต้น เปลือก แก่น |
| (๒๔.๐๐-๐๓.๐๐ น.) | ยาม ๓ เก็บ กิ่ง ก้าน       |
| (๐๓.๐๐-๐๖.๐๐ น.) | ยาม ๔ เก็บ ใบ ดอก ลูก      |

## ๘. ตัวยยาประจำธาตุ

ในร่างกายของมนุษย์เราประกอบขึ้นจากธาตุทั้ง ๔ ชนิด คือ ธาตุดิน ๒๐ ประการ ธาตุน้ำ ๑๒ ประการ ธาตุลม ๖ ประการ ธาตุไฟ ๔ ประการ และอากาศธาตุ คือ ช่องว่างในร่างกาย ๑๐ ประการ ธาตุต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นที่ตั้งที่แรกเกิดของโรค ฉะนั้น เมื่อธาตุใดธาตุหนึ่งเกิดเจ็บป่วยหรือพิการขึ้นมา ตามคัมภีร์ได้จัดลักษณะตัวยยาประจำธาตุและรสรยาแก้ตามธาตุไว้ดังนี้

### ๘.๑ ลักษณะตัวยยาประจำธาตุ

- |                   |           |          |                      |            |        |
|-------------------|-----------|----------|----------------------|------------|--------|
| ก. ดอกดีปลี       | ประจำ     | ปถวีธาตุ | คือ                  | ธาตุดิน ๒๐ | ประการ |
| ข. รากข้าวปลู     | ประจำ     | อาโปธาตุ | คือ                  | ธาตุน้ำ ๑๒ | ประการ |
| ค. เถาสะค้าน      | ประจำ     | วาโยธาตุ | คือ                  | ธาตุลม ๖   | ประการ |
| ง. รากเจตมูลเพลิง | ประจำ     | เตโชธาตุ | คือ                  | ธาตุไฟ ๔   | ประการ |
| จ. เห่งำขิงแห้ง   | ธาตุอากาศ | คือ      | ช่องว่างภายในร่างกาย | ๑๐         | ประการ |

### ๘.๒ รสรยาแก้ตามธาตุ

- |                  |         |                          |
|------------------|---------|--------------------------|
| ก. ปถวีธาตุพิการ | แก้ด้วย | ยารสฝาด หวาน มัน เค็ม    |
| ข. อาโปธาตุพิการ | แก้ด้วย | ยารสเปรี้ยว เมาเปื้อน ขม |
| ค. วาโยธาตุพิการ | แก้ด้วย | ยารสสุขุม เผ็ด ร้อน      |
| ง. เตโชธาตุพิการ | แก้ด้วย | ยารสเย็น จืด             |